

**T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TERÖRİZM BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN SURİYE VE IRAK
SINIRINDAKİ GÜVENLİK SORUNLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeliz ÖZDEMİR

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı

HAZİRAN 2024

**T.C.
BURSA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**TERÖRİZM BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN SURİYE VE IRAK
SINIRINDAKİ GÜVENLİK SORUNLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yeliz ÖZDEMİR

(21435037009)

ORCID: 0000-0002-2189-1514

**Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans Programı**

Danışman: Doç. Dr. Nuri KORKMAZ

ORCID: 0000-0003-3829-6057

HAZİRAN 2024

20.04.2016 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9/2 ve 22/2 maddeleri gereğince; Bu Lisansüstü teze, Bursa Teknik Üniversitesi’nin abonesi olduğu intihal yazılım programı kullanılarak Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlemiş olduğu ölçütlere uygun rapor alınmıştır.

ÖNSÖZ

Güç ve güvenlik her zaman birbiriyle iç içe geçmiş iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel aktörlerin güç mücadelesi Dünya'nın farklı coğrafyalarında görülmekte ve bu mücadele en yoğun şekliyle Orta Doğu coğrafyasında yaşanmaktadır. Aktörlerin buradaki çekişmeleri ise günümüzde artık bölgedeki radikal silahlı örgütler veya mühalif siyasi gruplar üzerinden vekil-aktör ilişkisi ile sürdürülmektedir.

Özellikle Irak ve Suriye'de yaşanan iç çatışmalar ve iktidar mücadelesinde devletlerin kullandıkları vekil aktörler sadece bulundukları ülke için değil sınır komşuları için de güvenlik tehdidi oluşturur hale gelmiştir. Bu durumdan en fazla zarar gören bölge ülkesi ise Türkiye olmuştur.

Bu çalışmada Irak ve Suriye'de yaşanan vekalet savaşlarında aktörlerin hedefleri, örgütlerle ilişkilerinin Türkiye'nin güvenliğine etkileri ve Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlamak maksadıyla uyguladığı politika analiz edilerek literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Tez çalışmamın her aşamasında tecrübelerini ve bilgilerini benimle paylaşıp değerli vaktini ayıran danışman hocam Sn. Doç. Dr. Nuri KORKMAZ'a desteklerinden ötürü minnet ve teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim sürecimde her biri alanında uzman kıymetli hocalarımızdan ders almış olmak ve kendilerinden birşeyler kapabilmek benim için büyük bir şans olmuştur. Bu vesile ile bölüm hocalarımın her birine de saygı ve teşekkürlerimi sunmak isterim.

Haziran 2024

Yeliz ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÖZET.....	xi
SUMMARY	xii
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Konusu	3
1.2 Araştırmanın Hipotezi ve Amacı.....	3
1.3 Araştırmanın Soruları	4
1.4 Araştırmanın Metodolojisi	4
1.5 Araştırmanın Yapısı	5
2. GÜVENLİK KAVRAMININ TANIMI ve ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE	
 GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI	7
2.1 Güvenliğin Tanımı	7
2.2 Güvenlik Türleri	9
2.2.1 Ulusal güvenlik	9
2.2.2 Uluslararası güvenlik	9
2.2.3 Bölgesel güvenlik.....	10
2.2.4 Sınır güvenliği	11
2.3 Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Yaklaşımları	11
2.3.1 Realizmin güvenlik yaklaşımı	12
2.3.1.1 Klasik realizm ve güvenlik yaklaşımı	13
2.3.1.2 Neorealizm ve güvenlik yaklaşımı	19
2.3.2 Liberalizmin güvenlik yaklaşımı	22
2.3.3 Frankfurt Okulunun güvenlik yaklaşımı	23
2.3.4 Kopenhag Okulunun güvenlik yaklaşımı.....	24
2.4 Sınırlar ve Güvenlik İlişkisi	26
3. TERÖR ve TERÖRİZM	29
3.1 Terör ve Terörizmin Tanımı	29
3.2 Terörizmin Tarihsel Süreci.....	31
3.3 Terörün Nedenleri	32
3.4 Terörün Çeşitleri	34
3.4.1 Devlet terörü	34
3.4.2 Etnik terör	35
3.4.3 Radikal dini terör	37
3.4.4 Küresel terör.....	39
3.5 Terör Örgütleri ve Vekalet Savaşları.....	40
3.5.1 Vekalet savaşlarının tarihsel süreci ve dünyadaki örnekleri	41
3.5.2 Vekalet savaşlarının özellikleri	43

3.5.3 Vekalet savaşının tercih edilme nedenleri	44
3.5.4 Vekalet savaşlarının genel amaçları.....	46
3.6 Türkiye'nin Teröre Karşı Önleyici Müdahale Stratejisi.....	47
4. IRAK'TAKİ VEKİL AKTÖRLERİN ABD-İRAN ÇEKİŞMESİNDEKİ YERİ ve BUNUN TÜRKİYE'NİN SINIR GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ.....	49
4.1 Irak Devletinin Tarihsel Arka Planı	49
4.2 Etnik, Siyasi ve Ekonomik Yapı	51
4.3 Irak'taki ABD-İran Çekişmesi ve Sahnedeki Vekil Aktörler	53
4.3.1 ABD'nin Irak'ta bulunma nedenleri ve bu bağlamda kullandığı vekil aktörler.....	54
4.3.1.1 ABD'nin PKK ve Iraklı Kürt gruplar ile vekil-aktör ilişkisi	57
4.3.2 İran'ın Irak'taki çıkarları ve bu doğrultuda kullandığı vekil aktörler	60
4.4 Irak'taki Vekil Aktörlerin Türkiye'nin Sınır Güvenliğine Etkileri ve Türkiye'nin Buna Karşı Uyguladığı Güvenlik Politikaları	64
4.4.1 ABD ve İran'ın PKK'ya desteği ve PKK-Haşdi Şabi ilişkisi.....	64
4.4.2 Türkiye'nin Kuzey Irak operasyonları	69
5. SURİYE İÇ SAVAŞINDA KULLANILAN VEKİL AKTÖRLERİN TÜRKİYE'NİN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ ve TÜRKİYE'NİN UYGULADIĞI GÜVENLİK POLİTİKALARI.....	75
5.1 Suriye Devletinin Tarihsel Arka Planı	76
5.2 Suriye'nin Etnik, Ekonomik ve Siyasi Yapısı.....	77
5.3 Küresel Aktörlerin Suriye'deki Vekalet Savaşları	79
5.3.1 ABD ve vekil aktörü PYD/YPG terör örgütünün Suriye'deki etkisi.....	82
5.3.2 Rusya'nın Suriye'de vekil olarak kullandığı paralı askerler ve YPG terör örgütü ile ilişkisi	86
5.3.3 İran'a bağlı silahlı örgütlerin Suriye'deki etkileri.....	90
5.4 Türkiye'nin Suriye'deki Vekalet Savaşlarından Kaynaklı Yaşadığı Sorunlar ve Buna Yönelik Uyguladığı Güvenlik Politikaları.....	92
5.4.1 Suriyeli sığınmacıların Türkiye'nin ulusal güvenliğine etkileri	93
5.4.2 Türkiye'nin Suriye kaynaklı güvenlik tehditlerine yönelik icra ettiği sınır ötesi hareketler.....	94
5.4.2.1 Fırat Kalkanı hareketi.....	95
5.4.2.2 Zeytin Dalı hareketi.....	97
5.4.2.3 Barış Pınarı hareketi	98
5.4.2.4 Bahar Kalkanı hareketi.....	99
5.4.2.5 Pençe Kılıç hareketi	99
5.4.2.6 İçişleri Bakanlığına yapılan terör saldırısı ve sınır ötesi operasyon kararı	100
5.4.3 Türkiye'nin meşru müdafaa hakkını gösteren anlaşmalar ve hareketlerin değerlendirilmesi	101
5.4.3.1 Adana mutabakatı	101
5.4.3.2 Moskova bildirgesi.....	103
5.4.3.3 Astana görüşmeleri.....	104
5.4.3.4 Ankara mutabakatı	105
5.4.3.5 Soçi mutabakatı	106
5.4.3.6 Harekatların değerlendirilmesi.....	108
6. SONUÇ.....	111
KAYNAKLAR	116
ÖZGEÇMİŞ.....	131

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Ak Parti
BBC	: British Broadcasting Corporation
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
HTŞ	: Heyet Tahrir El-Şam
IKBY	: Irak Kürt Bölgesel Yönetimi
İŞİD	: Irak ve Şam İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Aracı
KCK	: Kürdistan Topluluklar Birliği
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
MENA	: Middle East (Orta Doğu) and North Africa (Kuzey Afrika)
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
YPG	: Yekîneyen Parastina Gel (Halk Koruma Birlikleri)
YPJ	: Yekineyen Parastina Jin (Kadın Koruma Birlikleri)

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 4.1 : Irak Haritası.....	50
Şekil 4.2 : Kuzey Irak'taki PKK Kampları.....	70
Şekil 5.1 : Suriye Haritası.....	77

TERÖRİZM BAĞLAMINDA TÜRKİYE’NİN SURİYE VE IRAK SINIRINDAKİ GÜVENLİK SORUNLARI

ÖZET

Orta Doğu’da yaşanan vekalet savaşlarının yakın tarihimizdeki en açık örneklerine Osmanlı İmparatorluğunun yıkılma sürecine girdiği 1.Dünya Savaşı yıllarından itibaren rastlanmaktadır. Bölgedeki etnik ve dini çeşitliliği bir araç olarak kullanan Batılı aktörler o günden beri bu durumu bir avantaja çevirmiş ve kendilerine yakın yönetimleri başa getirip çıkarları için kullanmışlardır. Özellikle Irak ve Suriye’de bu durum çok uzun süredir yaşanmaktadır. Jeopolitik konumları ve kaynakları bu aktörlerin her iki ülkeyi de dışarıdan yönetme isteklerinin temel sebepleridir. Özellikle Irak ve Suriye’de üzerinde böl, parçala, yönet stratejisi uygulanmakta ve yine Batı güdünümde olacak küçük devletler kurulmaya çalışılmaktadır.

Günümüzde artık aktörler buradaki hedeflerine ulaşmak için vekil aktörleri açık bir şekilde kullanmaktadırlar. Bunun için silahlı örgütleri daha fazla tercih etmektedirler. İki ülkede de süre gelen vekalet savaşlarında aktörler kazanç sağlarken sınır komşuları ve özellikle Türkiye yaşanan gelişmelerden zarar görmektedir. Terör örgütlerinin Türkiye’nin sınır hattındaki illerine yönelik ve ayrıca İstanbul ve Ankara gibi illerinde yaptığı saldırıların yanı sıra Suriye’den gelen sığınmacıların ulusal güvenlik sorunu haline gelmesi Türkiye’nin maruz kaldığı güvenlik tehditlerden bazılarıdır.

Bu çalışmada, Irak ve Suriye’deki vekalet savaşlarında yer alan silahlı örgütlerin, sınır hattında kurulmaya çalışılan terör devletinin ve Suriye’den kaçan sığınmacıların Türkiye için nasıl bir güvenlik sorunu yarattığı, Türkiye’nin bu sorunları önlemek için ABD, Rusya ve İran gibi küresel aktörler ile nasıl bir diplomasi yürüttüğü, bu diplomasinin yeterliliği ve Türkiye’nin güvenliğini sağlamak için düzenlediği sınır ötesi hareketlerin gerekçeleri ve sonuçları realist kuram çerçevesinde ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Güvenlik, Terör, Vekalet savaşları, Vekil aktör, Küresel aktörler.

SECURITY PROBLEMS ON TURKEY'S SYRIA AND IRAQ BORDER IN THE CONTEXT OF TERRORISM

SUMMARY

The most explicit examples of proxy wars in the recent history of the Middle East can be traced back to the period when the Ottoman Empire entered its decline during the years of the First World War. Western actors, utilizing the ethnic and religious diversity of the region as a tool, have since then turned this situation to their advantage, installing regimes sympathetic to their interests. This has been particularly evident in Iraq and Syria for a long time. The geopolitical positions and resources serve as the primary motives for these actors to seek external control over both countries. Especially in Iraq and Syria, a strategy of dividing and ruling is being implemented, aiming to establish smaller states aligned with Western interests.

Today, these actors openly utilize proxy actors to achieve their objectives, preferring armed groups for this purpose. While the actors profit from the ongoing proxy wars in both countries, neighboring countries, particularly Turkey, suffer from the consequences. Some of the security threats Turkey faces include terrorist organizations targeting its border provinces and attacks in major cities like Istanbul and Ankara, as well as the national security implications of refugees arriving from Syria.

This study will examine how the armed groups involved in proxy wars in Iraq and Syria, the attempted establishment of a terrorist state along the border, and the influx of refugees from Syria pose security challenges for Turkey. It will also analyze Turkey's diplomatic efforts with global actors such as the US, Russia, and Iran to address these problems, evaluating the adequacy of this diplomacy and discussing the rationale and outcomes of Turkey's crossborder operations aimed at securing its safety within the framework of realist theory.

Keywords: Security, Terrorism, Proxy wars, Proxy actors, Global actors.

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan itibaren komşularının içişlerine müdahalede bulunmama politikasını benimsemiş ve bu konudaki hassasiyetini her zaman vurgulamıştır. Komşu ülkelerde meydana gelen güvenlik sorunları hem bölgedeki istikrarsızlığı hem de Türkiye'nin güvenliğini doğrudan etkilemesi sebebi ile Türkiye bu tehditleri bertaraf etmeye yönelik güvenlik politikalarını dönemin koşullarına uygun olarak şekillendirmektedir. ABD, İsrail, Rusya ve İran gibi aktörlerin Orta Doğu'daki çıkar savaşları bölgedeki istikrar ve huzurun sağlanamamasının en önemli nedenleri arasındadır. Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni Dünya düzeninde devletlerin kendi çıkarları için hedef aldıkları ülkelerde silahlı örgütleri vekil aktör olarak kullanıp bu yolla maddi/manevi kayıplarını azaltmaya çalıştıkları ve kendilerine bir kontrol alanı oluşturma yoluna gittikleri görülmektedir. Günümüzde vekil aktörlerin açık bir şekilde kullanıldığı ülkelerin başında ise Suriye ve Irak gelmektedir. Her iki ülkede yaşanan vekalet savaşları Türkiye'nin güvenliğine bir tehdit oluşturmaktadır. Bunu önlemek için Türkiye diplomasi yolunu kullansa da diplomasinin yeterli olmadığı durumlarda sınır ötesi askeri hareketler düzenleyerek bölgede önemli bir aktör olduğunu ve güvenlik kaygılarının dikkate alınması gerektiğini göstermektedir.

Türkiye'nin sınır komşusu olan Irak ekonomik, ticari ve enerji bakımından ilişkilerin karşılıklı bağımlı halde sürdüğü önemli bir komşudur. Irak'ta yaşanan her gelişme olumlu olumsuz Türkiye'ye bir şekilde yansımaktadır. Güvenlik önlemleri açısından uygulanan politikalar bölgede oluşturulmak istenen yeni yapıların önüne geçilmesinin yanı sıra Türkiye sınırında bir terör devleti oluşturulmamasına yönelik politikaları içermektedir. Ülkede İran destekli Şii örgütlerin etkin olması ve bu örgütlerin zaman zaman Türkiye'yi tehdit eden açıklamalarda bulunmaları, diğer yandan PKK'ya ABD'nin ve Irak devletinin örgütün buradaki varlığına göz yumarak örtülü destek vermesi Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırmaktadır. PKK'nın Kuzey Irak'ta barınmasını engellemek adına Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ile diplomatik görüşmeler yapılsa bile merkezi yönetimin yetkisi ve gücü Irak devletinin toprak bütünlüğünün korunmasında ve kendi topraklarında bir terör devleti

kurulmasına izin verilmemesi açısından daha etkili olacaktır. Nitekim 25 Eylül 2017'de IKBV' nin yapmış olduğu bağımsızlığa yönelik referandumun sonucu “evet” çıksa dahi şimdilik bu sonucun uygulanmasının önüne merkezi yönetimin uyguladığı baskı ve Türkiye'nin itirazları geçmiştir.

Suriye tarafına baktığımızda ise ilişkilerin uzun süre inişli çıkışlı olduğu görülmektedir. Bu ilişkiler AK Parti hükümeti döneminde olumlu bir seyir izlemiş fakat Suriye iç savaşı patlak verdiğinde bu durum tersine dönmüştür. Bu durumun en önemli sebepleri arasında Suriye'den gelen sığınmacılar ve Esad yönetiminin kendi halkına uyguladığı zulüm yer almaktadır. Bununla birlikte sınırda oluşturulmak istenen Kürt devleti için YPG terör örgütünün ABD ve Batılı ülkeler tarafından kullanılması ve Esad yönetiminin buna ses çıkartamıyor olması yaşanan sorunları daha fazla derinleştirmiştir. YPG' nin sınırın diğer tarafından Türkiye'yi sürekli taciz etmesi ve askeri operasyonlara karşılık olarak Türkiye'de bazı şehirlerde silahlı eylemlerde bulunması sınır hattındaki terör oluşumunun ciddiye alınmasını ve bu tehdidin ortadan kaldırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu amaçla diplomatik anlamda bölgedeki küresel aktörlerle görüşmeler yapılsa bile Suriye devleti ile de görüşmelerin başlaması ve işbirliğine gidilmesi Kuzey Suriye'de kurulmaya çalışılan terör devleti planını bozacaktır. Bu görüşmelerin yapılabileceği ve gerekliliği Türk devletinin üst mercileri tarafından da artık dile getirilmeye başlanmıştır.

Bu süreçte Türkiye her iki ülkenin sınır hattında yaşanan güvenlik sorunlarına kayıtsız kalmamış ve kalmayacaktır. Diplomatik görüşmelerin yanı sıra askeri operasyonlar da gerek görüldüğünde uluslararası hukukun Türkiye'ye tanıdığı haklar dâhilinde uygulanmaktadır.

Sonuç olarak bölgede yaşanan gelişmeler sadece Türkiye'nin değil Suriye ve Irak'ın da ortak güvenlik sorunudur ve diğer bölge ülkelerinin de bir domino etkisi ile olumsuz şekilde etkilenmesine yol açacaktır. Bütün bu sebepler dikkate alındığında Türkiye'nin bölgeye yönelik sorunlarda daha net adımlar atması gerektiği ortadadır. Barış ve huzurun sağlanması adına diplomatik görüşmeler hem bölgede var olan küresel aktörlerle hem de her iki ülke yönetimleri ile sürdürülmelidir. Zaman zaman ilişkiler gerilse de bölgede istikrar ve huzurun sağlanması için terör örgütlerine ve küresel aktörlerin planlarına karşı hem Suriye hem de Irak ile işbirliği yapılmalı ve ortak çaba sarf edilmelidir.

1.1 Araştırmanın Konusu

Türkiye'nin Suriye ve Irak ile sınır komşusu olması ve her iki devletle akrabalık, kültür ve din gibi ortak değerlerinin olması buralarda yaşanan olumsuz olaylardan Türkiye'nin de etkilenmesine sebep olmaktadır. Özellikle küresel aktörlerin desteklemiş olduğu terör örgütlerinin Arap Baharından sonra vekil aktör şeklinde kullanılması yeni bir savaş anlayışını geliştirmiştir. Bu örgütlerin her iki ülkede de taşeron olarak kullanılmaları Türkiye açısından farklı sorunları da beraberinde getirmiş ve güvenlik kaygılarını artırmıştır. Bu bağlamda silahlı örgütlerin neden vekil aktör olarak tercih edildiği, bunları kullanan devletlerin çıkarlarının neler olduğu, bu örgütlerin Türkiye'nin sınırında faaliyet göstermeleri sebebi ile Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı güvenlik sorunlarının yanı sıra yaşanan gelişmeler karşısında Türkiye'nin nasıl bir politika uyguladığı araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

1.2 Araştırmanın Hipotezi ve Amacı

Bu çalışmanın hipotezi; Türkiye'nin Irak ve Suriye'deki terör örgütlerinden dolayı yaşadığı güvenlik sorunlarına karşı icra ettiği askeri hareketlerin, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde meşru müdaafa hakkı olarak kabul edildiği ve bu hareketlerin Türkiye'nin ulusal ve sınır güvenliğini sağlaması için gerekli olduğudur.

Bu hipotezden hareketle çalışmada, Suriye ve Irak'ta yaşanan vekalet savaşlarındaki silahlı örgütlerin sebep olduğu güvenlik tehditlerine karşı Türkiye'nin yaptığı sınır ötesi hareketlerin haklılığı ve uyguladığı politikanın etkilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Araştırmada özellikle yaşanan bazı olaylar üzerinden gidilerek bu politikanın etkilerinin incelenmesi planlanmıştır. Vekalet savaşları bağlamında asıl aktörlerin hedef ülkeye göre stratejik amaçlarının farklı olduğu, bundan dolayı da aktör ve vekil arasında kurulan ilişkinin farklılık gösterebileceği varsayılmaktadır. Bu varsayımdan hareketle Irak ve Suriye'de her ne kadar aynı küresel aktörleri ve örgütleri görsek dahi aktörlerin hem amaçları hem de vekil örgütle kurduğu bağın farklı olup olmadığı bu tez çalışmasında analiz edilmeye çalışılmıştır.

1.3 Araştırmanın Soruları

Araştırmanın temel konusu olan vekil aktörün asıl aktör ile olan ilişkileri ele alındığında sadece bulunduğu ülkede değil bölgesel anlamda etkilerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin Irak ve Suriye'de yaşanan olaylardan kaynaklı olarak hangi güvenlik tehditlerine maruz kaldığı ve uyguladığı politikaların etkilerinin neler olduğu bu araştırmanın temel sorusudur. Bununla birlikte araştırmada aşağıdaki sorulara da yanıt aranmaktadır.

1. 2003'te ABD'nin Irak'a müdahalesinden sonra ABD'nin günümüze kadar Irak'ta bulunma sebebi ve bu bağlamda PKK ile olan ilişkisi hangi boyuttur?
2. İran, Irak'ta etkili olmak için hangi örgütleri vekil olarak kullanmaktadır? Bu aktörlerin hem Irak'ta hem de ABD-İran çekişmesinde etkileri nelerdir?
3. Irak'taki ABD-İran çekişmesinde kullanılan silahlı örgütlerin Türkiye'nin sınır güvenliğine etkileri nelerdir? Türkiye bu güvenlik tehditlerine karşılık hangi stratejileri uygulamış ve uygulamaktadır?
4. Suriye iç savaşının başlamasının ardından sahneye çıkan küresel aktörler ABD, Rusya ve İran'ın kullandığı silahlı örgütlerin Suriye'deki etki alanı nedir?
5. Suriye'de YPG terör örgütüne ABD'nin silah ve eğitim desteği verip Türkiye sınırında bir Kürt devleti oluşturulmasına yardım etmesine karşılık Türkiye'nin bunu engellemek adına attığı askeri ve diplomatik adımlar yeterli ve etkili olmakta mıdır?

1.4 Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmada bir durum veya olayın meydana gelmesine sebep olan etkenleri tanımlamak, buna ilişkin detayları görmek ve açıklamalar geliştirip değerlendirmeler yapmak için kullanılan nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması yöntemi kullanılmıştır. Durum çalışması yönteminin kullanılması bölgede yaşanan önemli olaylar neticesinde Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı güvenlik sorunlarının neler olduğu, bunları önleme maksadıyla uyguladığı diplomasinin yeterli olup olmadığının incelenmesi ve askeri hareketlerin gerekliliğinin ortaya konulması amacına yönelik olarak analizde bulunabilmek ve doğru değerlendirmeler yapabilmek adına tez çalışmasına katkı sağlayacaktır.

Bazı aktörlerin hem Irak hem de Suriye’de varlık gösterdiği görülmektedir. Bu sebeple karşılaştırmalı vaka analizi yöntemi de kullanılarak aktör ve vekil örgütün bu iki ülkedeki çıkarları ve etki alanı kıyaslanmaya çalışılmıştır.

Araştırmada literatür taraması yapılarak uluslararası ilişkiler teorilerinde güvenlik yaklaşımları üzerine yazılmış kitapların yanı sıra, güvenlik ve terörizm alanında hazırlanmış kitaplardan ve makale çalışmalarından faydalanılmıştır. Bununla birlikte konu ile ilgili olarak hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezlerine yer verilmiştir. Irak ve Suriye’de yaşanan bu sürecin halen devam ediyor olması bölgeden gelen güncel haberlerin de yorumlanmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda Türkiye’nin diplomasi trafiğinin ve askeri operasyonlarının analiz edilmesine yönelik olarak web siteleri üzerinden yayınlanmış haberler, gazete makaleleri, analizler, raporlar ve bölgede meydana gelen olaylara ilişkin yapılan incelemeleri içeren yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır.

1.5 Araştırmanın Yapısı

Tez çalışması realizm teorisi çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kuram Irak’ta Saddam rejiminin devrilmesinden sonra ve Suriye’deki iç savaş sürecinde bölgede etkin olmaya çalışan devletlerin güç mücadelesini ve çıkarlarını anlamlandırmak açısından önem taşımaktadır. Türkiye’nin bölgedeki aktörler ile yaptığı mutabakatlar çerçevesinden bakıldığında ise tez çalışmasında neorealizm kuramının etkisi de görülmektedir. Irak ve Suriye’nin zengin petrol kaynaklarına ve jeopolitik açıdan önemli bir konuma sahip olmaları, küresel aktörlerin buradaki çıkarları doğrultusunda örgütleri vekil aktör olarak kullanıp bölgede yeni yapılar oluşturmaya çalışmaları ve vekâlet savaşları sırasında meydana gelen güvenlik tehditlerinin Türkiye’nin sınır güvenliğine etkileri tezin kapsamını oluşturmaktadır.

Tez çalışmasının realist bakış açısı ile ele alınacak olması güç ve güvenlik kavramlarına değinilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda çalışmanın ikinci bölümünde güvenliğin tanımı yapıp ulusal, uluslararası, bölgesel ve sınır güvenliği kavramlarına değinilmektedir. Burada uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik ve güç kavramlarına bakış açıları ele alınacak olup son olarak sınırlar ve güvenlik arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümde konunun merkezinde yer alan terör ve terörizm kavramlarına ait tanımların yanı sıra terörizmin tarihsel evrimine değinilecek ve zaman içinde örgütlerin nasıl vekil aktör olarak kullanıldıkları üzerinde durulacaktır. Bu bölümde ayrıca terörün nedenleri, çeşitleri, vekil aktörlük ve vekalet savaşlarının tarihsel süreci ile vekalet savaşlarının genel özellikleri ele alınacaktır.

Dördüncü bölümde Irak ele alınarak Irak devletinin tarihsel arka planı ve devlet yapısının yanında, 2003 yılından itibaren daha belirgin hale gelen Irak'taki ABD-İran çekişmesi ve sahnedeki vekil aktörlere değinilecektir. Bu bağlamda ABD'nin Irak'ta bulunma nedenleri ve PKK haricinde Iraklı Kürt gruplar ile olan vekil-aktör ilişkisi, İran'ın Irak'taki çıkarları ve bu doğrultuda kullandığı vekil aktörler, Irak'taki vekil aktörlerin Türkiye'nin sınır güvenliğine etkileri ve Türkiye'nin buna karşı uyguladığı güvenlik politikaları ile Kuzey Irak'ta icra ettiği sınır ötesi operasyonlar 2014-2024 yılları arasında Irak'ta yaşanan gelişmeler dikkate alınarak analiz edilmeye çalışılacaktır.

Beşinci bölümde ise Suriye ele alınacak olup, 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş ve sonrasında yaşanan gelişmeler dikkate alınarak, küresel aktörlerin ülkede başlattığı vekalet savaşları, ABD ve vekil aktörü PYD/YPG terör örgütünün Suriye'deki etkisi, Rusya'nın Suriye'deki konumu ve kullandığı paralı askerlerin yanı sıra YPG ile olan bağlantısı, İran'a bağlı silahlı örgütlerin Suriye'deki etkileri ve son olarak Türkiye'nin Suriye'deki vekalet savaşlarından kaynaklı yaşadığı sorunlar ve buna karşı attığı diplomatik adımların yanında uyguladığı askeri hareketler başlıklar altında incelenecektir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise Suriye ve Irak'ta yaşanan vekalet savaşlarının sebep olduğu güvenlik tehditlerine yönelik olarak Türkiye'nin yaptığı sınır ötesi hareketlerin haklılığı ve bunu önleme amacıyla uyguladığı politikanın etkili olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Araştırmada özellikle yaşanan bazı olaylar üzerinden gidilerek uygulanan politikanın etkilerinin incelenmesi planlanmıştır. Vekalet savaşları bağlamında asıl aktörlerin bağlantıda oldukları örgütleri her iki ülkede farklı amaçlara yönelik kullanabildikleri varsayılmaktadır. Buna bağlı olarak bu örgütlerin etkinliği ve aktörlerin amaçları Suriye ve Irak bağlamında kıyaslanmaya ve analiz edilmeye çalışılacaktır.

2. GÜVENLİK KAVRAMININ TANIMI ve ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Güvenlik insanların temel yaşamsal ihtiyaçlarından biridir. Her dönemde tehdit algısının farklılaşması sebebi ile güvenlik kavramının yorumlanması da değişime uğramıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde gündemde olan nükleer silahların yerini Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte dini ve etnik çatışmalardan kaynaklı tehditler almıştır. Önceleri devletin güvenliği ön planda iken tehditlerin değişime uğramasıyla bireylerin güvenliği ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte güvenlik alanlarında da genişleme olmuştur. Daha önce askeri güvenlik kavramı üzerinde sıkça durulurken günümüzde ekonomi, çevre, iklim, sağlık, göç ve politik güvenlik gibi farklı konulara dikkat çekilmiş ve bu alanlarda da güvenlik çalışmaları yaygın hale gelmiştir.

Tez çalışmasında güvenlik kavramı realist teori üzerinden ele alınacağından dolayı realizm teorisinin üzerinde durduğu güvenlik kavramına değinilmesi gerekmektedir. Bu bölümde güvenliğin tanımı, türleri ve uluslararası ilişkiler teorilerinin güvenlik kavramına yaklaşımları üzerine detaylandırma yapılacaktır. Bu başlıklara değinilerek tezin temel konusunu oluşturan vekalet savaşlarının bölge ülkelerinde ve dolaylı olarak uluslararası alanda yol açabileceği güvenlik sorunlarının ve etkilerinin doğru analiz edilebilmesi açısından katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

2.1 Güvenliğin Tanımı

Güvenlik sözlük anlamı ile toplumda yasal düzenin aksamadan devam etmesi ve insanların korkmadan yaşamlarını sürdürmeleri olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Uluslararası ilişkiler açısından güvenlik; devletlerin kendi sınırlarını ve halkını koruma amacı ile yaptıkları faaliyetleri ifade eder. Bu nedenle tanım olarak hem devlet hem de insan güvenliğini kapsamaktadır. Bunlardan en önemlisi insan güvenliğidir. Bir devletin amacı sınırları içinde yaşayan vatandaşlarının huzur, güven ve barış ortamında yaşamalarını sağlamaktır.

Uluslararası ilişkiler alanında güvenliğin tanımı bu alanda çalışmalar yapmış önemli isimler tarafından şu şekilde ifade edilmiştir; Buzan, güvenliği sevgi, özgürlük ve güç gibi tanımı zor olan ve tartışmaya açık bir kavram olarak ifade etmiştir. McSweeney, barış ve adalet olguları ile ilişkili bir kavram olduğunu ve tanımlanmasının zor olduğunu belirtmiştir. Baldwin ise kavramsallaştırılmasını sorgulamış ve buna tartışmalı demek yerine yeteri kadar açıklanmamış bir kavram demeyi tercih etmiştir (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 64).

Brauch'a göre güvenlik; konulara, bireylere, zamanın şartlarına göre uyarlanan temel bir kavramdır. Bu kavram barış kavramı ile yakından ilişkilidir ve devletleri tehdit algıladığı durumda harekete geçiren bir olgudur. Genel anlamda güvenlik her zaman hem toplum hem de bireysel değerlerin korunmasına yönelik kullanılmış bir kavram olarak yorumlanmaktadır (Brauch, 2008, s. 2).

Güvenlik kavramı her zaman devlet politikaları ile ifade edilmiştir. Bu nedenle devletler kendilerine karşı bir tehdit unsuru gördüğü zaman savunma amacı ile kuvvet kullanmayı kendilerinde bir hak olarak görmektedir. Dolayısı ile sosyal güvenliğin tersine uluslararası güvenlik güç politikalarını kapsamaktadır. Bir devlete karşı uygulanan askeri tehdit doğrudan o devletin varlığına yönelik iken, politik açıdan devletin egemenliğine karşı bir tehdit oluşturmaktadır (Zora, 2015, s. 117).

Güvenliğin yorumlanması gelenekselciler ile genişletmeciler arasında bir tartışma konusu olmuştur. Gelenekselciler açısından ilk hedef devlet güvenliğidir. Ulusal bağımsızlık, toprak bütünlüğü ve egemenlik gelenekselcilerin temel anlayışını meydana getirmektedir ve güvenlik askeri ve siyasi açıdan ele alınmaktadır. Genişletmeci kısımda yer alan eleştirel yaklaşımlar arasında önemli farklar olsa dahi, hepsi güvenliğin nesnel olmayan ve değişen bir kavram olduğunu savunmuşlardır. Bu yaklaşımlar temel olarak sosyal varlıkbilim anlayışını paylaşmaktadırlar. Bu sebeple güvenlik ve güvenlik ilişkileri de birçok farklı aktör tarafından karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkan sosyal olaylar olarak ele alınmaktadır (Baysal ve Lüleci, 2015, s. 67-69).

Güvenlik çalışmalarının 1990'lı yıllardan itibaren yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu dönemden itibaren uluslararası ilişkiler ve güvenlik sorunları hakkında yeni dergiler yayınlanmıştır. Heilderberg, Paris, Viyana, Conterbury, Lahey ve Torino güvenlik, barış, çevre ve kalkınma alanlarında konferansların yapıldığı merkezler

haline gelmiştir. 2005 Ağustos ayında uluslararası ilişkiler üzerine ilk konferans İstanbul'da yapılmıştır. Güvenlik üzerine yeni entellektüel merkezler oluşturulmuştur. Aberystwyth, Paris ve Kopenhag güvenlik merkezleri bunlardan bazılarıdır. İnsan güvenliği kavramı ilk kez Mahbub Ul Haq (Pakistan) tarafından 1994 yılında UNDP raporunda dile getirilmiştir. Bununla birlikte güvenliğe enerji, sağlık, gıda ve su güvenliği kavramları da eklenmiştir (Brauch, 2008, s. 22).

2.2 Güvenlik Türleri

Güvenlik, önceleri realist bakış açısının ön planda olmasından dolayı askeri güvenlik odaklı olarak incelenmiş olsa da günümüzde eleştirel yaklaşımların da etkisi ile birçok türünden bahsedilmektedir. Sağlık, ekonomi, eğitim, su ve iklim güvenliği bunlardan bazılarıdır fakat genel olarak ele alınırken realist bakış açısının ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bunu dikkate alacak olursak güvenlik türlerini ulusal güvenlik, uluslararası güvenlik, bölgesel güvenlik ve sınır güvenliği başlıkları altında incelemek mümkündür.

2.2.1 Ulusal güvenlik

Ulusal güvenlik, devletleri ve vatandaşlarını iç ve dış güvenlik tehditlerinden koruyan uygulamalar dizisi olarak tanımlanmaktadır (Sevilla, 2023).

Ulusal güvenlik stratejisi, genel olarak bir devletin kendi ulusal güvenliğini sağlamayı uzun vadede planlamasını ifade eden bir kavramdır. Devletin tehdit olarak algıladığı unsurların neler olduğunu ve bunlarla nasıl baş edeceğine dair konuları içermektedir. Devlet bunları belirli bir çerçevede inceleyerek hesaplamalar yapar ve kendi stratejisini oluşturur. Bu şekilde devlet için en güvenli durum ortaya konulmaya çalışılır (Yalçın, 2017, s. 18).

Her devletin kendisine göre bir tehdit algısı ve hedefi bulunmaktadır. Ulusal güvenlik stratejileri de buna göre belirlenir. Arada farklar olsa dahi sonuç olarak her devletin kendi halkının güvenliğini dolayısı ile ulusal güvenliğini sağlaması esas hedeftir.

2.2.2 Uluslararası güvenlik

Uluslararası güvenlik, devletlerin ve uluslararası kuruluşların karşılıklı koruma ve güvenliği sağlamak maksadı ile aldıkları önlemleri ifade eden bir kavramdır. Bu

karşılıklı koruma devletlerin ikili anlaşmalarının yanı sıra Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşlar yolu ile de sağlanmaktadır. BM'nin oluşturduğu sistem uluslararası hukuka dayalı küresel alanda bir güvenlik sistemidir. Uluslararası hukukun hedefi ise devletler arasında oluşan anlaşmazlık durumunu çözerek güvenli bir hale getirmek ve bu yolla uluslararası güvenli bir toplum oluşturmaktır (Birdişli, 2023, s. 392).

Günümüzde uluslararası güvenlik kavramı çoğunlukla konvansiyonel ve nükleer silahlanma, sınır güvenliği, kaçakçılık ve terör gibi konularla iç içe geçmiştir. Bu konular devletlerin egemenliğine doğrudan etki eden meseleler olması nedeni ile uluslararası güvenliğin de temel konularını oluşturmaktadır. Soğuk Savaşın ardından güvenlik tartışmalarına realist bakış açısına karşı liberalizm, Galler Okulu ve Kopenhag Okulu gibi birçok eleştirel yaklaşımlar gelişmiş ve güvenlik kapsamına bireyin güvenliği, çevre, salgın hastalıklar ve fakirlik gibi konularda alınmıştır. Küreselleşmenin getirdiği dezavantajlar bu soruları uluslararası boyutlara taşıyarak devletlerin birbiriyle etkileşimine ve bu sebeple çatışmasına neden olmaktadır. Güvenlik tehditlerinin uluslararası boyutta artması güvensiz bir ortamın oluşması anlamına gelmektedir. Bu tehditlerin ortadan kaldırılması ise ancak uluslararası hukuk çerçevesinde kalınarak devletlerin yapacakları işbirlikleri ve uluslararası kuruluşların desteği ile mümkün olmaktadır (Çifçi, 2024, s. 165-166)

2.2.3 Bölgesel güvenlik

Bölgesel güvenlik, belirli bir coğrafi bölgede bulunan birden fazla ülkenin birbirleri ile olan ilişkileri neticesinde ortaya çıkan ve buna göre şekillenen güvenlik alanı olarak tanımlanmaktadır. Aynı alandaki devletler, bölgeden uzak devletlerden daha az tehdit algılamakta sınır komşusu veya bölge içinde olan devletlerden daha fazla tehdit algılamaktadır. Diğer yandan bölgedeki devletlerin ulusal güvenlik konuları da birbirine bağlıdır. Bir ülkede güvenlik sorunu varsa bu bölgedeki diğer ülkelerin de ulusal güvenliğini etkiler hale gelebilmektedir (Yüksel, 2021, s. 270).

Bölgesel güvenlik kavramı Kopenhag Okulu tarafından literatüre kazandırılmış bir kavramdır. Kopenhag Okulunun önde gelen isimlerinden Barry Buzan'a göre; bölgenin belirli bir tanımı yoktur. Bölge tanımının yapılabilmesi için devletlerin ortak noktalarının olması, güvenlik öncelikleri ve dinamiklerinin birbiri ile benzer şekilde olması gerekmektedir. Ortak unsurlar devletlerin arasında bir bağlayıcılık ve

bağımlılık oluşturur. Bölgesel güvenliğin önemli olduğu yerlerde güvenlik kompleksinin meydana getirilmesinin esas amacı devletleri işbirliğine teşvik edip çatışmaların azaltılmasını sağlamaktır. Devletler bölgesel güvenliklerini sağlamak için farklı devletlerle çıkarlarına göre iş birlikleri yapabilir (Bardakçı, 2011).

2.2.4 Sınır güvenliği

Sınır; köken olarak Rumcadan gelen bir kelimedir ve yerleşim yerleri ya da devletlerin topraklarını ayıran bir çizgi şeklinde tanımlanmaktadır. Sınır hattı ise Resmi Gazetenin 1991 tarihli kara sınırlarının korunması hakkındaki yönetmeliğine göre *‘‘Komşu iki devletin ülkelerini birbirinden ayıran anlaşmalarla tespit ve icap eden yerleri özel işaretlerle belirlenmiş siyasi bir çizgi/hattır’’* şeklinde ifade edilmektedir. Bu hattın kabulü ile birlikte devletlerin egemenlik ve güvenlik hakları kabul edilmiş olur (Ünüvar, 2022, s. 55).

Sınırlar kimlik ve birlik unsurlarını birleştirirken aynı zamanda çatışma ve bunun çözümünde de etkin bir role sahiptir. Bir devletin egemen olduğu alan sadece siyasi olarak değil, o devletin gelişmesi ile de doğrudan etkilidir. Ticaret, turizm ve savunma gibi alanlarda sınır komşusu olan devletler paylaşımda bulunabilmektedir. Bu yönden bakıldığında sınırların hukuki olarak diğer devletler tarafından tanınması şarttır (Deniz, 2020, s. 238).

Güvenlik çerçevesinden baktığımızda, sınırlar güvenlik tehditlerine en fazla maruz kalınan yerlerdir. Devletin görevi kendi sınırlarının düşman tarafından geçilmesini engellemektir. Realist bakış açısına göre anarşik bir ortam mevcut olduğundan dolayı düşman devletten gelecek tehlikenin önlenmesindeki en önemli aşama sınırın korunmasıdır. Bu sebeple sınırlar askeri bir alan olarak kabul edilir ve bu bölgede görev yapan askeri birliklerin savaş kabiliyetinin mevcut olması ve karşıdan gelebilecek tehdide karşı cevap verebilecek niteliklere sahip olması beklenir. Sonuç olarak sınırlar stratejik anlamda önemli noktalardır (Altınpınar, 2018, s. 76).

2.3 Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Yaklaşımları

Uluslararası ilişkiler alanında güvenlik kavramına karşı farklı yaklaşımlar ve yorumlar yapılmıştır. Güvenlik kavramı Soğuk Savaş döneminde askeri, ekonomik ve siyasi temellere dayandırılarak realizim açısından ele alınırken bu dönem sonrasında liberalizm ve neo-liberalizmin yaklaşımları uluslararası ilişkiler ve

güvenlik alanında kendisini göstermiştir. Ayrıca her iki ana akımın yaklaşımlarını sorgulayan teoriler de ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımların başında ise Frankfurt Okulu ve yeni bir güvenlik yaklaşımı oluşturması ile farklı güvenlik sektörlerini ortaya koyan Kopenhag Okulu gelmektedir. Her iki okul da güvenlik algısını geniş bir çerçevede ele alarak uluslararası ilişkiler alanına katkıda bulunmuştur.

2.3.1 Realizmin güvenlik yaklaşımı

Uluslararası İlişkilerde realizm teorisi devletlerin bir hedefe ulaşma konusunda yapmak zorunda oldukları davranışları vurgulayan geleneksel bir disiplindir. Özellikle güç sahibi olmaya vurgu yapan realizm, en eski ve en fazla benimsenen uluslararası ilişkiler teorisi olarak kabul edilmektedir.

Uluslararası ilişkiler alanında realizmin ortaya çıkışı akademik çevreler tarafından 1648 tarihinde imzalanan Vestfalya Anlaşması olarak kabul edilmektedir. Aslında bu teorinin kökeni MÖ 460-400 yılları arasında yaşamış Yunanlı tarihçi Thucydides'e kadar dayanmaktadır. Thucydides ile birlikte Thomas Hobbes, Niccolo Machiavelli, Edward Halett Carr, Kenneth Waltz ve Hans Morgenthau gibi düşünürler realizmin önemli isimleri arasında yer almakta ve savundukları düşüncelerle bu akıma yön veren isimler olarak kabul edilmektedirler (Düzgün, 2020, s. 258).

I. Dünya Savaşı'nın ardından neredeyse 10 sene boyunca uluslararası ilişkilerde iş birliğini ve etiklik standartlarını esas alan idealizm kuramı hakimken, uluslararası alanda barışı sağlamak amacı ile kurulan Milletler Cemiyeti'nin o süreçte barışı tesis edememesi ve sonrasında yaşanan 2.Dünya Savaşı, idealizmden uzaklaşıp realizmin yeniden gündeme oturmasına neden olmuştur. Bu süreçte esas önemli olanın güce sahip olmak olduğu devletler tarafından açıkça görülmüştür. Bu sebeple realizm uluslararası ilişkilerin anlaşılmasında hakim bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Narin, 2022, s. 8).

Klasik realizme liberallerin yanı sıra kendi içinden de yapılan eleştiriler sonucunda 1970'li yıllarda Neorealizm kuramı ortaya çıkmıştır. Neorealizmin en önemli isimlerinden birisi ise Kenneth Waltz'tır. Waltz, realizm teorisine getirdiği eleştiriler ve yeni yaklaşımlar ile neorealizmin yapı taşlarını oluşturan kişi olarak kabul edilmektedir. Bu kuram realizmin devlet ve güç gibi çoğu kavramını savunurlen, realizme yöneltilen eleştirilere karşı eksik yanlarını tamamlamaya çalışmıştır.

Tez çalışmasının kuramsal çerçevesini oluşturan klasik realizmin savunduğu fikirler ve güvenlik konusuna yaklaşımının yanı sıra, neorealizmin savunduğu düşünceler ve güvenlik yaklaşımı aşağıdaki bölümde detaylandırılmıştır.

2.3.1.1 Klasik realizm ve güvenlik yaklaşımı

Realizmin savunduğu değerlerin başında devlet gelmektedir. Devlet uluslararası ilişkilerde temel aktördür. Devletin esas aktör olduğu fikri Thucydides'e kadar gitmektedir. Thucydides kent devletleri olarak tanımlanan Sparta ve Atina arasındaki savaşı anlattığı "Peloponez Savaşları" isimli eserinde sistemi bu aktörlerin belirlediğini ve aralarındaki güç mücadelesinin büyük savaşlara sebep olduğunu belirtmiştir. Realizm insan doğasının doğuştan kötü olduğunu da savunmaktadır. Bu fikri ortaya atan düşünür ise Thomas Hobbes'tur. Hobbes bundan dolayı insanlar arasında daima bir rekabet ve çatışma olduğundan bahsetmektedir. Bu durum kaos ortamına sebep olmaktadır. Hobbes kaos ortamından korunmak adına insanların tüm yetkilerini onları koruyacak bir otoriteye yani Leviathan'a devretmeleri gerektiğini savunmuştur. Leviathan, buradaki tanımına bakıldığında günümüzdeki modern devleti temsil etmektedir ve bu anlamda realistler uluslararası sistemi devleti merkeze koyarak yorumlamaktadır. Uluslararası organizasyonlar bu sistemde aktör olarak kabul edilmezler. Örneğin, uluslararası kuruluşlara üye olan bir devlet egemen bir devlettir fakat üye oldukları kuruluşun bir devlet gibi egemenliğe sahip olduğu kabul edilmemektedir. Bunun esas nedeni ise Max Weber'in ilk olarak ortaya attığı "meşru fiziki şiddet" gücünün sadece devlete ait olmasıdır. Bundan dolayı realistlere göre uluslararası sistemde egemenliğe sahip tek aktör devlet olarak görülmektedir (Şahin, 2022, s. 27).

Realistlerin savunduğu bu temel fikirler haricinde kuramın diğer savunularını şu şekilde sıralamak mümkündür; insan doğası gereği kötü, bencil, güç ve çıkar peşindedir. Devletler de aynen insan doğasına benzer. Dış politika objektif ve evrensel kanunlara göre yürütülmelidir. Bir devletin ulusal çıkarı ve gücü her zaman öncelikli olmalıdır. Bu bakımdan uluslararası alan, devletlerin bu çıkar ve güç mücadelesinin çatıştığı alan olarak görülmektedir. Bir devletin güce ve hedeflerine ulaşması için ahlaki değerleri ön plana alması gerekmemektedir. Devletin amacı ulusal çıkarı neyi gerektiriyorsa ona göre hareket etmektir (Tokatlı, 2022, s. 126).

Realizmin önemli isimlerinden Morgenthau'nun yazmış olduğu "Politics Among Nations" isimli eser modern dönem realizm teorisinin kitabı olarak kabul

görmektedir. Morgenthau bu eserinde realizmin temelini oluşturan ilk dönem düşünürlerin fikirlerini de esas alarak realizmi altı temel ilkede özetlemiştir. Bu ilkeler şu şekilde belirtilmektedir (Kavsıracı, 2020, s. 120);

- 1) Devletlerin arasındaki siyasi ilişki insan doğasındaki nesnel yasalar ile ifade edilmektedir. İnsanlar arasındaki çıkar çatışması sonucu oluşan kaos ortamının uluslararası sistemdeki karşılığı anarşi ortamıdır ve bu otorite eksikliğinden meydana gelmektedir.
- 2) Realizmin temel kavramı güçtür ve bu çıkar kavramı ile ifade edilmektedir.
- 3) Ulusal çıkarlar farklı dönemlerde değişime uğrayabilir. Sistemin baskısı sonucu ve koşullara göre devletlerin çıkarları değişim gösterebilmektedir.
- 4) Realizm teorisi ahlaki değerleri reddetmemektedir. Fakat bu değerler devletlerin davranışlarına uygulanmamalıdır. Devleti yöneten kişilerin temel ilkesi milletin ve devletin bekası olmalıdır.
- 5) Bir devletin çıkarı fayda ve maliyet hesabına göre belirlenmektedir. Bu sebeple devletin çıkarları evrensel ilkelerle uyumlu olmayabilir. Realizm, bu açıdan bir ulusun kendine has değerlerinin evrensel değer şeklinde gösterilmesini kabul etmemektedir.
- 6) Uluslararası ilişkiler disiplini bağımsızdır. Analiz birimi ulus devlettir ve inceleme araçları da güç ile ilişkilendirilen ulusal çıkarlardır (Kavsıracı, 2020, s. 120).

Gücü, ulusal çıkar ile eşdeğerde tutan realizm kuramcılarının Morgenthau, uluslararası politikanın odak noktasının çıkar olduğunu ve devletlerin de genel olarak güç ve ulusal çıkar kavramlarını bir tuttuğunu belirtmiştir. Bu bağlamda, devletlerin ulusal çıkarlarını peşinde koşması gerektiğini savunmaktadır. Morgenthau, uluslararası barışı sağlama konusunda güç faktörünün de etkili olduğunu fakat barışı sağlamak için aynı zamanda diplomatik ilişkilerin de devam ettirilmesi gerektiğini belirtmektedir (Baran, 2017, s. 14).

Realizm 1940'ların sonundan beri uluslararası ilişkiler disiplininin baskın yaklaşımlarından biri olmuştur çünkü güvenlik maksimizasyonuna, anarşiye ve güce odaklı bir çerçeve çizmektedir. Klasik realizm görüşü diğer realizm kuramlarına nazaran daha fazla tercih edilmektedir. Bunun nedeni olarak insan egosunu açığa vurmasından dolayı gerçekçi bir yaklaşım sunması gösterilmektedir. Morgenthau

gibi klasik realistler insanın doğasında olan bu özelliğin devlet liderlerinin dış politikada karar alma aşamasında önemli rol oynadığını savunmaktadırlar (Dawson, 2022, s. 358).

Realist kuram savaş ve çatışmaları güvenlik çalışmaları konusunda temel kavramlar niteliğinde görmektedir. Bu anlamda güvenlik en sade ifade ile bir devletin silahlı bir tehdidi engelleme ve önleme gücü olarak tanımlanmaktadır. Devletin güvenliği aynı zamanda bireyin güvenliğidir. Bunun için de askeri açıdan güçlü olmak önemlidir (Güner, 2008, s. 9).

Realistler gücü hem bir araç hem de bir amaç olarak ifade ederler. Temel aktör olan devlet, hedefine ulaşmak için yeterli güce sahip değilse farklı yöntemler kullanıp bu gücü elde etmekle yükümlüdür. Bu yöntemler bir devletin diğer devletlerin gücüne erişmek için çaba sarf etmesi ya da devletin kendi gücü ile diğerlerinin gücü arasında bir denge kurması şeklinde olmaktadır (Korkmaz, 2017, s. 12).

Realizme göre ulusal güvenlikteki en önemli tehdit unsuru diğer devletlerdir. Bunun sebebi ise bir devletin başka bir devlete saldırmasını engelleyecek bir yapının uluslararası sistemde mevcut olmamasıdır. Realistler açısından uluslararası sistemde dengenin olması devletlerin birbirinin askeri açıdan güçlerini analiz etmesiyle sağlanabilmektedir. Örneğin Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği'nin açık bir savaşa girmemesinin nedeni her ikisinin de askeri güçlerini iyi analiz etmesinden kaynaklanmaktadır (Şahin, 2022, s. 29-30).

Güç dağılımı anarşik düzen içindeki uluslararası sistemde oldukça önemlidir. Devletlerin, sistemin zorlamasıyla güçlerini üst seviyeye taşıma gayreti, sistemdeki bu belirsizlik içinde hayatta kalmak adına yapılan bir mücadele şeklinde görülmektedir. Gücünü en üst seviyeye taşımak bir devlet için egemenliğini muhafaza etmek anlamına gelmektedir. Devletler güçlerini artırarak güvenliklerini de garanti altına almış olurlar. Bu bağlamda güvenlik, güç ile doğrudan bağlantılıdır ve devletin var olmasını sağlamaktadır (Dede ve Kan, 2022, s. 90).

Realistlerin düşüncesine göre anarşik uluslararası sistem ve insanın doğası güvenlik endişesinin oluşmasının temel nedenidir. Güvensizlik düşüncesi içinde devletler kendi güvenliklerini sağlamaya çalışırken diğer aktörlerle güvenlik rekabeti içine girmektedir. Bu açıdan devletin devamlılığı realizm tarafından güç üzerinden açıklanmaktadır. Diğer yandan ulusal güvenlik ve çıkarlar dış politikanın etkenleridir

ve bu durum devletin karar verirken rasyonel bir bakış açısı ile olaylara yaklaşmasını gerektirmektedir (İsmayilova, 2022, s. 8-9).

Devletler kendilerinden daha az güçlü devletler ile daha iyi anlaşabiliyorken, eşit güçte oldukları devletlerle bir gerginlik yaşama durumları yüksektir. Bu da birbirlerini potansiyel bir tehdit olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır (Güner, 2008, s. 9-10).

Realizmde uluslararası sistemin esas öznesi olan devlet, güvenliği kuvvet kullanarak sağlayabilmektedir. Ancak güvenlik ihlali yine devletler tarafından yapılmaktadır (Kamacı, 2021, s. 87).

Devletin güvenliği için maksimum çıkar seviyesi, askeri güç, teknoloji ve ulusal güvenlik hususları realizmde dikkate alınmaktadır. Bir devletin bekası onu ileriye taşıyabilecek politikalar üretmesine ve tehditleri bertaraf etmesine bağlıdır (Yiğit, 2017, s.18).

Devletin gücünü yine elindeki teknoloji, toplumun demografik yapısı, ülkenin coğrafyası, jeopolitik konumu ve çevresel varlıkları belirlemektedir. Fakat realizm askeri gücü ön planda tutmaktadır ve buna sahip bir devletin güvenliğini diğer devletlerden daha iyi sağlayacağı görüşünü savunmaktadır (Bakan ve Şahin, 2018, s. 140).

Bu anlamda klasik realizmdeki güvenlik yaklaşımlarının temel düşüncesi devletin varlığını sürdürmesinde özellikle sahip olduğu askeri ve ekonomik gücün ön planda olduğudur. Bunlar devletin gücünü gösteren ölçütlerdir. Bu alanlarda sahip olunan güç, güvenliği etkilemektedir. Bu düşünceye göre en güçlü devlet, en güvenli devlet anlamına gelmektedir. Tüm imkanlarını seferber eden bir ulusal ordu, ülke içinde ve sınır ötesinde devletin tüm ideolojik ve maddi değerlerini korumakla görevlidir. Bunun sağlanması ise son teknolojik silahlarla donatılmış bir ordu ile mümkündür. Bu anlamda güvenlik maddi güç ile doğrudan bağlantılıdır. Sonuç itibari ile uluslararası sistemde güvende olmanın yolu her açıdan güçlü olmakla ilgilidir (Narin, 2022, s. 17).

Teknolojik ve ekonomik kapasitenin askeri güce etkisine örnek olarak Nazi Almanyası gösterilebilir. Realizm 2. Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönemde önem kazanmıştır. Bu savaşta Nazi Almanyasının etrafındaki hemen hemen tüm devletleri işgal etmesi ve kısa bir süre içinde doğuya doğru ilerlemesinin nedeni olarak sahip

olduğu askeri güç kapasitesi gösterilmektedir. Nazi Almanyasının sahip olduğu bu güç ile neler yapabildiğinin görülmesi realizm düşüncesinin dünyada yaygınlaşmasının ve askeri gücün öneminin artmasının önemli nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Özdoğan, 2019, s. 6).

Klasik realizmde güç kavramı sadece kapasitenin artırılması anlamında değil, hayatta kalmak için caydırıcı olabilmek anlamına da gelmektedir. Bu ise psikolojik veya siyasi üstünlük ile mümkündür. Fakat buradan klasik realistlerin askerî gücü geri planda bıraktıkları anlamı çıkarılmamalıdır. Çünkü klasik realizmde hayatta kalmak ancak askeri güç ile mümkündür. Güç kavramı üzerine yapılan bu vurgu devletlere bir anlamda handicap yaratmaktadır. Devletler caydırıcı olabilmek adına bu sefer askeri güçlerini artırma gayreti içine düşmektedirler. Bunun sonucunda da güvenlik ikilemi ve sürekli bir silahlanma yarışı meydana gelmektedir (Ertoý, 2019, s. 6).

Realizm askeri ve stratejik konulara odaklandığı için bu konuları ulusal güvenlik politikaları çerçevesinde üst seviye (high politics) konular olarak görmektedir (Korkmaz, 2017, s. 12). Sağlık, ekonomi ve çevre gibi konular ise ikincil politika kapsamındadır. Bu bakımdan siyasi ve askeri konularla ilgilenen devlet yöneticileri güvenlik tehditlerinin tanımlanmasındaki en etkili kişiler olarak kabul edilmektedir (Sevinç ve Babahanoğlu, 2019, s. 971).

Realistlere göre güvenlik politikasına yönelik karar alan devlet yöneticilerinin bu kararları almasında uluslararası sistemdeki güç dağılımında oluşan değişkenler etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra karar alıcıların güvenlik tehdidine yönelik algısı ve iç etkenlerin de bu aşamada etkili olduğu düşünülmektedir (Narin, 2022, s. 23).

Güvenlik alanındaki ilk araştırmalar ulusal güvenlik ile başladığından dolayı, uluslararası güvenlik hakkında yapılan açıklamalar içerisinde ulusal güvenlik konusunun da etkileri görülebilmektedir. Buna örnek olarak, bu alanda çalışmalar yapmış olan Barry Buzan'ın yazdığı "*The Evolution of International Security Studies*" adlı eserindeki "Uluslararası Güvenlik Çalışmaları" konusu gösterilebilir. Buzan'ın bu konuyu ele alırken uluslararası ve ulusal güvenlik ayrımı yapmadığı görülmektedir. Buzan, uluslararası güvenlik hakkında yapılan araştırmalarında bir devletin hem iç hem de dış tehditlerden nasıl kendisini koruyacağına dair çalışmalar yapıldığını belirtmiştir (Birdişli, 2023, s. 385).

Soğuk Savaş döneminde esas analiz noktası olan ulusal güvenlik kavramı, realistler tarafından askeri güvenlik çerçevesinde ele alınmış ve güvenlik devletlerin savunma ve saldırı kapasitelerini artırarak bekasının sağlanması şeklinde yorumlanmıştır. Devletler ancak güçleri oranında ulusal güvenliklerini sağlayabilmektedirler (Arı, 2014, s. 152).

Ulusal güvenliğin ne şekilde sağlanacağı üzerine Hobbes, Rousseau ve Machiavelli gibi düşünürler devletin egemenliği üzerine karamsar bir tablo çizmişlerdir. Uluslararası sistem devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak adına komşularını yok saydığı sert bir alan olarak yorumlanmakta ve devletler arasındaki ilişkilerin çıkara dayalı bir güç mücadelesi olduğu düşünülmektedir. Bundan dolayı kalıcı bir barışın uluslararası sistemde sağlanması klasik realist düşünürler tarafından pek mümkün görülmemektedir (Baylis, 2008, s. 72).

Realistler, uluslararası ilişkilerde sert gücün önemine vurgu yapmakta ve uluslararası güvenlik üzerine yapılan idealist fikirlere net bir tepki göstermektedir. Hans Morgenthau ve E. H. Carr bu realist yaklaşımın önde gelen isimlerinden biridir. Her iki yazarın bu görüşü ayrıca Soğuk Savaş'ın ilk senelerine kadar Nicholas Spykman, Reinhold Niebuhr, George Kennan, Robert Osgood, John Herz ve Arnold Wolfers gibi teorisyenler tarafından destek görmüştür. Klasik realistler uluslararası güvenliğin sağlanmasında adalet ve ahlaki değerlerin dikkate alınamayacağını ve uluslararası kurumların bir savaşı engelleyemeyeceğini savunmaktadırlar (Çifçi, 2024, s. 145-146).

Realizme göre kişinin karar almasını ve harekete geçmesini sağlayan temel unsurlar şüphe, korku, güvensizlik, güvenlik ihtiyacı, hırs ve güce sahip olmaktır. Devletler de aynen bu unsurlara göre hareket etmektedir. Özellikle devletler bir güvenlik tehdidi hissederse bu çatışmaları beraberinde getirir. Klasik realizmin savunucularına göre bir devlet gücünü artırırorsa diğer devlet buna seyirci kalmayıp güçlenmesine engel olmak adına savaşı göze alabilir. Bir devletin ulusal güvenliği ve egemenliği söz konusu olduğunda savaşın haklı veya haksız olarak nitelendirilmemesi gerektiği ve bu gerekçelerden dolayı savaşın meşru sayılacağı savunulmaktadır (Yiğit, 2017, s. 12).

Hobbes'un düşünce perspektifinden bakıldığında ise yine uluslararası sistemin güvensizlik üzerine kurulduğu ve savaşın güvenliği sağlamak maksadıyla ortaya

çıkıldığı savunulmaktadır. Hobbes'un yorumuna göre güvenlik için rakip devlet ile yapılan savaşlar devletin kendisini korumak maksadıyla yapılmaktadır. Devlet kutsaldır ve bunun kaybedilmemesi için çaba gerekir. Bundan dolayı realizm güvenlik konusuna yoğunlaşmaktadır. Realizm savunucularına göre sistemin anarşik olması, güvenlik üzerine odaklanılmasını ve hayatta kalmak için verilen mücadeleyi olağan hale getirmektedir (Dede ve Kan, 2022, s. 90).

Güvenlik anlayışı Soğuk Savaş süresince devletlerin karar verme aşamasında ve aynı zamanda akademik alanda realizmin savunduğu tezler açısından ele alınış ve bu kuram diğer kuramlara karşı üstünlüğünü korumuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılması bu görüşün önemini kaybettiği anlamına gelmemektedir. Güvenlik için yapılan tanımlamaların çoğu devleti merkeze alıp güvenlik vurgusunu buna göre yaparken, realistler savaşları ve askerî çatışmaların uluslararası güvenliğin gündemini Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde de meşgul edeceğini savunmuşlardır. Bu açıdan 21. yüzyılda konvansiyonel silahlanmanın hızlanacağı, buna dayalı şekilde askerî çatışma riskinin artarak devam edeceği düşünülmektedir (Çifçi, 2024, s. 147).

Realizmin savunduğu değerler her ne kadar sert olsa da çoğu konuda uluslararası ilişkileri etkilemiş ve devletlerin stratejilerine yön vererek savaş bir devletin varlığını sürdürmesi için gerekli olabileceğine dair bir görüş ortaya koymuştur. Bu sebeple realizm savunucuları için güvenlik her zaman önemini koruyan bir kavramdır (Dede ve Kan, 2022, s. 89).

2.3.1.2 Neorealizm ve güvenlik yaklaşımı

Neorealizm, yapısal realizm şeklinde de ifade edilmektedir. Klasik realizm teorisine yeni yaklaşımlar getiren bir kuram özelliği taşımaktadır. Klasik realizmdeki gibi sadece ulus-devlet kavramına odaklanmamış, sistemin yapısına dikkat çekmiştir. Kenneth Waltz'un 1979 senesinde yazmış olduğu "Uluslararası Politika Teorisi" isimli eser neorealizmin temel varsayımlarını içeren bir kitap olarak kabul edilmektedir. Waltz'a göre devletler uluslararası sistemin bir birimi olup sistemi meydana getirmektedirler. Devletler sistem içinde varlıklarını koruyabilmek için kendi güçlerine güvenmelidir. Devletlerin çatışma durumunda olması insan doğası ile ilgili değil, sistemin anarşik olmasından kaynaklıdır ve sistem genel olarak büyük aktörlerin güç kapasitelerindeki değişim ile şekillenmektedir. Bu güç farkından

dolayı devletler silahlanma çabası içine girerek güvenliklerini bu şekilde artırmaya çalışmaktadır (Tokatlı, 2022, s. 128).

Waltz tarafından temeli oluşturulan neorealizm Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası ilişkilerin yorumlanmasında sıklıkla kullanılan bir yaklaşım olmuştur. Neorealizm kuramını savunanlar devletlerin güç mücadelesinin ve çıkarıcılığının sebebini insan doğasına değil, sistemin anarşik yapısına dayandırmışlardır. Bu sebeple savaşın, sistemde bunu engelleyecek birşeyin olmamasından dolayı ortaya çıktığını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca devletler dar çerçevede kendi güvenliklerini sağlamaya çalışan bir yapı olmanın yanında, geniş çerçevede sistemde hegemon olmaya çalışan üniter yapılar olarak kabul edilmektedirler (Narin, 2022, s.19).

Neorealizm güvenlik konusunda şüphe kavramına vurgu yapmaktadır. Bir devletin güvenlik tehdidi algılaması, karşısındaki devletin tavrı ve niyetine bağlı bir durumdur. Bu açıdan bir devlet kendi varlığını sürdürebilmek için şüpheli olmak durumundadır (Özdoğan, 2019, s. 9).

Waltz'a göre realizm geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Fakat ortak nokta devletlerin esas aktör olarak görülmesidir. Devletler güvenliği sağlayacak merkezi bir otorite olmadığı için anarşik bir düzende birarada yaşamaktadır. Waltz bu noktada uluslararası ilişkilerdeki temel problemin güvensizlik olduğunu ve bundan dolayı uluslararası sistemde devletlerin kendi kendine yardım etme bilinci ile motivasyon sağladıklarına değinmektedir (Walt, 2017).

Neorealizm rekabet ve çatışmaya dayalı bir bakış açısı ile güvenliği ele almaktadır. Devletler arasındaki işbirliği konusuna da kuşku ile yaklaşmaktadır. Mearsheimer ve Waltz gibi neorealistler devletler arasındaki işbirliğinde bir aldatmaca olabileceği düşüncesi ile anarşik sistem içinde işbirliği yapma hususunda bir zorluk ve sınırlılık olduğunu vurgulamışlardır. Neorealistler ekonomik ve askeri alandaki işbirliklerinin güvenliği sağlamadaki etkisi üzerinde durmakta ve devletler arasındaki ittifakların askeri alanda yapılabileceğini savunmaktadırlar. Devletlerin güvenliği sağlanırsa ancak uluslararası sistemin güvenliğinin sağlanacağını düşünen neorealistler, bu açıdan klasik realistlerden farklı olarak güvenlik eksenini genişletmişlerdir (Uçar, 2021, s. 17).

Neorealist teorisyenler, ulusal çıkarların savunulması ve devletin bekasının sağlanması konusunun uluslararası güç ilişkileri çerçevesinde ele alınması gerektiğini de ileri sürmektedirler (Arı, 2014, s. 152).

Neorealizm kuramına göre güce sahip olmak, bir devletin kendi güvenliğini sağlaması, uluslararası sistem içinde faaliyette olabilmesi, baskıya uğraması durumunda kendisine bir alan açabilmesi, çıkarlarını koruyabilmesi ve muhafaza edebilmesi için oldukça önemli görülmektedir (Tokatlı, 2022, s. 129).

Güçten ziyade güvenliğinde ön planda tutulması gerektiğini savunan neorealizm, ulus devletlerin güvenliğinin yanında, uluslararası sistemin güvenliğini de önemli bulmaktadır. Neorealizmin realizmden diğer bir farkı ise gücü, bir devletin güvenliğini sağlayan bir araç olarak görmesidir. Buna göre devletlerin amacı, güvenliği en üst seviyede tutmak değil, sadece güvenliği sağlamak olmalıdır (Korkmaz, 2017, s. 14-15).

Devletler arasında yaşanan rekabet, güçlerini artırmalarına da sebep olmaktadır. Bu aynı zamanda güvenlik ikilemini de beraberinde getirmektedir. Anarşik olduğu kabul edilen uluslararası sistemde devletlerin niyetleri belli olmadığından karşı taraf için her zaman kötü niyetli olduğu düşünülmekte ve bu nedenle bir güç yarışı meydana gelmektedir. Bu durum ise çatışmalara ve savaşa neden olabilmektedir. Soğuk Savaş dönemi bunun en iyi örneklerindendir (Kamacı, 2021, s. 88).

Neorealizm kendi içinde “Savunmacı ve Saldırgan Realizm” şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Saldırgan realizmin önde gelen isimlerinden Mearsheimer, devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak için ittifakta bulunabileceklerini, ittifaka katılan devletlerin de güvenlik arayışında olabileceği ve bu durumun yeni güvenlik yaklaşımlarını meydana getirebileceğini savunmaktadır. Bu anlamda ittifakların da ön planda olması gerektiği düşünülmektedir. Saldırgan realizm esas olarak güvensizlik kavramına vurgu yapmaktadır. Bu açıdan devletlerin her an bir savaş çıkabilecek gibi hazır olmaları gerektiğini savunmaktadır (Uçar, 2021, s.19).

Savunmacı realizm ise güvenliğini sağlamaya çalışan devletlerin güce bağımlı hale geldiğini savunmaktadır. Bu da güvenlik ikilemini ortaya çıkarmaktadır. Sistem sıfır toplamı bir oyundur ve askeri, coğrafi ve teknoloji alanında sistemi meydana getiren devletler bir denge oluşturmaktadır. Dengenin korunmasıyla sistemde istikrar sağlanabilir. Savunmacı realizmi şekillendiren Jervis ve Waltz’a göre güvenliğin

meydana gelmesinde ve dış politika yapımında diğer devletlerin tavırları dikkate alınmalıdır. Bu da sistemde denge anlamına gelmektedir. Bir devlet tehlikeli boyutta gücünü artırırsa, diğer devletler güvenliklerini sağlamak için ittifak oluşturup güç dengesini sağlamalıdır (Ismayilova, 2022, s. 21).

Neorealist düşünürlere göre sonuçta güvensizlik ve güvenlik büyük oranda uluslararası sistemin doğasından gelen bir durumdur. Anarşik ortamın sürekli olduğu kabul edilmektedir. Bu, uluslararası politikanın şimdi olduğu gibi gelecekte de şiddete eğilimli olacağı anlamını taşımaktadır. Bazı neorealist düşünürlere göre uluslararası politikada savaşın bir anda patlak vermesi olasılık dahilindedir. Devletler arasında bir işbirliği olması mümkündür ancak bu işbirliği de sınırlıdır. Bunun nedeni ise işbirliklerinin sistemde hakim olan güvenlik rekabetini yok edebilecek güce sahip olmamasıdır. Bu anlamda uzun bir dönem içerisinde gerçek anlamda uluslararası alanda bir barışın sağlanması ve devletler arasındaki güç mücadelesinin olmadığı bir ortam realist bakış açısında mümkün görülmemektedir (Baylis, 2008, s. 72).

2.3.2 Liberalizmin güvenlik yaklaşımı

Liberalizm aydınlanma düşüncesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve temel aktör olarak bireyi dikkate almıştır. Devlet ve güvenlik kavramı bireyin etrafında şekillenmektedir. Liberalizm, realizmden farklı olarak uluslararası ilişkilerde sadece devletin değil, devlet dışı aktörlerin de bulunduğu görüşünü savunur. Uluslararası politika, ulus devletlerin vatandaşlarının siyasi, ekonomik ve sosyal tercihlerine göre yürütülmektedir. Devletlerin sahip oldukları kimlikler ve değerler her devletin iç güvenliğini, ulusal çıkarlarını ve dolayısı ile askeri meseleler çevresinde güvenlik politikalarını belirlemektedir (Arı, 2014, s. 157).

Liberalizmde önemli olan nokta güvenlik ve özgürlük arasında bir denge oluşturmaktır. Bu sebeple devletin amacı ve varlık sebebi bireysel özgürlüklere zarar vermeden içte ve dışta güvenli bir ortam sağlamaktır. Devletler bireylerin güvenliklerini sağlamak için toplumun özgürlüğünü belli bir oranda kısıtlayabilir. Bu sebeple devletler tarafından bir güvenlik mekanizmasının oluşturulması gerekmektedir. Uluslararası çapta yapılacak olan iş birlikleri sayesinde güvenliğin daha geniş bir alanda sağlanması mümkün olacaktır (Uğuz, 2016, s. 90).

Güvenlik ve özgürlük arasında oluşturulacak denge liberalizm yaklaşımlarının temel konusunu oluşturmaktadır. Devlet, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde güvenliğı sağlamaya çalışırken, diğer yandan bireyin özgürlüğünü sağlayarak bir yönetim şekli olan demokrasiyi gerçekleştirebilir (Durakçay, 2014, s. 9-10).

Çoğu liberal teorisyen demokrasi ile yönetilen devletlerin diğer devletlerle çatışma yoluna gitmekten kaçınacağını, serbest ticaretin devletlerin ilişkilerini güçlendireceğini ve uluslararası örgütlere üyelik yoluyla kurulacak işbirlikleri sayesinde uluslararası barış ve güvenliğı sağlanabileceğini öne sürmektedir. Liberal düşünürler arasında önemli farklılıklar olsa da hepsi siyasi özgürlüğün, ekonomik özgürlüğün, karşılıklı bağımlılığın ve uluslararası kuruluşların yatıştırıcı etkilerine dair genel bir inanca sahiptirler (Rousseau & Walker, 2016).

Siyasi grup veya kurumlardan ziyade bireyleri esas aktör olarak ön planda tutan liberalizm, uluslararası ilişkiler alanında güvenlik ilişkilerinden çok ekonomik ilişkilerle, yüksek politikadan ziyade düşük politikayla ilgilenmiş olsa dahi gerçekte başından beri bireylerin güvenliğı bağlamında güvenlikle ilgilenmiştir. Son yıllarda uluslararası güvenlik alanındaki liberal çalışmalar devletleri aktör olarak ele alarak gerçekçi bir dil benimsemiştir. Liberalizmin bazı akımları bireyin amacına ulaşmak adına seçme özgürlüğüne vurgu yaparken aynı zamanda güvenlik ve maddi refahın her bireyin arzu ettiği temel istekler olduğunu savunmaktadır (Owen, 2017).

2.3.3 Frankfurt Okulunun güvenlik yaklaşımı

Diğer adı Eleştirel Teori olan Frankfurt Okulu 1924 yılında Frankfurt'ta bir grup Yahudi bilim adamı tarafından kurulan “Sosyal Araştırmalar Enstitüsü” bünyesinde yapılan çalışmalar ile ortaya çıkmıştır. Önemli temsilcileri Horkheimer, Theodor Adorno ve Marcuse'tur. Okulun yeni temsilcileri arasında ayrıca Habermas, Gramsci ve Cox da yer almaktadır. Eleştirel teori kavramı aslında tüm pozitivizm karşıtı olan teoriler için geçerlidir ki bunlar arasında konstrüktivizm, güvenlikleştirme, feminizm ve İngiliz Okulu gibi birçok teori bulunmaktadır (Arı, 2013, s. 452).

Frankfurt Okulu, geleneksel güvenlik çalışmalarından farklı olarak bunların eksik taraflarını ortaya koyup güvenlik sorunlarına farklı bir çözüm bulmaya çalışmıştır. Uluslararası ilişkileri sadece devletler arası ilişkilere dayandırmamış, devlet dışı aktörlerin de uluslararası ilişkilerde etkili olduklarını savunmuştur. Güvenliğı devlet merkezli olmaktan ayırarak kapsamını genişletmiştir. Bu sebeple güvenlik alanına

kimlik, salgın hastalıklar, çevre sorunları, göç gibi konular dahil edilerek güvenliğin analizi bu açılardan yapılmıştır (Korkmaz, 2017, s. 21).

Frankfurt Okulu'nun güvenlik alanına eleştirel açıdan katkıları 1940'lı yıllarda antisemitizm alanında yapılan çalışmalarla başlamıştır. Okulun güvenlik çalışmalarında anahtar kavram Horkheimer tarafından ifade edilen “özgürleşme” kavramı olmuştur. Frankfurt Okulundan etkilenen İngiltere'nin Galler bölgesindeki Aberyswyth Üniversitesi akademisyenleri, eleştirel güvenlik alanına yaptıkları çalışmalarla katkıda bulunmuşlar ve Frankfurt Okulu güvenlik yaklaşımının Galler Ekolü adı ile tanınmasını sağlamışlardır. Eleştirel güvenlik çalışmalarına göre hiçbir şey üretilmeden tüketilemez, bu sebeple güvenlik tüketilmeden önce üretilen bir olgu olmalıdır. Burada en önemli şey güvenliğin nasıl sağlanacağı değil, güvenlik sorunlarının kaynağının belirlenmesidir. Bu anlamda Frankfurt Okulu güvenliğin sadece düşmanlıkların olmadığı bir barış durumu şeklinde tanımlaması yerine, sosyal, ekonomik ve kültürel yapıların da dikkate alınması gerektiğini savunmuş ve güvenlik çalışmalarının bu yönde derinleştirilmesini sağlamıştır (Birdişli, 2010, s. 233-234).

2.3.4 Kopenhag Okulunun güvenlik yaklaşımı

Kopenhag Okulu'nun ilk adımı 1985 yılında Kopenhag Üniversitesi bünyesinde kurulan “Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi” tarafından atılmıştır. Özellikle okulun kurucuları sayılan Buzan ve Wæver Kopenhag Okulu'nun esaslarını oluşturan üç ana yaklaşımı yani güvenlikleştirme, sektörel analiz ve bölgesel güvenlik komplekslerini yaptıkları çalışmalarında geliştirmişlerdir (Açıkmeşe, 2011, s. 57).

Okulun önde gelen isimleri Buzan ve Wæver başta olmak üzere, Jaap de Wilde, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre ve Elzbieta Tromer'dır. 1996 yılında okula adını Sweeney vermiştir. Okul üyeleri farklı teorileri savunan kişilerden oluşmasına rağmen sundukları güvenlik çalışmalarında genel anlamda uzlaştıkları görülmektedir (Baysal ve Lülecı, 2015, s.70).

Okulun temel taşı, Barry Buzan'ın 1983 yılında yayınlanan “People, States and Fear” (İnsanlar, devletler ve korku) adlı eseridir. Okul güvenlik kavramını sadece askeri güvenlik alanı olmaktan çıkarmış buna ekonomik, politik, çevresel ve toplumsal güvenlik sektörlerini de eklemiştir. Kopenhag Okulu yaklaşımına göre güvenlik adına tanımlanan geleneksel düşünce değişmeli insanların, devlet dışı

oluşumların ve grupların da kaygı duyduğu konulara göre genişletilmelidir. Kopenhag Okulu insan güvenliğine önem vermiş, geleneksel açıdan devleti merkez alan ve askeri unsurlara odaklanan yaklaşımlardan farklı bir tavır sergilemiştir (Arı, 2014, s. 181-182).

Okulun literatüre kazandırdığı diğer bir kavram ise bölgesel güvenliktir. Buzan'a göre, Dünya genelinde bütün ülkeler güvenlik bakımından birbirine muhtaçtır fakat birbirine yakın olan ülkelerin karşılıklı bağımlılığı ile uzak mesafedeki ülkelerin bağımlılığı aynı değildir. Bu bakımdan anarşi ve coğrafi farklar güvenlik bağımlılığının yoğun olduğu bölgesel kompleksler meydana getirmiştir (Baysal ve Lüleci, 2015, s.74).

Göç ve askeri güvenlik tehditleri haricinde günümüzde özellikle Kopenhag Okulu tarafından dile getirilen güvenlik tehditleri arasında çevre ve sağlık alanlarında tehditler de önemli yer tutmaktadır. Çevre kirliliği ve doğanın yok edilmesi küresel boyutta bir tehdittir. Teknolojinin gelişmesi, ticaretin artması ve sanayileşmedeki artış sanayi atıklarının çoğalmasına, buna bağlı olarak soluduğumuz havanın ve içme sularımızın kirlenmesine sebep olmaktadır. Kyoto Protokolü sorunun uluslararası seviyede çözülmesi gerektiğini belirten büyük bir kanıttır. Çevresel sorunlara bağlı olarak ortaya çıkan sağlık tehdidi günümüzde artış göstermektedir. Genleri ile oynanmış virüsler yolu ile insanlara, devletlere zarar vermek biyoterörizm olarak ortaya çıkmaktadır. Oluşabilecek bir salgın hastalığın ülke ekonomisine, toplumun yapısına güvenlik adına çok önemli olumsuz etkileri olabilmektedir (Ütenler, 2016, s. 58-59).

Toplumsal güvenlik kavramı ise ilk olarak Buzan tarafından dile getirilmiştir. Bu sektörde ana unsur kimliktir. Bir toplum herhangi bir gelişme ya da potansiyel bir durumu kendi kimliğine yönelik bir tehdit olarak algılasa toplumsal güvensizlik ortaya çıkar. Devlet, topluma yönelik tehditler ortaya çıkarsa istikrarsızlaşabilir fakat yüksek düzeyde toplumsal uyum aramak devletin güvenliğini sarsabilir (Baran ve Macar, 2017, s. 256).

Farklı güvenlik türleri bazen birbirleriyle etkileşime girebilmektedir. Bir devletin askeri anlamda yaşadığı güvenlik endişesi, diğer bir devletin ekonomik güvenliği açısından endişe duymasına sebep olabilmektedir. Bunun sonucu olarak karşılıklı önlemler alınmakta ve farklı güvenlik sektörleri arasında bir ikilem meydana

gelmektedir. Bundan dolayı güvenlik alanında yapılacak çalışmalarda tüm güvenlik türlerinin yani askeri güvenlik, ekonomik güvenlik, siyasi güvenlik gibi alanların birlikte değerlendirilmesi doğru analiz yapabilmek adına fayda sağlayacaktır (Weaver, 2008, s. 152).

2.4 Sınırlar ve Güvenlik İlişkisi

Terör tehlikesinin ülkede düzensizlik çıkarmaktan çok, doğrudan sınırları değiştirmeyi amaçlaması nedeni ile sınır konusu güvenlikle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Sınır güvenliği devletler açısından üzerinde hassasiyetle durulması gereken önemli bir husustur. Sınırlar uluslararası anlaşmalar yolu ile çizilir fakat insanların faaliyetleri ile zamanla değişime zorlanmaktadır. Burada kastedilen faaliyetler; sınır bölgelerinde yaşayan insanların kültürel bağları sebebi ile sınırlardan geliş gidişleri, uluslararası ticarete yer alan şirketlerin çıkarları ve hükümetlerin politik uygulamaları olarak ifade edilmektedir. Bu aktörlerin çıkarlarından dolayı sınırlar her zaman bir çatışma ve savaş konusu olmuştur. Kendi vatandaşlarının can ve mal güvenliğini sağlamak her devletin sorumluluğu olduğu için devletin en başta gelen görevlerinden birisi bu güvenli ortamın sağlanması maksadıyla sınırlarını korumak ve buna göre güvenlik politikaları üretmektir. Ulusal güvenliğin yanı sıra insan ve ticari hareketliliğin güvenliğinin de sağlanabilmesi bakımından sınırlar her devlet için önem taşımaktadır. Bir devletin ulusal güvenliğini tehdit eden kaçakçılığın ve göç hareketlerinin önlenmesi ancak sınır güvenliğinin sağlanması ile mümkün olmaktadır. Teknolojinin de gelişmesi ile sınırların güvenliği artık sadece askerlerin nöbet tutması ve tel örgülerle değil, uydu sistemlerinin ve gece görüş özelliğine sahip kameraların, hava araçlarının kullanılması ile sağlanabilmektedir (Deniz, 2020, s. 242-243).

Sınır güvenliği her devlet için önem arz eden bir konudur fakat bir devletin ulusal güvenliğini sağlamak adına sınırlarını ihlal eden grup veya devlete karşı meşru müdafaa hakkını hangi gerekçeye dayanarak kullanacağı tartışılmaktadır. Devletlerin meşru müdafaa hakkına ilişkin uluslararası alanda imzalanan en detaylı sözleşme 1945 tarihli Birleşmiş Milletler sözleşmesidir. Anlaşmanın imzalandığı tarihte bu hakkın kullanılması başka devletlerin saldırılarına karşı düşünülmüşken Soğuk Savaş'tan sonra vekalet savaşlarının da devreye girmesi ile bu anlaşmada silahlı örgütlerden bahsedilmemesinin eksikliği görülmüştür. Sözleşmenin dördüncü

bölümünde yer alan *''Barışın tehdidi, bozulması ve saldırı eylemi durumunda alınacak önlemler''* bölümünde BM Güvenlik Konseyi'nin barışın sağlanması için kullanacağı yetkiler belirtilmiştir. Buna göre 41. maddede BMGK'nin ilk önceliğinin ulaşım, haberleşme ve ekonomi alanlarında şiddete başvurmadan önlem almak olduğu, eğer bu yöntem işe yaramazsa 42 ve 47. maddelerde belirtildiği şekilde tüm BM üyelerini de kapsayarak silahlı önleme başvurulabileceği belirtilmektedir. Diğer taraftan uluslararası hukuk kurallarına göre meşru müdafaa hakkını kullanma gerekçeleri ortaya çıkarsa bu durum uluslararası hukuka uygun sayılmakta ve saldırıya uğrayan devlete bu müdafaa hakkı verilmektedir (Kadıoğlu, 2020, s. 215).

Kültürel ve ekonomik alanda hızla yaşanan küreselleşme ve ulus üstü kurumların çoğalması sınırların artık gereksiz ve önemsiz olduğuna dair bazı görüşleri ortaya çıkarmıştır fakat bu görüş aslında çok gerçekçi ve yaygın değildir. Aksine Sovyet bloğunun dağılmasıyla birçok ülke ortaya çıkmış ve bu nedenle sınırlar da çoğalmıştır. Artan ülke sınırları ülkeler arası etkileşimi yoğunlaştırmış ve sonuç olarak çevre kirliliği, hayvan hastalıkları, kriminal suçlar, göç sorunu ve mülteci sorunları gibi güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir (O'dowd, 2002, s. 13).

Sınır tehditlerinin en fazla yaşandığı bölge MENA olarak adlandırılan Orta Doğu (Middle East) ve Kuzey Afrika (North Africa) bölgesidir. Bu tehditlerden en önemlisi ise terörizmdir. Bu sorun özellikle bu bölgedeki çoğu devlette olduğu gibi yönetim açısından başarısız veya kargaşa içindeki devletlerde görülmektedir. Ülke içindeki çatışmalar nedeni ile kendi ülkelerinden kaçan mülteciler ise aynı Suriye örneğinde olduğu gibi ayrı bir güvenlik sorunu yaratmakta ve çevre devletler için büyük bir tehdit haline gelmektedir (Meier, 2021, s. 470).

Birçok çatışma ve savaşa sahne olan bu bölgede devletlerin zayıf olması askeri güç anlamında yetersiz olduklarının da bir göstergesidir (Yeşiltaş ve Duran, 2018, s. 18).

Özellikle Orta Doğu bölgesinde buna verilebilecek en iyi örnekler Irak ve Suriye'dir. Yaşanan iç çatışmalar her iki devletin de yönetimdeki zayıflığının bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yıllardır süre gelen bu çatışmalar Irak ve Suriye'nin komşularının da olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Bundan en fazla zarar gören ve güvenlik tehditlerine maruz kalan ülke ise Türkiye'dir.

Uzun yıllardır doğu bölgesinde PKK terör örgütü ile mücadele eden Türkiye, hem iç savaş öncesi bu örgüte topraklarında barınma imkanı sağlayan Suriye hükümeti ile

hem de örgütün Kuzey Irak'ta kamplaşmasına izin veren Irak hükümeti ile diplomatik sorunlar yaşamıştır. Suriye'de iç savaşın başlaması ile PKK'nın bu ülkedeki kolu olan PYD/YPG örgütü Suriye'deki konumu ve Batılı devletlerden aldığı destek nedeni ile Türkiye için daha büyük bir tehdit haline gelmiştir. YPG' nin Türkiye-Suriye sınırında bir Kürt devleti kurma çabası Türkiye'nin bu bölgeye daha fazla odaklanmasına ve bu tehdidi bertaraf etme bağlamında yeni güvenlik önlemleri almasına neden olmaktadır (Korgun, 2021, s. 4).

Sadece YPG terör örgütü tehdidi değil, aynı zamanda IŞİD terör örgütünün saldırılarına ve Suriye'den gelen göç dalgasına da maruz kalan Türkiye, hem sınır hem de ulusal güvenliğine yönelik tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Tüm bu güvenlik sorunlarını durdurabilmek ve sınırlarını korumak için nasıl yıllardır PKK terör örgütüne karşı Kuzey Irak'ta sınır ötesi operasyonlar düzenlemişse, Suriye'nin kuzeyine de askeri hareketler düzenlemiştir.

Yapılan operasyonlarda Türkiye'nin amacı, sınırda güvenliği sağlamak, Kuzey Suriye'de oluşturulmaya çalışılan Kürt devletini engellemek, bölgeyi terör örgütlerinden temizlemek ve halkı bu örgütlerin baskısından kurtarmaktır (Korgun, 2021, s.9).

Türkiye özelinde yaşanan gelişmeler göstermektedir ki sınırlar ve güvenlik konusu birbiri ile doğrudan ilgilidir. Suriye ve Irak'ta terör örgütleri vasıtasıyla oluşturulmaya çalışılan yeni sınırlar ve haritalar Türkiye'nin ulusal güvenliğini ve sınır güvenliğini tehdit ettiği gibi bölge güvenliğini de tehdit etmektedir.

Sonuç olarak, sınır hattında yaşanan terör faaliyetleri güvenlik tehdidine ve saldırıya uğrayan devletin kendini korumak adına meşru müdafaa hakkını kullanmasını zorunlu hale getirmektedir. Sınır güvenliğinin sağlanması yukarıda belirtildiği gibi her ne kadar sıkı kontrollerin ve teknolojik aygıtların kullanılması ile sağlanmaya çalışılsa da daha büyük sorunların yaşanmaması için diplomatik adımlar da atılmalıdır. Bu yetersiz kalırsa ancak o zaman önleyici müdahale ile yani askeri hareket düzenleyerek güvenlik tehdidini sınırın ötesinde tutmak ve sınıra yaklaştırmamakla mümkün olmaktadır.

3. TERÖR ve TERÖRİZM

Terör ve terörizm denince akla ilk olarak Orta Doğu ve bu bölgede kendine yer edinmeye çalışan radikal örgütler gelmektedir. Özellikle radikal İslamcı terör örgütleri ön planda görülse dahi sadece bu coğrafyada değil dünyanın birçok yerinde farklı inançlara ve ideolojilere mensup terör örgütleri bulunmakta ve hedefleri doğrultusunda anarşist eylemler düzenlemektedirler.

Son dönemde sıkça dile getirilen ve yeni nesil savaş tekniği olarak küresel aktörler tarafından tercih edilen vekalet savaşlarında siyasi gruplar, silahlı örgütler ve hatta devletler, taşeron olarak kullanılabilmekte fakat bunların arasında terör örgütleri daha fazla kullanılmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde terör ve terörizm kavramlarının tanımları, terörün tarihsel süreci, terör türleri ve örgütlerin vekil aktöre dönüşme süreci ele alınacaktır. Bu başlıklar ele alınarak, gelinen süreçte küresel aktörlerin çıkarları için örgütlerle neden/nasıl bağ kurduğunun ve ortak çıkarların hedef ülkedeki amaca ulaşılması yönünde ne kadar etkin olabileceğinin doğru yorumlanabilmesi açısından çalışmaya katkı sağlaması amaçlanmıştır.

3.1 Terör ve Terörizmin Tanımı

Terör ve terörizm tanım olarak birbirine çok yakın kavramlardır. Özellikle büyük kitlelere yönelik uygulanmakta ve ciddi boyutta can kayıplarına sebep olmaktadır. Amacı devleti bu yolla yıldırıp baskı oluşturmak olan terör örgütleri tarih boyunca var olmuş ve eylemlerini devlet yönetimine istediğini yaptırabilmek maksadıyla bir araç olarak kullanmıştır.

Terör; Latince “*terrere*” kelimesinden gelmektedir ve bunun Türkçe karşılığı korkutmaktır. Uygulanan silahlı eylemler yoluyla hem toplumu hem de yönetimi yıldırma amaçlanmaktadır. Terörizm ise; genel olarak bir grup ya da bireyin bir yönetime kendi istediklerini yaptırmak için geniş kitleleri hedef alıp bu kitle üzerinde korku yaratması ve politik anlamda talebini kabul ettirmek için şiddet kullanması şeklinde tanımlanmaktadır (Ayhan, 2015, s. 120).

Köken olarak aynı kavramdan gelen terör ve terörizm uygulama açısından bakıldığında farklılık göstermektedir. Buna göre stratejik açıdan terör, bir eylemi ifade eder ve eylemlerini dönemin mevcut şartlarına göre şekillendirir. Terörizm ise siyasal bir amaca ulaşmak için örgütlü olarak terör eylemlerinin yapılabileceği ve bunun sürdürülebileceğine dair söylemleri ifade etmektedir (Girişen, 2021, s. 82).

Terör ve Terörizm için yapılan tanımlamalara bakıldığında özellikle devletler arasında görüş ayrılıkları olduğu anlaşılmaktadır. Bir devlet kendisine yönelik anarşist eylemleri terör eylemi olarak yorumlarken, bu olaylara dışarıdan bakan bir devlet için baskıya başkaldıran ve özgürlüğü için savaşıyan bir grubun eylemi olarak yorumlanmaktadır. Bu konuda yaşanan fikir ayrılıklarından dolayı uluslararası alanda terörist eylemlere karşı ortak bir mücadele verilememektedir.

Terörizm kavramını tanımlamaktaki esas sorun aslında bunun suçlayıcı bir içeriğe sahip olması ve politik açıdan yorumlanmasıdır. Burada terörist eylemin ne olduğu ve teröristin kim olduğu gibi sorularda bir karmaşa söz konusudur. Toplumların self determinasyon hakkı bu tanımlamayı zorlaştıran önemli sebeplerden biridir. Soğuk Savaş döneminde özellikle bu konu çok dile getirildiği için ulusal kurtuluş hareketlerinin terörist bir hareket olup olmadığı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Günümüzde halen aynı kavram çatışması devam etmektedir (Demir, 2022, s. 6).

Uzmanların yorumlarına baktığımızda ise neyin terör eylemi olduğu hususunda sadece belli noktalarda görüş birliği bulunmaktadır. Genelde siyasi bir çıkara yönelik olarak şiddetin teşvik edilmesi, yumuşak görülen hedeflere şiddet uygulayarak amacın asıl hedefi etkilemek olduğu ve haksız güç kullanıldığı yönünde ortak bir görüş söz konusudur (Martin, 2017, s. 31).

Farklı görüşlere rağmen terörizm kavramı uluslararası iki sözleşmede kullanılmıştır. Bunlardan biri Milletler Cemiyeti'ne Romanya tarafından 1926 yılında sunulan *“Terörizmin Bastırılmasının Evrenselleştirilmesine Dair Uluslararası Sözleşme”*, diğeri 16 Kasım 1937’de Milletler Cemiyeti Konseyi’nin Cenevre’deki toplantısında kabul edilen *“Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme”*’dir. Her ikisinde de terörizm kavramı öldürme, yaralama veya bir devletin bağımsızlığına son vermek amacıyla devletin üst düzey görevlilerini hedef alan saldırılar şeklinde tanımlanmıştır (Kerküklü, 2022, s. 8).

3.2 Terörizmin Tarihsel Süreci

Tarih boyunca terör örgütleri ve terörizm farklı yapılarda varlık göstermiştir. Yazılı kaynaklarda bilinen ilk terör örgütünün Filistin’de MS. 66-73 yılları arasında Romalılara karşı örgütlenen Sicar mezhebi üyelerinin olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan bu grubun Roma İmparatorluğu’na karşı suikast eylemleri ile adını duyuran Jewish Zealots ve yandaşlarının bir uzantısı olduğu da söylenmektedir fakat eski çağlarda terör örgütü denince akla ilk olarak Hasan Sabbah’ın örgütü Haşhaşin gelmektedir. Bu örgüt temelde İsmailiye mezhebine bağlıdır. Hedeflerindeki kişilere suikast düzenledikten sonra olay yerinde bekleyerek korkusuz olduklarını göstermeleri ile ünlenmişlerdir. Günümüzde dahi hatırlanan bu gruptan esinlenerek Fransızca ve İngilizcede suikastçi anlamına gelen “*assasin*” kelimesi kullanılmaktadır (Akalin, 2009, s. 26-27).

Terörizm kelimesi ilk olarak İngiliz filozof ve devlet adamı Edmund Burke tarafından Fransız devrimi esnasında yaşanan olaylar sebebi ile kullanılmıştır. Fransız devrimi sırasında Jakoben hükümeti tarafından halka karşı yapılan uygulamalar devlet terörizmine verilebilecek önemli örneklerden biridir. Bu dönemde binlerce muhalif devrime karşı oldukları gerekçesiyle tutuklanmıştır. Yaklaşık 200.000 siyasetçi tutuklanarak hapiste kötü koşullar nedeni ile hastalanıp ölmüş, yaklaşık 40.000 kişi ise idam edilmiştir (Martin, 2017, s. 51).

Terör kavramına 19. yüzyıldan itibaren literatürde sıkça rastlanmaya başlanmıştır. Özellikle Naçayev, Bakunin ve Heinzen gibi araştırmacıların terör üzerine yaptıkları çalışmalarda bu kavram dikkat çekmiştir. Bu araştırmacıların ortak noktası, terörizmi bir iletişim yolu olarak tanımlamış olmaları ve terörü büyük bir güce karşı zayıf bir gücün galip gelebileceği bir yöntem olarak ifade etmeleridir (Kerküklü, 2022, s. 8).

Tarihsel süreç içinde eylem türü açısından geleneksel çatışma ve savaş yöntemlerinden farklı olduğunu gösteren terörizm, modern terörizm olarak ifade edilmektedir. Modern terörizm David Rapoport tarafından dört dalgaya ayrılmaktadır. Bu dört dalganın her biri 40 yıllık zaman dilimini içermektedir. Birinci dalga 1880 ve 1. Dünya Savaşı’nın sonuna kadar olan dönemi kapsamakta ve anarşist dalga olarak adlandırılmaktadır. İkinci dalga 1. Dünya Savaşı’nın sonundan 1960’ların sonuna kadar olan dönemi kapsar ve anti sömürgeci dalga olarak adlandırılmaktadır. Üçüncü dalga 1960’ların sonundan yakın geçmişe doğru olan

dönemi içerir ve yeni sol dalga olarak ifade edilmektedir. Son dalga ise 1980'lerden günümüze kadar geçen süreyi içerir ve dini motifli dalga olarak adlandırılmaktadır. Yeni terörizm olarak adlandırılan son dönemin diğer dönemlere göre farkı, toplumun yıkılmasını ve büyük nüfus gruplarının yok edilmesini amaçlıyor olmasıdır (Martin, 2017, s. 51-54).

Yüksek sayıda ölümle sonuçlanan terörist eylemlerin 21. yüzyıldan itibaren arttığı görülmektedir. Bu dönemde dini bir ideolojiyi temel alan terörizm kavramı yaygınlık kazanmıştır. Terör eylemlerinde kimyasal ve biyolojik silahların kullanımı artış göstermiştir ve önceki dönemlerde varlık gösteren örgütlerle kıyaslandığında bu dönemdeki örgütler kimyasal, biyolojik ya da nükleer silahları kullanmaları ve erişebilmeleri bakımından daha fazla tehlike arz etmektedir. Buna verilebilecek en iyi örneklerden biri 1995 yılında Tokyo metrosunda sarin gazı kullanan Aum Shinrikyo terör örgütünün eylemi gösterilebilir. Aynı şekilde El-Kaide'nin kimyasal silahlara ulaşmak için bir çaba içinde olması terörün nasıl tehlikeli bir seviyeye ulaştığının kanıtıdır. 21.yüzyıl itibari ile haberleşme ve teknolojinin gelişmesi terörizmin uluslararası boyuta ulaşmasına neden olmuştur. Saldırılarda yüksek teknolojinin yanında internet ve medyanın da kullanımı olayların etki alanını genişletmiştir. Terör örgütlerinin siber saldırıları kullanması da onlar için yeni bir eylem şekli haline gelmiştir (Doğan, 2020, s. 50-51).

3.3 Terörün Nedenleri

Terör örgütleri çok farklı nedenleri kullanarak kendilerine meşru bir zemin oluşturmaya çalışmaktadır. Terörün nedenleri siyasal, etnik, kültürel veya ideolojik olabilir. Genel olarak örgüt üyeleri devlet tarafından haksızlığa uğratıldıklarını veya baskı gördüklerini ileri sürmekte ve eylemlerinin gerekçesi olarak bunu göstermektedir.

Terörün nedenleri çok farklı yorumları içerse dahi bunlardan biri olarak gösterilen siyasal nedenler BM Genel Kurulu'nun 1997 tarihli ve 52/165 sayılı kararına göre suç olarak sayılmaktadır. Terör, iç ve dış nedenler şeklinde iki grupta ele alınmaktadır. İç nedenler ekonomik, sosyal, dini ve kültürel nedenleri kapsamaktadır. Dış nedenler ise devletin dış politikası ile ilgilidir. Yine de iç ve dış nedenleri birbirinden ayrı tutmak doğru değildir çünkü iç etkenler diğer devletler

tarafından bir malzeme olarak o ÷lkeye karşı kullanılabilmekte ve böylece bir dış etkene dönüşebilmektedir (Gönöl, 2021, s. 39-40).

Bağlantısız devletlerin 1972 yılında BM Genel Kurulu'na verdikleri dilekçe üzerine BM Genel Kurulu tarafından bir ad hoc komite kurulmuş ve 1979 yılında yaptıkları çalışma sonucunda terörizmin sebepleri özellikle uluslararası bağlamda ırkçılık, gelir adaletsizliği, sömürgecilik, göçe zorlanma, ÷lke kaynaklarının başka devletler tarafından kullanılması, sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik, insan hakları ihlalleri, fakirlik ve açlık gibi etkenler olarak sıralanmıştır. Aynı zamanda küreselleşme de bazı yerlerde ekonomik alanda eşitsizliklere neden olmaktadır. Modernleşme sonucu kimlikler yok sayılmakta ve kentleşme sonucu aile yapıları bozulabilmektedir. Bunun sonucunda kişiler yalnızlaşmaya başlamıştır. Kimlik arayışı içine giren bazı bireyler bu safhada terör örgütleri ile karşılaşabilmektedir (Şahin, 2015, s. 159-160).

Terörü incelerken bu etkenlerin haricinde psikolojik boyutunu da dikkate almak gerekir. Diğer insanlara kıyasla yetenekli olduğunu düşünmeyen, sağlıklı düşünme yeteneği kalmamış kişiler kendini topluma ait görmemekte ve dikkat çekip saygınlık görmek için saldırgan bir tavır sergileyebilmektedir. Farklı olduklarını düşündükleri için topluma ve devlete karşı güven duymayan bu tür kişiler kimlik arayışına girmektedir. İşte bu arayış içerisinde terör örgütüne mensup kişilerle karşılaşabilmekte ve örgütün vaatlerine kanıp onlara katılabilmektedir (Doğan, 2019, s. 15).

Genel olarak ele aldığımızda terörizmin nedenlerini üç başlık şeklinde toplamak mümkündür. Bu başlıklar ideoloji, ÷lke sorunları ve toplumun içinde bulunduğu vaziyet şeklinde oluşturulabilir fakat bu başlıklar içinde ideoloji daha ağır basmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sosyal, kültürel, psikolojik veya ekonomik sorunlar her zaman terörist gruplara katılmayı veya bir eylem yapmayı gerektirmemektedir. Bir örgütün şiddet uygulayabilmesi için bunu bir ideoloji uğruna yapıyor olması gerekir. Bu sebeple örgütler üyelerine kendi ideolojilerine yönelik eğitim vermekte ve bu yolla üyelerini örgütte uzun süre tutabilmektedir (Güngör, 2010, s. 29).

Sonuç olarak teröre sebep olan etkenler ele alınıp doğru analiz edilebilir ve sorunların çözümü için doğru adımlar atılabilirse bu sayede örgütlere katılımın önüne

geçilmiş olacaktır. Tabii ki bu uluslararası alanda bir desteğin ve işbirliğinin sağlanması ile mümkün olabilir.

3.4 Terörün Çeşitleri

Terörün çeşitlerini sıralarken örgütlerin uyguladığı yöntemin, hedeflerinin ve yapılan eylemlerin ulusal boyutu haricinde, uluslararası boyutu da ele alınmalı ve bu etkiler dikkate alınarak sınıflandırılmalıdır. Bu bölümde hedefler, ideolojiler ve uygulama alanları dikkate alınarak devlet terörü, etnik terör, radikal dini terör ve küresel terör üzerinde durulacaktır.

3.4.1 Devlet terörü

Devlet terörü, iç politika açısından bakıldığında bir devletin kendi halkına uyguladığı şiddeti ifade eder. Devlet kendisine tehdit olarak gördüğü kişi ve grupları bastırmak adına güvenlik güçlerini kullanır. Bu kuvvet dolaylı veya maddi olarak desteklenmiş gruplar vasıtasıyla uygulanabilmektedir. Genel olarak devletler bu yönetime otoriteye yönelik ciddi bir tehdit algılasa başvurmaktadır (Doğan, 2020, s. 33-34).

Diğer bir tanıma göre devlet terörü devlet adına gerçekleştirilen bir eylem çeşididir. Bu terör eylemi devletlerin kaynakları kullanılarak doğrudan devlete bağlı ajanlar tarafından veya vekil olarak kullandıkları kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Devlet bu yöntemi kullanırken genelde kendi istihbarat servislerini, askeri veya diğer güvenlik personelinin kullanabilmektedir. Özellikle hükümetin kendi devamlılığını sağlamak amacıyla güç ve kontrolü elde tutmak adına bu yöntemi kullandığı görülmektedir (Wolf, 2017, s. 117-118).

Devlet terörü terör türleri içinde en eskisidir ve devletin elindeki imkanlar göz önüne alındığında bu güce karşı koymak pek mümkün değildir. Bunun farkında olan devlet yönetimi kendisine muhalif olan grupları etkisiz hale getirmek adına eskiden beri elindeki gücü kullanabilmektedir. Tarihte devlet terörüne verilebilecek en bilinen örneklerden biri Roma'nın Yahudi isyancılara karşı uyguladığı şiddettir. Roma'nın Suriye valisi Iulius bu isyanı bastırmak için yaklaşık 2.000 isyancıyı halkın ortasında çarmıha germiş ve bu şekilde halk üzerinde bir korku oluşturmuştur (Kerküklü, 2022, s. 23).

Yakın tarihimizde ise İsrail'in Gazze bölgesinde Filistinlilere yaptığı saldırılar ve Çin'in Doğu Türkistan'da Uygur Türklerine karşı yaptığı zulüm devlet terörüne verilebilecek örnekler arasındadır (Abdurrahmanlı, 2019, s. 108).

Bazı araştırmacılar devlet terörizmi için farklı yorumlarda bulunsa bile değindikleri ortak nokta devletin silahlı güçlerinin yanında silahlı illegal örgütleri de çıkarları bağlamında kullanabildiği fakat bu grupların devletle olan bağlantısının ispatının zor olduğudur. Diğer bir ortak görüş ise, devletler kendi yaptırdıkları eylemleri hiçbir zaman duyurmak istemedikleri için bu eylemin asla ortaya çıkmama ihtimalinin olduğu yönündedir (Koncagül, 2021, s. 334-335).

Devlet terörünün diğer terör türlerinden en büyük farkı şiddeti uygulayan tarafın güçlü taraf olmasıdır. Normalde terör eylemleri güçsüz ve mağdur olan grup tarafından güçlüye karşı uygulanırken, burada güçlünün güçsüze uyguladığı bir şiddet söz konusudur (Kerküklü, 2022, s. 23). Devlet, hedef aldığı grubu etnik olarak veya dini farklılıkları açısından ön plana çıkartıp toplum içinde ötekileştirmekte ve baskı yöntemi ile bu grubu kontrol altında tutmaya çalışmaktadır.

Devlet terörünün demokratik ülkelerden ziyade demokratik olmayan ülkelerde daha çok uygulandığı göze çarpmaktadır. Bunun sebebi devletin kendi yasaları çerçevesinde istediği sonucu elde etmesinin uzun bir süreç alması, bundan dolayı kolay yolu seçip amacına baskı ve korku yaratarak ulaşmayı tercih etmesidir. Diğer yandan devlet faili meçhul cinayetleri ortaya çıkarmakla sorumlu olmasına rağmen, burada bu tür suçları zaten kendi işlettiği için işlenen suçların her zaman üstü örtülü kalmaktadır. Sonuç olarak demokratik ülkeler yasalara uygun hareket etmeye gayret ettiklerinden dolayı bu tür devletler terörü kendisine bir araç olarak kullanma yoluna gitmemektedir (Saraçlı, 2007, s. 1058).

3.4.2 Etnik terör

Etnik terör, bir devlet içinde yaşayan etnik bir grubun yaşadıkları bölgenin geçmişten beri kendilerine ait olduğunu ve devletin o bölgeye zorla el koyduğunu iddia edip bölge üzerinde özerk bir yönetim veya bağımsızlık elde etmek amacıyla devlete karşı terörist eylemlerde bulunması şeklinde tanımlanabilir.

Ülke içinde bölünmeyi hedefleyen etnik temelli terör örgütleri, küresel güçlerin etkisine kolayca girmekte, bilinçli veya bilinçsiz şekilde bu aktörler tarafından kullanılmaktadır. Bölge üzerinde hak iddia ederken ulusların kendi kaderini tayin

etme hakkı olduğunu savunmaktadırlar. Bu konuda haklı olduklarını ispatlamak için etnik farklılıklarından dolayı baskıya uğradıklarını dile getirip bunu uluslararası platforma taşımaya çalışmaktadırlar. Bu sebeple bazı devletler terör eylemlerini bir terör olayı şeklinde değil, bağımsızlık mücadelesi olarak görmektedir (Acar, 2019, s. 122).

Etnik temelli terör örgütleri dünyanın farklı yerlerinde diasporaya sahip ise bu sayede geniş bir etki alanı oluşturup maddi destek ve militan toplayabilmektedir. Diğer taraftan yurt dışında ya da içinde meydana gelen ekonomik sorunlar ve olumsuz siyasi gelişmeler bu türden örgütlenmelere uygun ortam oluşturmaktadır (Akalin, 2009, s. 52-55).

Etnik temelli terör gruplarının özelliklerinden biri, terörist grubun kendi etnik topluluğu içinden çıkmış olması ve o grubu temsil ettiğini söyleyerek eylemlerde bulunmasıdır. Bu tür terör örgütleri tarihsel olarak bir acıyı ön plana çıkartıp mağduriyetlerini sürekli dile getirmekte ve bu şekilde kendilerine militan toplamaya çalışmaktadır. Bölge halkını devlete karşı kıskırtıp devlet tarafından ötekileştirildikleri izlenimini yaratmaktadırlar. Bağımsızlık ve özgürlükten bahsetseler dahi bu duruma karşı çıkan ve devlet yanlısı olan aynı etnik gruba mensup kişilere baskı ve şiddet uygulayabilmektedirler (Kerküklü, 2022, s. 20).

Etnik temelli terör örgütleri, kendilerine karşı olan toplulukları genel olarak bezdirme ve korkutma yöntemini seçip ele geçirmek istedikleri bölgeden diğer etnik kökene mensup insanların göç etmelerini ve o bölgede sadece kendisinden olanları tutmayı amaçlamaktadırlar. Buna örnek olarak Sri Lanka'da 1983 senesinde yaşanan eylemler gösterilebilir. Başkent Colombo'dan Tamillerin çıkmasını isteyen Sinbalalar bunun için çaba sarf ederken onların bu eylemlerine karşı Tamil İlam Kurtuluş Kaplanları isimli terör örgütü Tamil olmayan insanlara karşı şiddet ve işkence gibi eylemlerde bulunmuş ve bu insanları Sri Lanka'nın diğer bölgelerine sürmeye çalışmıştır (TERAM, 2020).

Devlet içindeki etnik gruplar milliyetçilik duyguları kullanılarak terörle adları yanyana getirilmeye çalışılsa da milliyetçiliğin etnik terörü körükleyip körüklediği yeterince araştırılmamış bir konudur. Farklı etnik gruplara sahip ülkelerde kimliklerin ayrıştırıldığına dair sorunlar yaşanabilmektedir. Yine de bu durumun terörü tetiklediğine dair kesin bir yargıda bulunmak doğru değildir. Bu

gruplar devletle çatışsa bile mutlaka devlete karşı silaha sarılmaya istekli oldukları anlamına gelmemektedir (Choi, 2021, s. 4).

Savaş yöntemlerinin değişmesi ile birlikte buna bağlı olarak etnik milliyetçilik bazı devletlerin rakiplerine karşı kullandığı bir malzeme haline gelmiştir. Bu devletler etnik grupları yaşadıkları ülke yönetiminden özerk bölge veya bağımsızlık talep etmeleri konusunda maddi kaynak sağlayarak ve siyasi olarak desteklemektedirler. Verilen destek vekalet savaşlarında rakip devlete karşı kullanılan bir stratejidir ve buna karşılık olarak etnik silahlı veya silahsız gruplar aktörün çıkarlarına yönelik olarak hizmet etmektedirler (Çona, 2018, s. 43).

3.4.3 Radikal dini terör

Tarih boyunca var olan uygarlıklar kendi inançlarını başka toplumların kabul etmemesi nedeni ile bunu bir bahane olarak kullanmış ve karşı görüşte oldukları toplumları yok etmiştir. Sömürgecilik ve tek tanrılı dinlerin mezhep savaşları bu duruma verilebilecek örnekler arasındadır. Özellikle Müslümanlar arasında Hz. Muhammed'in ölümünden sonra yaşanan görüş farklılıkları mezhep savaşlarına neden olmuş ve bu çekişme günümüze kadar devam etmiştir (Akalin, 2009, s. 168).

İnsanlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olan dini inançlar, radikal görüşte olan gruplar tarafından bir çatışma aracı olarak kullanılmaktadır. Radikal terör örgütlerinin özellikle küresel güçlerin sömürgeleştirmek istediği ülkelerde halka uygulanan baskı ve işgale karşı tepki nedeni ile daha fazla ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Bu tür toplumlarda din ve mezhep farklılıklarının etkisini gören terör örgütleri, bunu kullanarak kendisine kolaylıkla taraftar toplayabilmektedir (Kerküklü, 2022, s. 21).

Dini terör örgütlerinin amaçları ele alındığında bu tip terör gruplarına üye olan kişilerin şiddet uyguladıklarında başkalarının ne düşündüğü ile ilgilenmedikleri ve eylemlerini meşru olarak kabul ettikleri görülmektedir. Yaptıkları şiddet içerikli eylemlerin hedefi açık bir şekilde modern hukuk devletindeki seküler olarak tanımlanan toplumlardır. Bu tür örgütlerin temel hedefi devlet sistemini düzeltmek değil, tamamen kendi dini görüşlerine göre yeni bir devlet sistemi kurmaktır (Kaya, 2017, s. 62).

Örgüt üyelerini harekete geçirmek için kullanılan argüman yine dini inançtır. Militanlar din için mücadele ettiklerine inandırılırlar ve bu şekilde harekete geçerler.

Özellikle İslami radikal örgütler dikkate alınacak olursa militanlara şehadet ve cihat anlayışı benimsetilmekte fakat İslam dininin esasları özellikle bu hedeften sapma olmaması için çarpıtılarak anlatılmaktadır. Bu süreçte odaklanmaları açısından örgüt üyelerinin aileleri ve toplum ile olan ilişkileri kesilmektedir (Şöhret, 2021, s. 525).

ABD’de ikiz kulelere 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan saldırılar sonrası İslami terör kavramı daha fazla gündeme gelmiş ve küresel terörle birlikte kullanılan bir kavram olmuştur. Bu saldırılar sonrasında yeni bir döneme geçilmiş ve İslam’ın terörle birlikte anılması yönünde algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu anlayış halen küresel aktörler tarafından uluslararası kamuoyuna lanse edilmektedir. Küresel çapta etki yaratan ve İslami anlayışa mensup gruplar tarafından düzenlenen terör eylemleri geniş bir etki yaratabilmekte ve bu eylemi gerçekleştiren kişiler “Müslüman Terörist” olarak adlandırılmaktadır (Acar, 2019, s. 1459).

Her ne kadar radikal dinci örgütler denince akla ilk olarak İslamiyet gelse bile diğer dinlere mensup radikal örgütler de hem geçmişte hem de günümüzde var olmuştur. Geçmişten verebileceğimiz radikal örgüt örnekleri arasında Yahudi temelli Zealots ve Sciarri örgütleri, Şii temelli Haşşaşiler, Hindu kökenli Haydutlar hareketi yakın tarihten ise Budist, Hindu ve Hristiyan inancını bir arada benimsemiş olan Japonya’daki Aum Shinrikyo örgütü ve 1960’lı yıllarda Hristiyan bir kimlik meydana getirmek maksadıyla kurulan Khu Klux Klan örgütleri gösterilebilir (Kaya, 2017, s. 63-64).

Günümüzde ise İslam dinini temel aldığını iddia eden Orta Doğu merkezli terör örgütleri daha fazla göze çarpmaktadır. İŞİD, El-Kaide ve Hizbullah gibi terör örgütleri bunlara örnek olarak verilebilir. Orta Doğu’da ortaya çıkan bu örgütlerin her birinin amacı ve ideolojisi birbirinden farklıdır. Bir kısmı o bölgedeki bazı devletlerin taşeronu olarak hareket etmekte, bir kısmı ise ortaya çıktığı ülkenin yönetimine karşı eylemde bulunmaktadır. Dolayısı ile bu örgütler ülkedeki muhalefet tarafından da desteklenebilmektedir (Kona, 2011, s. 789).

İslamiyet, Hristiyanlık ve Yahudilik için kutsal yerleri barındıran Orta Doğu, İslam dinini kendine esas aldığını iddia eden terör örgütlerinin meskeni haline gelmiş ve bu örgütler Suriye ve Irak’ta birer vekil aktör konumunu almıştır. Dinin her toplum için hassas bir konu olması ve özellikle Orta Doğu’nun bu üç dine mensup halklar için kutsal kabul edilen yerleri barındırıyor olması inanç temelli çatışma ortamının

sürmesine ve bu örgütlerin toplumun bazı kesimlerinden destek almasına sebep olmaktadır. Bunun farkında olan küresel aktörler her daim çatışma ortamından beslenmekte ve bunun sürebilmesi adına terör örgütlerini kullanmaktadır.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında hangi dinden olursa olsun dini referans alan örgütlerin diğer terör gruplarıyla kıyaslandığında toplumda etki alanı daha geniş olduğu için daha fazla destek aldığı ve bu şekilde uzun süre ayakta durabildiği görülmektedir.

3.4.4 Küresel terör

Küreselleşme bilim, iletişim ve ulaşım alanlarında ortaya çıkan gelişmeler sonucunda uluslararası alanda ticaretin ve sosyal ilişkilerin artması ve bu şekilde dünya genelinde toplumun gelişmelerden etkilenmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Toplumlar arası ilişkiler devletlerin bundan etkilenmesine yol açmakta ve devletlerde meydana gelen bu dönüşüm uluslararası sistemin yapısal olarak küreselleşmesine neden olmaktadır (Akalın, 2009, s. 199).

Küreselleşme kavramı 1980'li yıllarda daha çok dile getirilmeye başlansa bile aslında bu kavramın tam olarak ne olduğu ve ortaya çıkış zamanı konusunda net bir görüş birliği bulunmamaktadır (Genç, 2017, s. 5).

Küreselleşme bir yandan ülke sınırlarını ortadan kaldırıp iletişim, ticaret ve insan akışının artmasını sağlarken, diğer yandan güvenlik konusunda bir dezavantaj oluşturmaktadır. Küresel terörde artık örgütler internet yolu ile propaganda yapabilmekte farklı din ve kültüre mensup insanları kendilerine militan olarak kazandırabilmektedir.

Silahlı örgütler küreselleşmenin getirdiği kolaylıklardan faydalananarak örgütsel yapılarını ve eylem planlarını buna göre şekillendirmektedir. Bu örgütler için sınırlardaki hızlı akış ve teknolojinin çok hızlı ilerlemiş olması bir nevi ülke sınırlarının ortadan kalkmasına sebep olmuştur. Bu durum sınırların kontrolünü zorlaştırdığı gibi örgütlerin diğer örgütlerle kolayca iletişime geçip silah ve uyuşturucu kaçakçılığını kolaylaştırmaktadır. Sınırlarda yaşanan bu akış, örgütlerin barındığı devletin ulusal güvenliğini tehlikeye attığı kadar, bu örgütlerin uluslararası çapta yaptıkları eylemler ve her ülkeden örgüte iletişim kolaylığı nedeni ile üye kazanabilmelerinden dolayı diğer devletlerin de güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Canlı bomba gibi ses getiren eylemler örgütün merkezinden yönetilip dünyanın çok

farklı bir ülkesinde kolay yapılabilir hale gelmiştir. Günümüzde terör örgütleri artık adını dünyaya duyurmak ve etki yaratmak adına küresel çapta ses getiren eylemlere yönelmektedir (Sevinç ve Babahanoğlu, 2019, s. 980-981).

Bu bakımdan ABD’de 11 Eylül 2001 tarihinde ikiz kulelere yapılan saldırılar terörizmin artık küresel boyutta olduğunu göstermesi ve dünyada büyük bir ses getirmesi bakımından önemli bir örnektir. Terör kavramı, bu olay sonrasında uluslararası çapta bir dönüşüme uğramış ve küresel terör kavramı yaygınlaşmıştır (Sancak ve Savacı, 2021, s. 50).

Bu saldırılarda görülmüştür ki kendi çıkarlarına ulaşmak adına illegal silahlı örgütlere destek verenler bu desteğin her ne kadar kendilerine bir dönem fayda sağlayacağını umsalar bile bu grupların bir gün kendilerine de zarar verebileceğini hesaba katmamışlardır.

Teröristlerin kendi ülkelerinden uzakta dünyanın her yerinde rahatlıkla hareket edebildiği algısı artık terör tehdidinin küresel boyuta ulaştığını ve tehdidin arttığını göstermektedir. Eski ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice’ın belirttiği gibi: *"Bu düşman, şimdiye kadar bildiğimiz düşmanlardan farklı. Vatansız, gizli, küçük terör ağları dünyanın herhangi bir yerinde kendini belli etmeden tahmin edilemeyecek hasara yol açabilmektedir"*. Terörün küreselleşerek dünyada yayılması terörizmin korkutucu bir boyutudur ve bu sebeple terörle mücadele etmek için çok taraflı işbirliği gerekmektedir (Goldman, 2010).

3.5 Terör Örgütleri ve Vekalet Savaşları

Vekalet savaşları; bir devletin çıkarlarını korumak veya yeni kazanımlar elde etmek maksadıyla hedef olarak gördüğü bir ülkede bulunan silahlı örgütleri kullanarak, o ülkedeki yönetimin yıpratılması ve dolaylı yoldan kontrol altına alınması amacıyla yapılan bir savaş şeklidir. Vekalet savaşlarında aynı ülke içinde genelde birden fazla aktör ve bunlarla iş birliği yapan silahlı örgütler bulunabilmekte ve bu aktörlerin çekişmesine şahit olunmaktadır.

Çekişme içerisinde olan devletler bulundukları ülkenin tüm kaynaklarını sömürmekte ve kamuoyuna o ülkede bir iç kargaşa ortamı varmış izlenimi yaratmaktadır (Öztürk, 2022, s. 316).

Sterman ve Rondeaux'un tanımına göre vekalet savaşı, silahlı çatışmaya girmiş devletlerin dolaylı veya dolaysız şekilde üçüncü taraf olarak ifade edilen ve devletlerin anayasal düzeninin dışında yer alan yani legal olmayan konvansiyonel veya düzensiz güçleri desteklemesidir (Sterman & Rondeaux, 2019, s. 25).

Diğer bir tanıma göre ise vekalet savaşı; kendi askeri gücünü rakibine karşı kullanmak istemeyen bir ya da birden çok devletin, bu rakip ülkede olan bir örgütü ortak çıkarları bağlamında desteklemesidir. Bu savaştaki asıl aktör vekil aktörüne silah ve malzeme yardımıyla bulunmaktadır. Vekil aktör sadece bir terör örgütü değil aynı zamanda silahlı başka bir örgüt veya bir devlet dahi olabilmektedir (Karasoy, 2022, s. 51).

Paralı askerlerden oluşan şirketler, sivil toplum kuruluşları, gönüllü savaşçılar ve özerk bölge yönetimlerinin de vekil aktör şeklinde kullanıldığı bilinmektedir. Bu gruplar artık yeni nesil savaşın birer aktörüdür ve şartlara uygun olan seçenek hangisi ise buna göre esas aktör tarafından seçilmektedir. Bu açıdan devletler için kullanımı kolay ve masrafı az bir silah gibi işlev görmektedir (Çona, 2018, s. 53).

3.5.1 Vekalet savaşlarının tarihsel süreci ve dünyadaki örnekleri

Vekâlet savaşları sadece günümüzde değil tarih boyunca kullanılan bir yöntem olmuştur fakat 20. yüzyılda küresel güçler tarafından daha fazla tercih edilen bir strateji haline gelmiştir. Bunun tercih edilme sebebi ise savaşlarda devletlerin maddi, insani ve siyasi açıdan çok fazla kayıp vermesidir. Bu şekilde devletler savaşa doğrudan girmek yerine dolaylı yoldan rakipleriyle karşı karşıya gelmektedirler (Gök, 2021, s. 123-122).

ABD'nin özellikle Soğuk Savaş sırasında kendine yakın gördüğü Avrupa ülkelerini ve kendisine sadık olan yönetimleri desteklemesi, II. Dünya Savaşı sonrası Sovyet tehdidinden Avrupa'yı çevreleme politikası adı altında koruması, anti-komünist rejime sahip ülkeleri desteklemesi, Orta Doğu'da Sovyet işgaline karşı mücahitlere para ve silah yardımıyla bulunması uzun zamandır vekalet savaşı yöntemini kullandığını göstermektedir (Babacan, 2020, s. 54).

Rusya'nın da vekil aktörleri kullanması 17. yüzyıldaki Rus devrimine kadar dayanmaktadır. Ruslar o yıllarda Kazaklardan oluşan bir silahlı gücü bu amaçla kullanmıştır. Doğu Avrupa bölgesinde bu yöntemi sıkça kullandığı bilinmektedir. Rusya günümüzde Suriye rejim güçlerini, Ukrayna'da Luhansk ve Donetsk'te halk

milislerini ve Çeçenlerden oluşturduğu polis gücünü vekil aktör olarak kullanmaktadır (Öztürk, 2022, s. 317-318).

Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği'nin ve ABD'nin çıkarları için kullandığı pek çok müttefik devlet bu iki süper güç için bir nevi vekil aktör vazifesi görmüştür. Buna örnek olarak Kore Savaşı gösterilebilir. Bunun yanı sıra Vietnam savaşı, Küba krizi, Afganistan'ın işgali, Nikaragua devrimi de bu iki ülkenin çatışmasına sahne olmuştur. Ayrıca renkli devrim adıyla anılan Asya'daki olaylarda birden fazla aktörün vekalet savaşına şahit olunmuştur (Çona, 2018, s. 26).

Bu dönemdeki bir diğer örnek Afrika ülkelerinden biri olan Angola'da yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde başlayan ve 27 sene devam eden bu savaş aslında komünizmin ve kapitalizmin savaşı şeklinde yorumlanmıştır. Savaşın içinde olan örgütlerin ABD ve Rusya'dan destek aldıkları bilinmektedir. Aynı şekilde jeopolitik anlamda öneme sahip olan Ukrayna da vekalet savaşlarına sahne olmuştur. 2014 yılında Batılı devletlerin desteklediği gruplar ve Rusya arasında çatışmalar yaşanmış ve bu olaylar Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ile sonuçlanmıştır (Erol ve Çelik, 2018, s. 22).

Lübnan iç savaşı, Süveyş ve Küba krizleri, Bosna Savaşı, Afganistan, Irak ve Çeçenistan'da yaşananlar Sovyetler Birliği ve ABD arasında küresel güç olma mücadelesinin yaşandığı ve vekil aktörlerin kullanıldığı çatışmalara verilebilecek diğer örnekler arasındadır (Babacan, 2020, s. 55).

Soğuk Savaş döneminden sonra vekalet savaşlarının yöntemi ve çeşitleri artmıştır. Önceden aktörlerin mücadelesi üçüncü bir ülkede açıkça görülürken bu dönemden sonra yerel aktörler vasıtası ile bu mücadele sürdürülmüştür. Doğrudan bir müdahale ancak zorunlu hallerde uygulanmaktadır. Küresel anlamda teknoloji ve iletişimde yaşanan gelişmeler vekalet savaşlarını da etkilemiş ve bu kavram *“asimetrik, melez ve hibrit savaş”* kavramları ile beraber kullanılmaya başlanmıştır. Yaşanan bu teknolojik gelişme bilgi akışını hızlandırdığı gibi istihbarat bakımından da katkı sağlamak ve bu şekilde aktör ve vekil arasında gizli tutulmaya çalışılan ilişki ortaya çıkartılabilmektedir (Babacan, 2020, s. 56).

Günümüzde artık vekalet savaşları dünya kamuoyunun gözü önünde açıkça yapılmaktadır. Arap Baharı ile Kuzey Afrika'dan başlayıp Orta Doğu'ya sıçrayan iç savaşları bahane ederek bu ülkelere barışı getirecekleri bahanesiyle girmeye çalışan

küresel aktörler, bölgedeki silahlı örgütleri destekleme yoluyla kendilerine alan açmışlardır. Jeopolitik açıdan önemli olan bu ülkelerde istediği kontrol alanını elde etmek ve yer altı kaynaklarından pay sahibi olabilmek adına yarışa giren aktörler, şuan Suriye ve Irak'ta en şiddetli çatışmalara sebep olmaktadır. Diğer yandan haritaların değiştirilmesi için bu örgütlere ancak bir ordunun sahip olabileceği ağır silahlar da dahil her türlü desteği vermektedirler.

3.5.2 Vekalet savaşlarının özellikleri

Vekalet savaşları özellikleri bakımından klasik savaş yönteminden farklı niteliklere sahiptir. Bu yöntemde savaşın gerçekleştiği belirli cepheler yoktur ve geniş alanlara yayılabilmektedir. Savaşın ne zaman biteceği yönünde tahmin yürütmek zordur. Savaş ilanı veya barış anlaşması gibi bir durum söz konusu değildir. Esas aktör ve vekil arasındaki ilişkide önemli etkenlerden biri ortak düşmanın olmasıdır. Buradaki iş birlikleri iki tarafın da çıkarıdır. Vekil maddi desteği aktörden sağlarken, aktör de daha az maliyetle ve düşmanıya karşılaşıma gereği duymadan hedefine ulaşabilmektedir. Yine de aktör-vekil arasındaki ilişkinin devamlılığı aralarındaki çıkara bağlıdır. Silahlı örgütler esas aktörlerin hedefine yönelik hareket ediyor gibi olsa dahi örgüt kendi hedefini ön planda tutmaktadır. Bu bağlamda vekil, aktör ile yollarını ayırsa bile kendi hedefi doğrultusunda eylemlerine devam edebilmektedir (Coşkun, 2019, s. 84-107).

Vekalet savaşında devlet dolaylı olarak vekil aktörle bağlantıda olabilir. Devlet verdiği silah desteği sayesinde vekili silahlı şiddetin aracı haline getirmektedir. Bu sebeple vekil aktörler devletin düzenli askeri koluna bağlı olmadıkları halde tamamen bu kuvvetlerin yerine geçip faaliyet göstermektedirler (Rauta, 2020, s. 11).

Bir vekil aktörün kazançlı çıkması esas aktörün verdiği destekle bağlantılıdır. Esas aktör politik anlamda güçlü ise vekil aktör o derece motive olup amaca ulaşabilir. Aralarındaki anlaşmanın devamlılığı buna bağlıdır. Vekil aktörler kendi çatışma yöntemleri ve kullandıkları araçlarla sahada faaliyet gösterirler (Öztürk, 2022, s. 318).

Szekely'nin yaklaşımına göre vekil ve aktör ilişkisi üç grupta ele alınmaktadır. Bunlar kolektif, tek ve çoklu asillerdir. Kolektif asillerdeki vekil ve aktör ilişkisinde; vekilin kendi çıkarı ve tercihleri bulunmaktadır fakat karar alma aşamasında aktörün desteğine ihtiyaç duymaktadır. Tek asil ilişkisinde sadece tek bir aktör vardır ve bu

aktör birden fazla vekil aktörü kontrol altında tutabilmektedir. Çoklu asillerdeki ilişkide vekil aktör birden çok aktör tarafından destek almaktadır. Eğer tüm aktörlerin çıkarları ve talepleri ortak ise uyum zorluğu yaşanmamakta fakat bazı aktörler farklı çıkarlara sahipse bu fikir çatışması bir soruna dönüşebilmektedir. Bu durum vekil aktörün kendi içinde bölünmesine dahi sebep olmaktadır (Gök, 2021, s. 127).

Vekalet savaşlarının bir özelliği de ekonomik çıkarların bu savaşın sürdürülmesinde etkin rol oynamasıdır. Klasik savaş yönteminde devletler askeri güç için gereken teçhizatı silah firmalarından temin ederken bir anlamda şiddet için bir hizmet satın almaktadırlar. Fakat burada savaşın devam etmesi adına birçok çıkar gruplarının meydana olduğu ve bunların kendi çıkarları için çatışmayı teşvik ettiği görülmektedir. Devlet, bir kurum veya zengin ailelerden kaynak sağlamakta ve bu gruplar savaş devam ettiği sürece fidye, kaçakçılık, uyuşturucu ticareti veya petrol sondaj çalışmaları gibi faaliyetlerde bulunarak çatışma ortamından fayda sağlayabilmektedir. Savaşan tarafların amacı ne olursa olsun bu gruplar her şekilde kendilerine kazanç elde etmektedir (Coşkun, 2019, s. 72-73).

Bu yeni savaş yönteminde kullanılan terör örgütlerine, paralı askerlere ve yerel silahlı unsurlara nükleer silah tehdidi veya diğer caydırıcı silahlar etki etmemektedir. Zira bu gruplar daha çok vur kaç yöntemi ile şehir içinde veya kritik tesislere saldırılarda bulunabildikleri için geleneksel cephe savaşlarına göre yetiştirilmiş orduların baş edemeyeceği ve çatışmaya giremeyeceği ortamlar oluşturmaktadırlar. Bu anlamda bu tür örgütlerle mücadele için alışılmışın dışında savaş yöntemlerinin kullanılması gerekmektedir (Çona, 2018, s. 32).

3.5.3 Vekalet savaşının tercih edilme nedenleri

Vekalet savaşlarının tercih edilme nedenleri arasında aktör devletin kendi halkının tepkisinden çekinmesi, askeri anlamda kayıplarını önlemek istemesi ve bir savaşa girdiği takdirde kaybetme riskini almak istememesi gibi nedenler yer almaktadır. Tabii ki bunun uluslararası alanda da bağlayıcı bir nedeni vardır. BM anlaşmasının 2/4 nolu maddesi devletlerin kuvvet kullanmasını yasaklamıştır. Uluslararası kamuoyuna bu kurala uyduğunu göstermek durumunda olduğu için kendi vekil aktörünün işlediği suçlardan sorumlu tutulmamak adına verdiği desteği saklamaktadır. Terör örgütleri ile aralarında yazılı bir sözleşme olmaması ve

herhangi bir eylemde aralarındaki bağı inkar edebilme özgürlüğü nedeni ile devletler vekil aktör olarak silahlı örgütleri tercih etmeye devam etmektedir (Öztürk, 2022, s. 319-324).

Vekil aktör kullandıklarını devletler gizli tuttuğu için uluslararası anlaşmalarla kendilerini bağlayan kuralları hem çiğnememiş olmakta hem de istediği gibi amacına ulaşabilmektedir. Bu anlaşmaların başında gelen Cenevre Konvansiyonu taraf ülkelere pek çok açıdan yaptırımları içermekte fakat bu tür anlaşmalar vekil aktörleri bağlamamaktadır. Bu faktör esas aktörleri vekil kullanmaya yönlendirmektedir (Çona, 2018, s. 33).

Savaş konulu yazıları ile bilinen Frederic Pearson, yazılarında özellikle devletlerin hangi sebeplerden ötürü başka ülkelere dolaylı veya doğrudan müdahale ettiklerine dair bir analizde bulunmuş ve bunların sebeplerini 6 başlıkta toplamıştır. Bu sebepleri; kendine yakın gördüğü grupları korumak, topraklarını büyütmek, ekonomik açıdan kazanç sağlamak, devletin stratejik çıkarlarını korumak, jeopolitik açıdan güç dengesini sağlamak ve ideolojik nedenler şeklinde sıralamıştır (Babacan, 2020, s. 54).

Günümüzde savaş ekonomisi bir savaşa girerken özellikle devletlerin göz ardı edemeyeceği unsurlardan biridir. Bu anlamda vekalet savaşı daha az maliyetli bir yöntem olarak görülmektedir. Savaş süresi uzadıkça ortaya çıkan askeri personel kayıpları da devletleri yıpratmaktadır. Kamuoyunun bu kayıplara olan tepkisi devletleri bu yola sevk etmiştir (Çona, 2018, s. 30).

Tüm bu sebeplere genel olarak baktığımızda bir devletin vekalet savaşı yöntemine başvurmasının esas sebebinin kendi stratejisi gereği olduğu anlaşılmaktadır. Vekil ve aktör arasındaki ilişkide esas gücü elinde bulunduranın ve eylemlere yön verenin asil aktör olduğu zannedilse bile vekilin de kendine göre hedefi bulunmaktadır. Bu bağlamda bölgede meydana gelen çatışmalarda vekilin de etkisi büyüktür. Dış politika stratejisi gereği aktörün vekil arayışına girmesinin yanında, bazen bir örgüt de kendi hedefine ulaşmak adına ortak çıkarı olabileceğini düşündüğü bir aktörü bu çatışmaya dahil edebilir (Gök, 2021, s. 125).

Coğrafi yakınlığı olan devletler, birbirine daha fazla tehdit oluşturma potansiyeline sahiptir. Özellikle sınır komşusu olan devletler iç çatışma yaşayan komşusundan daha fazla güvenlik tehdidi algılamaktadır. Sınırdaki yaşanan bir çatışma söz konusu

olduğunda diğer devletin sınırlarına kendi ordusu ile girip bunun telafi edilemez sonuçlarına katlanmak yerine, sınır ötesi çatışmalar için örgütleri kullanmayı özellikle bu örgütlerin o ülkedeki isyancılardan oluşmasını tercih etmektedir. Coğrafi yakınlığın vekil ve aktör arasındaki koordinasyon bağlamında avantajlı olduğu da görülmektedir. Devlet açısından vekil örgütün kontrolü de daha kolay olmaktadır (Coşkun, 2019, s. 56).

3.5.4 Vekalet savaşlarının genel amaçları

Devlet dışı aktör olarak ifade edilen vekil aktörler amaçları bakımından üç maddede ele alınmaktadır. Bunlardan ilki topraklarını büyütme isteğidir. İkincisi örgütün yapılandırılmasıdır ki bu birinci amaçla birlikte ele alınmaktadır çünkü bir örgütün kendi ideolojisini yaymak ve kontrol alanını genişletmek için bulunduğu bölgede belirli bir alana sahip olması ve bunu genişletmesi gerekir. Son olarak ele alınan amaç ise etnik veya ideolojik sebeplerden ötürü örgüte karşı bir bağ oluşmasını sağlamaktır (Gök, 2021, s. 125).

Vekalet savaşlarında küresel güçler tarafından desteklenen örgütler kendilerine uluslararası alanda bir prestij sağlamaktadır. Bu şekilde tanınır hale gelmekte hatta bazı örgütler uluslararası kamuoyunda özgürlük savaşçısı şeklinde lanse edilebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında vekil aktörün amacı burada ön plana çıkmaktadır. Bunun en göze çarpan örneği olarak Suriye iç savaşında YPG' ye verilen uluslararası destek gösterilebilir. Bu şekilde örgütler kendilerine meşruiyet kazandırmakta ve kendi taleplerini bulundukları devletin yönetimine kamuoyu ve diğer devletlerin baskısı ile kabul ettirmeye çalışmaktadır. Bunun en son noktası ise küresel güçlerin de desteğini almak ve bulundukları bölgede kendilerine ait özerk bir yönetim kurmaktır.

Devletlerin silahlı örgütlere destek vererek hedef ülkeyi psikolojik anlamda çökertmeyi amaçlaması ve bu yöntemi kullanışlı bulması devletler arasındaki diplomatik iletişimin zayıflamasına sebep olmaktadır. Zira diplomasi yolu ile hedefine ulaşmakta zorluk çekme ihtimalini gören devletler, bu örgütler vasıtası ile hedefindeki ülkeyi istediği şekilde yönlendirebilmekte ve bir kontrol sağlayabilmektedir. Örgütlere verilen destek sadece hedef ülkeye yönelik değil, uluslararası kamuoyunu yönlendirmek amacıyla da yapılabilmektedir (Kerküklü, 2022, s. 24).

3.6 Türkiye'nin Teröre Karşı Önleyici Müdahale Stratejisi

Bu zamana kadar askeri gücüyle Dünya'da süper güç olarak görülen ABD'ye 11 Eylül 2001 yılında yapılan saldırılar sadece ABD'de değil tüm Dünya'da bir şok etkisine sebep olmuştur. ABD yapılan bu saldırıları kendisine karşı bir savaş ilanı şeklinde algılamış ve bu terör örgütlerini barındıran ülkeleri de terörist olarak kabul edeceğini duyurmuştur. Özellikle Batılı devletlerin terör algısında bir dönüşüme sebep olan bu saldırılar sonrasında 12 Eylül tarihinde NATO üyeleri Brüksel'de olağanüstü toplantı çağrısı ile bir araya gelmiş ve 5. maddenin uygulanması kararı alınmıştır. 5. madde anlaşmaya taraf ülkelerin saldırıya uğraması sonucunda tek başına kendi askeri gücü ile veya NATO müttefikleri ile beraber saldırıya karşılık verme hakkı sağlayan bir maddedir. Bu saldırılar NATO'ya üye olan tüm ülkelere yapılmış olarak kabul edilmiştir. 1980'li yıllardan beri PKK terör örgütü ile mücadele eden ve bu örgütün ulusal güvenliğine tehdit olduğunu defalarca NATO üyelerine anlatmaya çalışan Türkiye'nin uygulatamadığı 5. madde ancak ABD'nin saldırıya maruz kalması sonucu yürürlüğe girmesi bakımından manidardır. Fakat sonunda bu adımın atılması Türkiye açısından olumlu bulunmuştur (İşyar, 2008, s. 25-26).

NATO'ya 1952 yılından beri üye olan ve ikinci büyük ordusuna sahip olan Türkiye NATO'nun vazgeçilmez bir üyesi olduğu halde terörle mücadele konusunda gerekli desteği NATO üyelerinden görememiştir. Bundan dolayı son zamanlarda NATO ve Ankara arasında bir güven sorunu yaşanmaktadır. Bu güven sorunu Suriye'de ABD ve diğer üyelerin YPG/PKK'ya her türlü maddi ve eğitim desteğini vermesi sebebi ile daha açık bir şekilde kendisini göstermiştir. Dönemin ABD Başkanı Donald Trump 2019'da Türkiye'ye Başkan Yardımcısı Mike Pence'ı gönderip bir mutabakat imzalatmıştır. Fakat bu mutabakatta YPG'nin ağır silahları ile birlikte Türkiye sınırından 30 km. geriye çekilmesi taahhüt edildiği halde buna uyulmamıştır (Ağar, 2022).

YPG ve PKK'nın Irak ve Suriye'den Türkiye'ye yönelik düzenlemiş olduğu saldırılar Batılı devletlerin verdiği silah yardımı sebebi ile bir terör örgütünden ziyade düzenli bir ordunun saldırısına benzer hale dönüşmüştür. Resmi rakamlar 2015 yılından beri Suriye tarafından Türkiye'nin Hatay, Kilis, Gaziantep, Mardin, Şanlıurfa ve Şırnak şehirlerine 764 defa roket saldırısı yapıldığını, bundan dolayı 32

Türk vatandaşının hayatını kaybettiğini ve 261 kişinin yaralandığını göstermektedir. Bu süreçte PKK tarafından Türkiye sınırları içinde 87 terör eylemi meydana gelmiştir. Bu olaylardan çok daha fazlası geçmiş yıllarda yaşanmıştır. Sonuçta tek bir olay dahi meydana gelmiş olsa bu Türkiye'ye meşru müdaafa hakkını vermektedir (Acer, 2022, s. 4-5).

Türkiye maruz kaldığı bu saldırılara karşılık PKK terör örgütüne ait sınır ötesindeki mağara ve tünelleri ortadan kaldırıp örgütün bölgede yeniden konuşlanmasını ve uç karakollar kurarak Türkiye'ye geçişlerini engellemeyi amaçlanmaktadır. Yapılan bu operasyonlar sayesinde bölgede Türkiye'nin kontrol alanı genişlemiştir. Örgüt yöneticilerine karşı yapılan nokta operasyonları da örgütü psikolojik açıdan yıpratmıştır. Sınır ötesinde uygulanan bu güvenlik stratejisi *önleyici müdahaleler* olarak adlandırılmaktadır. Bu strateji neticesinde Irak ve Suriye'de sınır ötesi operasyonlarla güvenli bölge oluşturulması hedeflenmektedir (Alptekin, 2022).

Bölgede yaşanan güvenlik sorunları göstermektedir ki Türkiye güvenlik politikalarını ve stratejilerini sınırın içinde değil sınırın dışından başlayacak şekilde ele almalıdır. Yurt içinde yapılan operasyonlar terör örgütlerinin sınır ötesinde barınması sebebi ile tek başına çözüm olmayacaktır. Sınır ötesi operasyonların yanı sıra diplomasi de etkili bir şekilde uygulanmalıdır. Bu bağlamda PKK'nın Irak ve Suriye'deki bağlantılarının yanı sıra diğer terör örgütlerinin de etkisiz hale getirilmesi amacıyla Türkiye sınır ötesinde operasyonlar düzenleyerek kendi güvenliğine yönelik riskleri önlemeye çalışmalıdır (Ozan, 2017, s.47-48).

4. IRAK'TAKİ VEKİL AKTÖRLERİN ABD-İRAN ÇEKİŞMESİNDEKİ YERİ ve BUNUN TÜRKİYE'NİN SINIR GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

Irak, jeopolitik açıdan önemli bir konumda olmasının yanı sıra kültürel çeşitliliği ve zengin petrol kaynaklarına sahip olması sebebi ile önemli bir Orta Doğu ülkesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ile birlikte İngiliz yönetimine geçişi ve sonrasında bağımsızlığını kazanmasının ardından günümüze dek birçok olaya sahne olmuş ve halen ülke yönetiminde istikrar sağlanamamıştır. Jeopolitik konumu ve petrol kaynaklarından dolayı küresel güçlerin de dikkatini çeken Irak özellikle günümüzde ABD ve İran'ın çekişmesine sahne olmaktadır. Her iki devletin de Irak yönetiminde etkin olma ve petrol yataklarını kontrol altında tutma çabaları bu iki ülkeyi doğrudan karşı karşıya getirmese bile bölgedeki bu çekişme silahlı örgütler üzerinden sürdürülmektedir. Özellikle İran'ın örgütlerle kurduğu ilişki oldukça etkin bir şekilde devam etmektedir. Irak'ta kullanılan bu örgütler sınır komşusu olmasından dolayı Türkiye'nin güvenliğine de doğrudan bir tehdit oluşturmaktadır.

Bu bölümde Irak'ta yaşanan vekalet savaşlarının analizini doğru yapabilmek adına ilk olarak Irak'ın Osmanlı idaresinden ayrıldıktan sonraki tarihsel sürecine ve bunun yanında devlet yapısına değinilecektir. Bunun ardından ABD ve İran'ın Irak özelinde çıkarlarının neler olduğu ve bu amaçla hangi gruplarla işbirliği yaptıkları ele alınacaktır.

Konunun temelini oluşturan Irak'taki terör örgütlerinin ve siyasi grupların Türkiye'nin sınır güvenliğine olan etkileri ve Türkiye'nin buna karşı uyguladığı güvenlik politikaları ve hareketler 2014-2024 yılları arasında Irak'ta yaşanan gelişmeler dikkate alınarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

4.1 Irak Devletinin Tarihsel Arka Planı

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde İmparatorluğun yönetimi altında olan Orta Doğu'nu bazı bölgeleri için Avrupa devletleri arasında bir paylaşım mücadelesi yaşanmış ve Irak 1.Dünya Savaşı'nın başlarından itibaren İngilizler tarafından işgal edilmiştir. 1.Dünya Savaşı'nın sonunda 19-26 Nisan 1920'de yapılan San Remo

Konferansı'nda galip devletler Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap şehirlerini aralarında paylaşmış ve İngiltere, Irak üzerinde manda yönetimi hakkını elde etmiştir. İngiltere 23 Ağustos 1921 tarihinde Şerif Hüseyin'in oğlu ve aynı zamanda Mekke şerifi olan Kral Faysal'ı başa getirmiştir. Kral Faysal Haşimi ailesinden gelmesi sebebi ile Hz. Muhammed'in soyundan gelmektedir. Sünni bir Müslüman olmasına rağmen bu özellikleri nedeni ile Şiiilerden de saygı ve kabul görmüştür. 10 Ekim 1922'de ise İngiltere ve Irak arasında yapılan antlaşma ile manda yönetimi şartları kabul edilmiş ve yabancıların kanuni hakları ve İngiltere'nin çıkarları garanti altına alınmıştır. Irak'ta 1925 yılında hazırlanan anayasa ile iki meclisli bir parlamentosu olan meşruti monarşi kurulmuştur. Temmuz 1926'da Türkiye, İngiltere ve Irak arasında imzalanan bir antlaşma ile Musul Irak topraklarına katılmış ve 1932'de Irak'ta uygulanan manda yönetimi ülkedeki milliyetçilerin baskıları sonucunda sona ermiştir. Bunun ardından Irak aynı yıl bağımsız bir devlet olarak Milletler Cemiyeti'ne kabul edilmiştir (Sluglett & Sluglett, 1999, s. 95). Irak devletinin resmi sınırları Şekil 4.1'de gösterilmektedir.

Şekil 4.1: Irak haritası (Central Intelligence Agency, 2008).

Bağımsızlık sonrası süreçte Irak tarihine Saddam Hüseyin'in damga vurduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 28 Nisan 1937 tarihinde Irak'ın Tikrit şehrinde dünyaya gelen Saddam Hüseyin siyasete genç yaşta Baas Partisi ile girmiştir. İktidarı boyunca bölgede söz sahibi olmayı ve diğer devletleri etkisi altına almayı amaçlamış bir lider olarak ön plana çıkmıştır. 1956 yılında başarısız bir darbe girişiminde

bulunan Saddam Hüseyin, monarşi ortadan kalktıktan sonra Başbakan Abdül Kerim Hassam'a suikast girişiminde bulunan bir örgüt içinde yer alması sebebi ile ülke dışına kaçmış ve 1963 yılında partisinin iktidara gelmesi sonucunda ülkesine geri dönmüştür. Daha sonra ise partisi ile arasındaki görüş ayrılığından dolayı tutuklanmıştır. 1968 yılındaki darbe sonucunda hapisten çıkarılan Saddam Hüseyin, partisinin en üst yapısı olan Devrim Konseyi Kuruluna girdikten sonra Ahmed Hasan Bekri iktidarına karşı yapılan darbe ile 1979 yılında iktidarı ele geçirmiştir. İktidara gelmesi ile birlikte İran ile karşı karşıya gelmiş ve 8 yıl süren İran–Irak savaşı başlamıştır. Her iki tarafın da büyük kayıplar verdiği bu savaş BM gözetiminde 20 Ağustos 1988’de ateşkes ilan edilmesi ile son bulmuştur (BBC Turkish, 2006).

Uzun süren bu savaşın ardından 1990-1991 yılları arasında Kuveyt ve Irak arasındaki çatışma bahane edilerek ABD tarafından Irak’a yönelik yapılan 1.Körfez Savaşı sonrasında Irak artık istikrarsız bir yönetimle idare edilen, iç karışıklıkların günümüze kadar son bulamadığı ve ABD’nin güdümü altına girdiği bir döneme doğru sürüklenmiştir. Yaşanan sürece bakıldığında ABD’nin aslında çok önceden Orta Doğu’da Irak’ı kendisine hedef olarak belirlediği ve bu doğrultuda hareket ettiği anlaşılmaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de ikiz kulelere yapılan terör saldırıları ABD yönetimi tarafından bir bahane olarak kullanılmış ve El-Kaide’yi yok etmek amacıyla girdiği Afganistan’dan yönünü birden Irak’a çevirmiştir. ABD’nin Irak’ı kontrol altına almak için 1.Körfez Savaşı ile uygulamaya koyduğu bu plan neticede 20 Mart 2003 tarihinde Saddam yönetimini devirmesi ve 2006 yılında Saddam’ın idam edilmesi ile tamamlanmıştır. Saddam Hüseyin’in idam edilmesinin ardından iktidar mücadelesi sebebi ile Irak’ta mezhep savaşlarının arttığı görülmektedir. ABD destekli yönetimler başa getirilse dahi ülkedeki diğer etkili aktör olan İran’ın da desteklediği grupların ağırlığı artmakta ve Irak’taki ABD–İran vekalet savaşları bu siyasi gruplar üzerinden de yürütölmeye devam etmektedir.

4.2 Etnik, Siyasi ve Ekonomik Yapı

Irak birçok etnik, dini ve kültürel yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Bu çeşitlilik bir ülke için zenginlik olarak kabul edilse bile Irak yıllardır bunun dezavantajlarını yaşamakta , etnik ve mezhepsel grupların kavgasına sahne olmaktadır. Etnik grupların yönetimde ve petrol kaynaklarının kullanımında söz sahibi olma kavgası özellikle bazı Batılı devletlerin devreye girmesine ve tarafları kendi çıkarlarına

yönelik kullanmalarına neden olmuştur. Buna mezhep çatışmalarının da eklenmesi ile yıllardır durulmayan gergin bir ortam süre gelmiştir.

Irak'ta yüzyıllardır yerleşik vaziyette olan birçok etnik grubun yanı sıra, göç sebebi ile sonradan yerleşmiş farklı gruplar da mevcuttur. Bu etnik gruplar arasında Araplar, Kürtler, Türkmenler, Asuriler, Yezidiler, Keldaniler, Şebekler, Gergeriler yer almaktadır. Politikaya alet edilmesi söz konusu olduğu için sağlıklı bir nüfus sayımı yapılamamakta ve hangi etnik grubun kaç kişi olduğu tespit edilememektedir. Ülke nüfusunun büyük bir kısmı Arap'tır ve Araplar Duhok, Erbil, Süleymaniye ve Kerkük dışında kalan 14 şehirde nüfusun büyük çoğunluğunu meydana getirmektedir. İkinci büyük etnik grup olan Kürtler ise yoğun olarak Erbil, Süleymaniye ve Duhok'ta yaşamaktadır. Bunun yanı sıra Musul, Kerkük ve Diyala'da azımsanmayacak kadar bir Kürt nüfus bulunmaktadır. Üçüncü büyük etnik grup ise Türkmenlerdir ve yoğun olarak Erbil, Kerkük, Selahattin ve Diyala'nın bazı ilçe ve kasabalarında yaşamaktadır. Bu üç büyük etnik grup hem nüfus yoğunluğu açısından hem de siyasi olarak Irak'ta etkili olan gruplardır. Ülkenin genel olarak orta ve kuzey bölgesinde yaşayan Asuri, Yezidi, Keldani, Şebek ve Gergeriler ise bulundukları bölgelerdeki yerel siyaseti ve güç dengelerini etkilemeleri bakımından önemli görülen etnik gruplardır (Erkmen, 2010, s. 110-111).

24 sene süren tek adam yönetimi ve Baas partisinin iktidarının 2003 yılında son bulması ile birlikte 15 Ekim 2005 tarihinde yeni anayasa taslağı için halk oylaması yapılmış ve yürürlüğe girmiştir. Buna göre Cumhurbaşkanı ile Başbakanın parlamentonun içinden seçilmesi karara bağlanmıştır. İlk siyasi genel seçimler 15 Aralık 2005 yılında yapılmış ve ilk Irak hükümeti 20 Mayıs 2006'da göreve başlamıştır. Yeni sisteme göre hükümet üyeleri için milletvekili olma şartı aranmamaktadır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2017).

Irak şu an Irak merkezi yönetimi ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) şeklinde iki yapıya sahiptir. Tabii ki IKBY merkezi yönetime bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedir. Yine de Irak artık kendi içinde bölünmüş bir görünüme sahip olmuştur. İki yönetim arasında zaman zaman zıtlasmalar olsa bile Irak merkezi yönetiminin mevcut toprak bütünlüğünü korumak adına çaba gösterdiği görülmekte ve bu bütünlüğün korunması Türkiye tarafından desteklenmektedir.

Irak ekonomisi ağırlıklı şekilde kamu ekonomisine dayanmaktadır. Yatırımların çoğu kamu bütçesinden karşılanmaktadır. Özel sektör iş tecrübesi açısından ve finansal açıdan yetersizdir. Ekonomi, siyasi ve askeri olaylardan dolayı gelişmemiştir. Petrol arıtma istasyonları, boru hatları, enerji santralleri devlete aittir. Her bakanlığa ait şirket bulunmakta ve devlet ülkenin ihtiyaçlarını bu şirketler vasıtası ile karşılamaktadır (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2017).

Irak gelirinin büyük bir kısmını petrolden sağlamaktadır. İhracatının %60'ını bu kaynak oluşturmaktadır. Petrolün yüzeye çok yakın olması kolay çıkarılmasını ve maliyetin az olmasını sağlamaktadır. OPEC üyesi olan Irak Dünya'nın dördüncü büyük rezervine sahiptir. Bu ihracatın %80'i Basra'dan, kalanı ise Kerkük-Ceyhan boru hattından yapılmaktadır. 2003 yılında ABD'nin Irak'a yönelik işgali ve ambargoların yanı sıra IŞİD'in de Irak'ta varlık göstermesi kamu gelirlerinde azalmaya ve ülke genelinde finansal açıdan bir krize sebep olmuştur (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020, s. 3-4).

4.3 Irak'taki ABD-İran Çekişmesi ve Sahnedeki Vekil Aktörler

Osmanlı idaresinden ayrıldığından beri birçok Batılı devlet Irak'ta bir hakimiyet oluşturmaya çalışmış, ABD ise sahneye tam anlamıyla 1.Körfez Savaşından itibaren çıkmıştır. 2003 işgali ise ABD'nin artık bölgeden ayrılmaya niyeti olmadığını açıkça göstermiştir. ABD, Irak'ta bulunan askeri gücünü son yıllarda azaltmış olsa bile petrol kaynaklarının kontrolünü ve bölgedeki çıkarlarını kaybetmemek adına halen Irak'ta varlığını hissettirmektedir. Jeopolitik anlamda kilit bir noktada olması Irak'ı kendisine bir hedef olarak seçmesinin ve burayı gözden çıkartamıyor olmasının en önemli gerekçelerinden biridir. Elbette tüm bunların yanında İran'ı kontrol etme isteği de bulunmaktadır. ABD'nin bu hedeflerine yönelik olarak Irak'ta artık kendi askerlerini bulundurmamak yerine kontrolü farklı gruplarla dolayısı ile vekil-aktör ilişkisi ile sağlamayı tercih ettiği görülmektedir.

İran ise bölgede uzun yıllardır etkili ve egemen bir devlet olma politikası sürdürmekte ve Orta Doğu'da bir "Şii Hilali" oluşturmayı hedeflemektedir. Bu sebeple kendisine hem yakın hem de rakip olarak gördüğü Irak ile özellikle Saddam'ın ölümünden sonra yakın ilişki kurmuştur. Irak'taki iç çatışmalarda Şii grupları destekleyerek askeri ve siyasi açıdan güçlenmelerini sağlamakta ve bu

şekilde Irak'ı ve dolayısıyla bölgeyi kontrolü altında tutmaya çalışmaktadır (Avcı, 2022).

ABD ve İran'ın bölgedeki çıkarları bu iki devleti Irak'ta karşı karşıya getirmektedir. Bu örtülü savaş için kullanılan yeni strateji ise vekalet savaşlarıdır. ABD ve Batılı bazı devletler dolaylı yollardan PKK terör örgütünü, IKBY ve diğer Kürt grupları vekil olarak kullanırken, İran Şii silahlı örgütleri ve kendine bağlı siyasi grupları kullanmaktadır. Bu iki aktörün Irak'ta neden bulunduklarına, amaçlarına ulaşmak için neden vekil tayin ettiklerine ve bu örgütlere ne şekilde destek sağladıklarına dair aşağıda başlıklar altında değinilmektedir.

4.3.1 ABD'nin Irak'ta bulunma nedenleri ve bu bağlamda kullandığı vekil aktörler

ABD Soğuk Savaş sonrasında itibaren Orta Doğu bölgesinde ve özellikle Irak'ta kendisini daha fazla göstermeye başlamıştır. Bunun sebepleri genel olarak ülkenin jeopolitik konumu gereği önem taşıması, petrol kaynakları açısından zengin olması ve bölgede diğer etkin aktör olan İran'ın kontrolü şeklinde sıralanmaktadır. Tüm bunların yanında müttefik olarak gördüğü İsrail'in bölge üzerindeki çıkarlarının ve güvenliğinin sağlanması da Irak'ta bulunmasının sebepleri arasındadır.

1979 İran devrimini bölgesel çıkarları bakımından bir tehlike olarak gören ABD bundan dolayı Irak–İran savaşında Irak'a silah yardımıyla bulunarak destek vermiştir. Hatta bazı Batılı devletlerin de silah ve kitle imha silahı desteğinde bulunması Irak'ı bu alanda güçlendirmiş ve Irak zamanla ABD açısından bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Dünya'nın önde gelen silah ve teknoloji üreticisi olan ABD diğer taraftan bu üretim için petrol ürünlerine gereksinim duymaktadır. Bu açılardan bakıldığında Irak'ı kontrol etmek ABD için bir güvenlik sorunu haricinde petrol gereksinimi sebebiyle de bir zorunluluk haline dönüşmüştür (Özşimşir, 2011).

ABD'nin Irak'ta bulunmasının sebepleri arasında gösterdiğimiz bölgenin kontrolü ve petrol ihtiyacının karşılanması yanında diğer bir sebep ise İsrail'in güvenliğini sağlamaktır. Bunun kökeni ise 1940'lı yıllarda Neo-Conservatives olarak adlandırılan City College of New York'taki bir gruptan gelmektedir. Bu grup Yahudi kökenli liberal emperyalizm anlayışına sahip bürokratlardan oluşmaktadır. Dış politikada askeri gücün önemli olduğunu, ABD'ye tehdit unsuru olan diktatör yönetimlerin engellenmesini ve bunlara karşı olan muhaliflerin desteklenmesini

savunmaktadırlar. Neo-Conlar İsrail taraftarı olduğu için bu ülkenin güvenliğinin sağlanmasını da istemektedir. Bundan dolayı ABD'nin Irak'ta varlık göstermesi ve İsrail'i tehdit edecek her türlü örgütün yanı sıra İran gibi devletlerin de kontrol edilmesi amaçlanmaktadır (Buluş, 2019, s. 82-85).

İran'ın Şiilik mezhebi üzerinden Irak toplumundaki etkisinin büyük boyutta olması ve nükleer silah gücüne sahip olması ABD için büyük bir tehdit olarak algılanmaktadır. İran'ın İslam devriminden sonra kendi dini ideolojisini diğer tüm Orta Doğu ülkelerine yaymaya çalışması ve siyasi anlamda bu ülkeleri etkilemesi ABD'nin İran'ı düşman olarak görmesindeki etkenler arasındadır (Özşimşir, 2011).

Nitekim 2003 yılında ABD, Irak'ı işgal edip Saddam yönetimini devirerek bu ülkede kalıcı olduğunu göstermiş ve bunun ardından İran ile arasında o günden itibaren silahlı örgütler ve siyasi gruplar üzerinden vekalet savaşları belirgin bir şekilde yaşanmaya başlamıştır.

Aralık 2011'e gelindiğinde ise ABD resmi olarak Irak'taki askeri hareketini sonlandırdığını duyurmuştur. Bu tarihten itibaren İran'ın Irak'ta desteklediği Şii örgütlerin sayısında artış olduğu dikkati çekmektedir. Bazı yorumlara göre ABD, İran'ın yıllardır düşmanı olan Saddam Hüseyin'i devirerek ve Irak'taki asker sayısını azaltarak İran'ın Irak'taki Şii nüfus üzerinde etkili olmasına neden olmuş ve dolayısı ile Irak'ı kendi eliyle İran'a altın tabakta sunmuştur (Aziz, 2022, s. 500).

2003 yılındaki işgalden bu yana fiilen Irak'ta varlık gösteren ABD'nin asker sayısını azaltmasının ABD çıkarlarına göre olumlu ve olumsuz etkileri olacağı yönünde yorumlar yapılmaktadır. Bazı görüşlere göre ABD eğer Irak'ta kalırsa bölgedeki konumunu güçlendirecek ve İran'ın Irak'taki etkisini ancak orada kaldığı sürece engelleyebilecektir. Fakat tamamen Irak'tan çıkarsa bu durumda Irak'ın tekrar Saddam dönemindeki koşullara geri dönmesi ve İran'ın Irak üzerindeki etkisinin artması söz konusu olacaktır. Irak, jeostratejik öneminin haricinde dünyanın ayrıca en büyük petrol ihracatçılarından biri durumundadır. ABD burada kaldığı sürece başta kendisi olmak üzere, Irak ve küresel ekonomi bu kaynaktan pay sahibi olacaktır. Eğer Irak'tan ayrılırsa bu kaynakların kontrolü İran'a geçecek ve İran bu şekilde ABD'nin yaptırımları ile zayıflayan ekonomisini bu kaynakları kullanarak artıracaktır (Pollock, 2020).

Irak'taki asker sayısını azaltan ABD, İran'a bu adımı ile alan açmış gibi olmasına rağmen askeri gücünü Basra körfezinde tutup İran'ı kontrol ettiğini göstermektedir. Irak'tan askerlerini çekmesini uluslararası kamuoyuna başarılı bir strateji şeklinde lanse eden ABD diğer yandan uyguladığı ambargolarla İran'ı ekonomik olarak kısıkaca alıp farklı bir şekilde kontrolü sağlamaktadır (Atay, 2020).

İki ülke arasındaki rekabet silahlı çatışmalara da sahne olmaktadır. Irak'ta ortaya çıkan IŞİD'in 2017 Aralık ayında etkisiz hale getirilmesinin ardından ABD ve İran'ın ülkede egemen olma rekabeti ve aralarındaki gerilim artmıştır. Özellikle İran IŞİD ile savaşması için oluşturduğu Haşdi Şabi örgütünün IŞİD'e karşı kazanılan zaferde etkili bir grup olması nedeniyle Irak'ta daha etkili hale gelmiştir. ABD ise etkinin azaltılması maksadıyla Haşdi Şabi'yi her anlamda destekleyen birim olan İran Devrim Muhafızları Ordusuna bağlı Kudüs Gücü'nün Komutanı Kasım Süleymani'nin Ocak 2020'de bir hava saldırısı ile Bağdat'ta ölümüne sebep olmuştur. İran ise buna sessiz kalmamış ve vekil aktörü Haşdi Şabi Kerkük'teki ABD üssüne saldırı düzenlemiştir. Bu saldırıda ise bir ABD personeli hayatını kaybetmiş ve personelin bir kısmı da yaralanmıştır (Okuduci, 2020).

ABD'nin İran üzerine kurduğu bu strateji haricinde Irak'ta dikkat ettiği diğer bir aktör ise Türkiye'dir. Türkiye'nin tarihi bağlar nedeni ile Irak toplumu ile olan yakınlığının yanı sıra sınır güvenliğini sağlamak için Kuzey Irak'ta yaptığı operasyonlar ABD'nin Kürtlerle ilgili kurmaya çalıştığı düzene engel teşkil etmektedir. Bu sebeple Türkiye ABD için sözde müttefik olsa bile bir tehdit olarak görülmektedir. Türkiye'nin de ülke içinde istikrarsız bir durumda olması ve güvenlik sorunları ile uğraşması ABD için hedefine ulaşma anlamında önemlidir. Bunun için de örtülü olarak Kuzey Irak'ta kamplaşmış olan PKK'yı desteklediği iddia edilmektedir (Semin, 2011, s. 200).

İran ve Türkiye yukarıda bahsedilen etkileri sebebi ile ABD'nin Irak'taki planlarına engel teşkil eden iki devlet konumundadır. Bu iki devletin sınırlarının tehlikede olması sebebi ile ittifak yapma ihtimallerinin Irak'ta ABD'nin istemiş olduğu bölünme planına engel oluşturacağı ve bundan dolayı ABD'nin endişe ettiğine dair yorumlar yapılmaktadır. Irak'taki PKK varlığı sebebi ile Türkiye'nin burada bir Kürt devletine izin vermemesi ABD için bir sorun olarak görülmektedir. İşte bu nedenlerden dolayı ABD'nin 2019 yılından itibaren PKK terör örgütünün bilinen isimlerini örgütten tasfiye ettirmeye çalıştığı ve Kürt grupları birleştirmek

maksadıyla çaba gösterdiği ileri sürülmektedir. Kuzey Irak'ta PKK ile bağlantısı olmadığını gösterip bu gücü Suriye'ye YPG adı altında kaydırmaya çalıştığı iddia edilmektedir. Fakat gerçekçi bakıldığında örgüt kadrolarının ve yetiştirdiği militanların Kuzey Irak'tan hiçbir yere gitmek gibi bir niyetinin olmadığı görülmektedir (Erkmen, 2020).

4.3.1.1 ABD'nin PKK ve Iraklı Kürt gruplar ile vekil-aktör ilişkisi

ABD'nin PKK'ya yıllardır hem silah yardımı yaptığı hem de söylemleri ile destek verdiği, diğer yandan Irak'taki Kürt grupları da siyasi amaçlarına göre yönlendirerek bunları İran'a ve Türkiye'ye karşı bir vekil olarak kullandığı düşünülmektedir. PKK'nın Kuzey Irak'ta faaliyetlerini artırıp kamplaşmasının özellikle ABD'nin bu bölgeye yoğunlaştığı ve bölge üzerindeki planlarını uygulamaya başladığı 1.Körfez Savaşına denk geldiği söylenebilir.

1. Körfez Savaşında oluşturduğu Çekiç Güç sayesinde Kuzey Irak'ta güvenli bir bölge oluşturan ABD bu vesile ile PKK'ya bir alan açmıştır. Bu dönemde ABD'nin himayesine giren Kürtler ise 1992 senesinde seçim yoluyla Kürdistan Federe Devletini kurmuş ve Irak'ın 2003 yılında işgali ile birlikte bu federe devlet meşru hale getirilmiştir. ABD'nin, Kürtlerin Irak merkezi yönetiminde önemli kadrolarda bulunmasını sağlarken bu şekilde onları bir araç olarak kullanıp Kuzey Irak petrolünü kontrolü altında tutmaya çalıştığı düşünülmektedir (Cömert, 2021).

ABD'nin Kürt gruplarından özellikle IKBY ile yakın ilişki içinde olduğu bilinmektedir. Bazı yorumlara göre ABD'nin uyguladığı bu politika ile bölge yönetiminin bağımsızlık konusunu tekrar gündeme getirmesini sağlayıp sonraki süreçte IKBY'nin Irak'tan ayrılmasını planladığı yönünde yorumlar yapılmaktadır. Fırat'ın doğusu ve İran sınırı arasında kalan bölgede bulunan hem Suriyeli hem de Iraklı Kürtler üzerinde ABD'nin ciddi bir etkisinin olması Irak ve Suriye'de Kürt grupları ABD açısından önemli bir vekil aktör durumuna getirmiştir (Erkmen, 2020)

IKBY ve ABD arasındaki bu yakın ilişki artarken PKK dolaylı olarak ABD ile bağlantı halinde olmuş ve buna güvenerek bölgedeki faaliyetlerini artırmıştır. ABD'nin verdiği bu dolaylı destek Türkiye'nin PKK'ya karşı Kuzey Irak'taki operasyonlarına da bir anlamda engel olmuştur. Özellikle 2007 Kasım ayına kadar süren bu durum neticesinde Türkiye ABD'ye tepki göstermiş ve bu tepki sonrası ABD şartlı geri adım atmıştır. Bu aşamadan sonra PKK ile mücadelenin Türkiye,

ABD ve Irak arasındaki bir mutabakat ile yapılmasına karar verilmiştir. 2009 yılından başlayarak ABD'nin askeri kuvvetlerini Irak'tan çekme sürecinde bu sefer Kuzey Irak'ta Türkiye'nin yapacağı operasyonların IKBY'ni rahatsız etmemesi için “ Açılım Süreci” adı altında PKK'nın tasfiye edilmesi gündeme getirilmiştir. Bu tasfiyeyi ABD'nin gerçekten istemediği, zira ABD'nin PKK'yı ileride Kuzey Irak'ta oluşabilecek bir bağımsızlık durumunda veya Kerkük ile ilgili bir konuda özellikle Türkiye'ye karşı maşa olarak kullanmak istediği iddia edilmektedir (Kuloğlu, 2009, s. 90-91).

Son yıllarda IKBY'nin ön plana çıkması ile ABD ve PKK arasındaki ilişki tersine dönmüş görünmektedir. ABD, IKBY'ni İran'a karşı daha etkili bir vekil aktör olarak görmeye başlamıştır. Fakat IKBY ve PKK'nın çatışma içinde olması ABD için İran'a karşı sürdürdüğü mücadelenin sekteye uğraması anlamına gelmektedir. Bu sebeple hem Türkiye'ye hem de IKBY'ne karşı PKK ile bağlantıda olmadığı izlenimini yaratarak ileride IKBY'nin bağımsızlığını ilan etmesi durumunda Türkiye'nin de bu bağımsızlığa karşı çıkamayacağını düşündüğü yönünde yorumlar yapılmaktadır (Çalışkan, 2020b).

2020 yılından beri Kuzey Irak'ta bu bakımdan yoğun bir hareketlilik göze çarpmaktadır. Türkiye'nin bu kamp bölgelerine yönelik yürüttüğü Pençe operasyonları bölgeyi daha da karıştırmış ve PKK'nın bazı bölgelerden geri çekilmesine neden olmuştur. Tam da bu süreç içinde 8 Ağustos'ta PKK terör örgütü yöneticilerinden Cemil Bayık'ın beklenmedik bir çıkış yaparak ABD'li bir petrol şirketinin PKK'nın Suriye kolu olan PYD/YPG ile Suriye'deki petrolerin çıkarılması konusunda anlaştığını söylemesi PKK'nın devre dışı bırakılmaya çalışıldığını açıkça göstermiştir. 9 Ekim'de ise Irak merkezi yönetimi ile yapılan bir anlaşma ile PKK'nın Sincar'dan çıkarılmasına yönelik bir adım atılmıştır. ABD'nin buradaki isteği PKK'yı eski kadrosundan temizleyip PYD/YPG ile bağlantısı olmadığı izlenimini oluşturmaktır. Bu şekilde YPG ile yaptığı işbirliğini kamuoyu önünde meşru hale getirmeye çalıştığı düşünülmektedir (Erkmen, 2020).

Irak ve ABD arasında imzalanan Sincar anlaşması PKK haricindeki Şii örgütleri de hedef almıştır. Haşdi Şabi bünyesindeki Ketaib Hizbullah, Bedir Örgütü ve Asaib Ehlil Hak adlı gruplar Irak'ın kuzeyinde kendilerine yer edinmiş durumdadırlar. Örgütlerin özellikle Kerkük-Musul ve Irak-Suriye sınırında konuşlandıkları bilinmektedir. Bunun yanında PKK tarafından Sincar'da kurulmuş ve Haşdi Şabi'den

maaşını alan *Sincar Savunma Güçleri* adı altında bir grup bu bölgede yer almaktadır. Sincar'ın İran açısından önemli bir yere sahip olması Şii örgütleri harekete geçirmiştir. Yapılan bu anlaşma ile ABD'nin Sincar'ı PKK'dan ve Şii örgütlerden arındırarak IKBY ile YPG arasında bir bağ kurmayı ve Sincar'ın kontrolünü IKBY'ne devretmeyi planladığı düşünülmektedir (Duman, 2021).

ABD'nin planlı bir şekilde Irak'ta ve bölgede yürüttüğü bu faaliyetler ve ilişki ağı içinde ABD'nin müttefikleri yani koalisyon güçlerinden bazı devletlerin de yer aldığı bilinmektedir. Özellikle söz konusu petrol olunca PKK ile yakın temas halinde olmuşlar ve olmaya devam etmektedirler.

Bu devletler yıllardır silah ve askeri eğitim desteği vermenin yanı sıra yardım kuruluşları yoluyla da PKK'ya finansal destek sağlamaktadır. Yardım kuruluşları yoluyla toplanan maddi destek için doğrudan PKK adı kullanılmamakta fakat bu paralar dolaylı yoldan ve farklı kuruluşlar üzerinden PKK'ya aktarılmaktadır. *Kürt Kızılhaçı* olarak bilinen *Heyva Sor Kurdistan* kuruluşunun yaptığı kampanyalar buna bir örnektir. Elde ettiği paralar PKK'ya dolaylı yoldan transfer edilmekte ve PKK'nın Irak kamplarında kullanılmak üzere silah alımı sağlanmaktadır. Sadece STK'lar üzerinden değil bazı devlet kuruluşları tarafından da bu para transferi yapılabilmektedir. Bunun bir örneği Belçika devletine ait resmi bir kurum olan *Kültür, Gençlik ve Medya Bakanlığı* üzerinden 2019 senesinde yaşanmıştır. Bu bakanlık bünyesindeki Belçika Kürt Enstitüsü PKK'ya bir para transferi gerçekleştirmiştir. Enstitü yaptığı açıklamalarda PKK'ya Türk devleti tarafından yeteri kadar diyalog şansı verilmediği için bu örgütün silah kullanmak zorunda olduğunu dile getirmektedir. Bu durum sadece Belçika'da değil Fransa'da da yaşanmaktadır. Fransa'nın finansal açıdan PKK ile bağlantılı yapılara destek verdiği hatta siyasi söylemleri ile de bunu gözler önüne sermekten kaçınmadığı bilinmektedir (Yılmaz ve Tetik, 2020, s. 122-123).

Sonuç olarak ABD ve müttefiklerinin dönemin şartlarına göre hem PKK'yı hem de IKBY gibi Kürt grupları gerektiği yerde istediği şekilde vekil olarak kullandığı görülmektedir. İran'ın Irak'taki Kürt grupları kontrol edemiyor olması İran için bir sorun teşkil etmektedir. Bunun farkında olan ABD işte bu yüzden İran açısından IKBY'ni kullanışlı bir aktör olarak görmekte ve ilişkileri sıkı tutmaya çalışmaktadır. PKK terör örgütüne sağladığı örtülü destek sayesinde ise Türkiye'yi terör konusuyla

meşgul edip, sahne arkasında oluşturulmaya çalışılan Kürt devletine yönelik bir zemin hazırlandığı şeklinde yorumlar yapılmaktadır.

4.3.2 İran'ın Irak'taki çıkarları ve bu doğrultuda kullandığı vekil aktörler

İran'ın Irak'ta etkili bir aktör olmaya çalışmasının ve bu amaçla burada silahlı örgütleri kullanmasının pek çok nedeni olabilir fakat en gözle görünür nedenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür; birinci neden Irak'ı kendisine potansiyel bir tehlike olarak görmesidir. Bu özellikle Irak ile aralarında sekiz sene süren savaş sonrası İran'ın kendi güvenliği için dikkate aldığı bir husustur. İkinci sebebi, İran'da yaygın olan Şiilik mezhebinin Irak üzerinde etkin olmasını ve yönetim kadrolarında bu inanca sahip idarecilerin bulunmasını sağlamaktır. Son sebebi ise bölgede kendisine rakip olarak gördüğü ABD'nin Irak'tan çekilmesini sağlayıp buradaki kontrolü kendi elinde tutmak istemesidir.

İran'ın Irak üzerinde yürüttüğü vekalet stratejisi başlangıçta iki ülke arasındaki rekabete dayalı olmuştur. 2003 yılından itibaren ise bu stratejiyi ABD'ye yakın bir yönetimin başa gelmesini egellemek amacıyla uygulamaya başlamıştır. İran bu anlamda siyasi gruplar haricinde Irak'ta Şii milisleri ağırlıklı olarak kullanmakta ve onlara mali, askeri ve siyasi anlamda destek vermektedir (Costantini & Donelli, 2022, s. 7).

Irak'ta şuan etkin olan İran'a bağlı silahlı örgütler başta Haşdi Şabi olmak üzere Bedir Tugayı, Asaib Ehlil Hak, Ketaib Hizbullah, Ketaib İmam Ali, Ketaib Seyyid Şüheda ve Al Nuceba gruplarıdır. 2003 yılından itibaren Şii milislerin varlığı Irak'ta gittikçe artış göstermiştir. O dönem ortaya çıkan gruplardan ilki ise Bedir Tugayı'dır. Saddam sonrası Bağdat'a dönen mülteciler arasına sızan İranlı ajanlar bu tugayı kurmuş ve sonraki süreçte Irak'ın askeri ve siyasi olarak İran'ın kontrolü altına girmesinde etkili bir grup olmuştur. Bedir Tugayı o dönemden itibaren Irak merkezi hükümetinin önemli bir parçası durumuna gelmiştir (Avcı, 2021, s. 651).

Kurulduğu ilk yıllarda İran Devrim Muhafızları'na bağlı olarak eylemlerde bulunan Bedir Tugayı şu an Irak'taki İçişleri Bakanlığı bünyesinde görev yapmaktadır ve yaklaşık 37 bin personelden oluşan polis teşkilatını kontrol etme yetkisine sahiptir. Bu açıdan bakıldığında İran'ın Irak'ta bu vekil sayesinde iç işlerini kontrol etme konusunda fazlasıyla etkili hale geldiği anlaşılmaktadır. Bedir Tugayı'nın geçmişi Mehdi Ordusu'na dayandığı ve eski bir örgüt olduğu için Irak'taki diğer silahlı Şii

örgütler arasında en fazla militana sahip olan örgüttür. Her ne kadar Irak resmi birimlerine bağlı gibi hareket etse de kendi başına da hareket edebilmektedir. Sahadaki kuvvetleri komuta edebilmesi bakımında etkin bir güce sahiptir. İran ile sıkı bağları olmasına rağmen zaman zaman diğer ülkelerle de görüşebildiği ve işbirliğinden çekinmediği anlaşılmaktadır (Ummahan, 2021, s. 103-114).

İran'ın desteklediği Bedir Tugayı Irak özelinde faaliyet göstermekte fakat Ayetullah Humeynî tarafından 1979 İran devriminden sonra öne sürülen Velayet-i Fakih doktrinini esas almaktadır. Burada fakih olarak adlandırılan dini hukuk bilginidir ve yönetim yetkisine sahiptir. Şii'lerin siyasal düşüncesinde Hz. Muhammed'in vefatından sonra siyasal ve dini otorite Hz. Ali'nin soyundan olan imamlara ait olmuştur. Fakat 12. imam olan Mehdi'nin saklandığı ve bir gün döneceğine inanılmaktadır. Mehdi ortaya çıkana kadar dini ve siyasal liderlik halkın takdir ettiği bir ulemaya aittir ve tüm fetvaları kabul edilir. Siyasi anlamda da devletin kontrolü bu kişinin elinde bulunmaktadır (Daşdan, 2016). Bu doktrini temel alan Bedir Tugayı İran ve Lübnan'dan etkilenerek Pan-Şii vizyonunu yani daha geniş kapsamlı bir İslam işbirliğini, Şii liderli bir Irak yönetimini, İran ile işbirliğinin devam ettirilmesini, ABD ve Batılı askeri güçlerin bölgeden çıkarılmasını hedeflemektedir (Knights, 2021, s. 4).

İran, Irak'taki vekil etkisini IŞİD'in burada ortaya çıkmasından sonra artırmaya devam etmiş hatta bunu bir bahane olarak kullanmıştır. 2014 senesinde Ayetullah Ali Sistani'nin çağrısıyla IŞİD'e karşı kurulan Şii Haşdi Şabi örgütü şuan İran'ın Irak'taki birinci vekil aktörü durumuna gelmiş ve örgüt Irak yönetiminde etkili bir grup olarak adını duyurmuştur. Böyle bir ortam mevcutken ABD'nin askerini ve siyasi etkisini tamamen Irak'tan çekmesi kontrolün İran'a geçmesi anlamına gelmektedir. İran'ın burada baskın güç olması ABD kadar İsrail için de bir tehdit unsuru olmaktadır. Nitekim İran'ın sadece Irak ve Suriye'de değil, bölge ülkelerindeki diğer Şii gruplarla da işbirliği bulunmaktadır. ABD'nin İsrail'in de çıkarını gözeterek bu Şii örgütleri hedef alması Irak'ta İran'ın güç kaybetmesine ve dolaylı olarak diğer bölge ülkelerindeki Şii örgütlerle olan bağına engel olacaktır. Bundan dolayı ABD'nin Irak'tan elini tamamen çekmesi mümkün görünmemektedir (Çalışkan, 2020a).

İran'a bağlı bu Şii örgütler kullandıkları yöntem ve strateji bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Asaib Ehllil Hak, Bedir Tugayı ve Haşdi Şabi içindeki bazı örgütler

çatışmalarda yer almanın yanı sıra Irak yönetiminde etkili olmak için siyasi parti olarak veya hükümette yer alarak İran etkisini bu yolla sürdürmeye çalışmaktadır. Ketaib Hizbullah ve Al Nuceba gibi guruplar ise sadece silahlı faaliyetlerde kendilerini göstermektedir. Bunun nedeni bazı örgütlerin ve liderlerinin ABD'nin terör listesinde olması, diğer nedeni ise İran'ın risk almamak adına silahlı eylemlerde bu vekil aktörleri kullanmak istemesidir. Buna örnek olarak Al Nuceba grubu gösterilebilir. Türkiye'nin 10/14 Şubat 2021 tarihleri arasında Gara'ya düzenlediği operasyonun ardından Sincar'a da bir operasyon düzenlemesi ihtimaline karşı bu örgüt Türkiye'ye karşı tehditte bulunmuştur. Bu olayda İran'ın Irak ve Suriye hattında sahip olduğu alanı kaybetmemek için bu örgüt vasıtasıyla Türkiye'ye bir gözdağı vermeye çalıştığı görülmektedir (Semin, 2021).

Yukarıda bahsedilen bu örgütler Haşdi Şabi'nin altında toplanmıştır fakat bu örgüt çatısı altında Irak'ta çok aktif olmayan örgütler de bulunmaktadır. Bu etkin gruplar Haşdi Şabi'nin şemsiyesi altına girdikten sonra Irak devletinde önemli kadrolarda görev almaya çalışmışlardır. Haşdi Şabi örgütü şu an Irak Başbakanlığına bağlı olarak görünse dahi örgütün başındaki lider belli değildir. Haşdi Şabi'ye bağlı fakat liderleri farklı olan grupların olması milislerin sadece kendi örgüt liderlerinden emir almalarına ve ortak operasyonlarda koordinasyon sorunu yaşanmasına neden olabilmektedir. Eğitim ve mali anlamda İran'ın desteğini alan bu örgütler İran dini liderine bağlı olduklarını deklare etmişlerdir. İran'ın bu örgüte verdiği destekle bir anlamda Irak'ta İran Devrim Muhafızları Ordusu'na benzer bir ordu oluşturmayı amaçladığı anlaşılmaktadır (Ummahan, 2021, s. 124-131).

İran'ın bir benzerini Irak'ta oluşturmaya çalıştığı Devrim Muhafızları İran siyasetinde etkili olmakla birlikte iletişim, enerji, bankacılık ve inşaat sektörlerinde faaliyet göstermelerinden dolayı ekonomik anlamda güçlü bir gruptur. Sahip oldukları bu ekonomik güç ile İran dışındaki ülkelerde ortaya çıkan kurtuluş hareketlerine destek vermektedir. Bu amaçla kendi bünyelerinde kurdukları Kudüs Gücü grubu hedef ülkedeki operasyonları yürütmekte ve İran'ın vekalet savaşlarında önemli bir birim olarak çalışmaktadır. Görevi, İran yanlısı olan hükümetleri koruyup yönetimde kalmalarını sağlamaktır. Kudüs Gücü doğrudan İran'ın dini liderine bağlıdır ve sahip olduğu bütçe ve personel sayısı gizli tutulmaktadır. Yapı olarak ülkelerden sorumlu müdürlükleri ve İran'ın elçilik binalarında ofisleri bulunmaktadır. Destek verdikleri Şii örgütler; Irak'ta Haşdi Şabi ve Bedir Tugayı,

Lübnan'da Hizbullah örgütü, Suriye'deki Ulusal Savunma Güçleri ve Filistin'de Hamas örgütüdür. Bunların haricinde Pakistan, Yemen ve Afganistan'da bulunan Şii örgütlere eğitim verilmesinden yine Kudüs Gücü sorumludur. Özellikle İsrail ve Amerika'ya ait hedeflere silahlı eylemlerde bulunmak bu grubun faaliyetleri arasındadır (Avcı, 2021, s. 645-646).

Irak'ta askeri üslere sahip olan ABD'nin buradaki gücüne karşılık İran'ın bölgede vekil olarak kullandığı milislerin sayısının yaklaşık 200 bin civarında olduğu iddia edilmektedir. 2021 tarihli RAND Corporation'ın hazırladığı raporda İran'ın bölgede vekil aktör kullanmasının nedenlerinden biri olarak ABD'nin tek taraflı olarak nükleer anlaşmadan çekilmesi gösterilmiştir. Raporda ayrıca İran'ın Irak'ta vekil aktörlerle olan bağıını reddetmesinin gerekçesi olarak bunun ispatlanması durumunda ABD ile karşı karşıya gelmekten çekinmesi olduğu ileri sürülmektedir. 2020 Ocak ayında ABD'nin İran'ın Kudüs Gücü Komutanı Kasım Süleymani'ye düzenlediği saldırının ardından Şii örgütler ABD'nin Irak'taki görevlilerine karşı eylemlerde bulunmuştur. Bu saldırıların bir kısmının İran'ın kontrolü dışında gerçekleştiği iddia edilmektedir. Yine de bu eylemler İran'ın çıkarına olmakta ve İran'ın bölgedeki diğer devletlere bir göz dağı vermesi şeklinde yorumlanmaktadır (Alkinani, 2021).

ABD'nin Irak'taki üslere Şii milisleri aracılığı ile saldırılarda bulunan İran'a karşı İran ile nükleer silahlara yönelik sürdürdüğü müzakereleri öncelikli tutması nedeni ile sert karşılık vermek istemediği şeklinde yorumlar yapılmaktadır. İran ve ABD arasında yaşanan bu çekişme sadece vekil örgütler yoluyla değil aynı zamanda siyasi gruplar üzerinden de yaşanmaktadır. Aralık 2022'de yaşanan gelişmeler bu iki ülke arasındaki gerilime başka aktörlerin de katılma ihtimalini göstermiştir. Nitekim İran ile yakın ilişkilerde olan KYB'nin lideri olan Bafel Talabani Suriye'deki ABD üst düzey komutanı ve YPG yöneticileri ile görüşme yapmıştır. KYB tarafından konunun IŞİD'e karşı iş birliği olduğu belirtilmiştir. 2023'ün Mart ayında Irak'taki Duhok bölgesinde YPG'li teröristleri taşıyan bir helikopterin düşmesi sonucu ölen teröristlerin cenazeleri için Bafel Talabani'nin devreye girmesi ve ölenleri YPG'ye teslim ettirmesi Irak'taki bu gurubun PKK ve ABD ile yakınlaşmasına bir kanıt niteliğindedir. KYB'nin ABD'ye yakınlaşma yönündeki bu stratejisi İran için tehdit algısı oluşturmaktadır (Balcı ve Dingil, 2023).

4.4 Irak'taki Vekil Aktörlerin Türkiye'nin Sınır Güvenliğine Etkileri ve Türkiye'nin Buna Karşı Uyguladığı Güvenlik Politikaları

Türkiye'nin Irak ile olan sınır komşuluğu bu ülkede yaşanan tüm sorunlardan olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır. Bu süreç özellikle 1.Körfez Savaşı ile başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. Irak, ülkede yaşayan farklı etnik ve dini grupların siyasi güç mücadelesine sahne olurken diğer yandan ABD ve İran gibi küresel ve bölgesel güçlerin egemen olmaya çalıştığı bir ülke durumuna gelmiştir. Bu süreçte otorite boşluğundan dolayı ortaya çıkan silahlı gruplar özellikle bu iki devletin karşı karşıya gelmemek adına kullandığı birer maşa yani vekil halini almış ve hem silah hem de mali açıdan desteklenmişlerdir. Türkiye bu çekişme yaşanırken terör örgülerinin sınırına yönelik tehlike arz etmesi nedeni ile güvenlik tedbirleri almış ve almaya da devam etmektedir. ABD ve Batılı devletlerden uzun yıllar destek alan PKK'nın yanı sıra İran'a bağlı Şii temelli silahlı örgütler de Türkiye için birer tehdit unsuru olmuştur. Her ne kadar müttefik ve dost gibi görünmeye çalışsalar da Türkiye'nin bölgede güçlenmesini istemeyen devletler vekil aktörlerini çıkarlarına ters düştüğü ve engel teşkil ettiği gerekçesiyle bunları Türkiye'ye karşı kullanmaktan geri kalmamaktadır. Özellikle teknoloji ve haberleşmedeki kolaylık bu bağlantıları ve yardımları artık uluslararası kamuoyunun gözleri önüne sermektedir.

İstihbaratın iyi kullanılması neticesinde Türkiye yapılan bu destekleri gün yüzüne çıkarmakta ve yaptığı operasyonlar sonucunda ele geçirdiği silahların hangi ülkeden temin edildiğini tespit edebilmektedir. Bu bağlamda PKK'ya Kuzey Irak'ta verilen desteğin yanı sıra İran'a bağlı Şii örgütlerin de PKK ile olan ilişkisi ve bu iki tehdit unsuruna karşı Türkiye'nin aldığı önleyici tedbirler aşağıda detaylandırılmıştır.

4.4.1 ABD ve İran'ın PKK'ya desteği ve PKK-Haşdi Şabi ilişkisi

Türkiye'nin Irak ile olan ilişkilerinde PKK terör örgütü yıllardır tartışma konusu olmuş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin gidişatını belirlemiştir. PKK'nın Kuzey Irak'ta kamplaşmasının en önemli etkenlerinden biri bölgedeki Kürtler arasında yaşanan iktidar mücadelesinin yanı sıra Irak merkezi yönetiminin etkisiz olmasıdır. PKK'nın sebep olduğu bu güvenlik sorunu diplomasi yoluyla çözüme kavuşturulamadığı için Türkiye kendi sınır güvenliğini sağlayabilmek adına güvenlik politikalarını şekillendirmektedir.

İlk kurulduğu zaman Suriye hükümetinin desteği ile kadrosunun bir kısmı Suriye'ye daha sonra ise Lübnan'a yerleşen PKK terör örgütü, İran-Irak savaşının 1980 yılında başlaması ile birlikte ortaya çıkan boşluktan istifade edip Kuzey Irak bölgesine yerleşmiştir. Örgütün ana kadrosu Irak-İran sınırındaki Kandil Dağında, militanları çoğu ise Kuzey Irak'taki kamplarda bulunmaktadır (Acer, 2022, s. 2).

2.Körfez Savaşı'na kadar Barzani ve Talabani PKK'ya karşı Türkiye ile işbirliği yaparken 2. Körfez Savaşında ABD'nin bu bölgede Türkiye'nin operasyonlarına engel olmasından dolayı Güney Irak tarafına kaymışlar ve PKK bu sayede Kuzey Irak'ta rahat bir şekilde faaliyet gösterme imkanı bulmuştur (Işık, 2020).

Türkiye sınırına yakın konumda birçok kampa sahip olan PKK'nın en önemli kampları Kandil, Avaşin, Hakurk, Hinere, Zap, Basyan, Gare, Haftanın ve Metina'dır. Örgüt bu kampların konumu sayesinde Türkiye'ye yönelik terörist faaliyetlerde bulunabilmekte ve İran-Irak-Suriye hattında silah sevkiyatını kolayca yapabilmektedir (Muslu, 2019, s. 11-12).

PKK'ya silah ve maddi desteğin başta ABD olmak üzere Fransa, Almanya ve İngiltere gibi bazı Batılı müttefikleri tarafından yapıldığı yıllardır konuşulan bir konudur. Bu sebeple NATO üyesi olmasına rağmen üye devletler Türkiye'nin terörle mücadelesine gerçek anlamda hiçbir zaman destek vermemiştir. Özellikle Irak'ta ortaya çıkan IŞİD'in yok edilmesi maksadıyla PKK'ya verdikleri örtülü destek PYD/YPG adı altında son yıllarda daha görünür hale gelmiş ve IŞİD'ten kurtulmak için PKK'dan medet umarak bu örgüte ağır silah yardımıyla bulunmuşlardır. Bu ülkelerin PKK'nın eğitilmesi amacıyla bölgeye kendi askerlerini de gönderdikleri iddia edilmektedir (Yeni Şafak, 2016).

PKK'ya Türkiye'nin yaptığı operasyonlar sonucunda ele geçirilen silahlara bakıldığında ucuz olması sebebi ile Rus yapımı silahların olduğu, Suriye'deki kolu olan YPG'nin elinde ise Almanya ve ABD yapımı silahların bulunduğu görülmektedir. Bazı iddialara göre Rusya PKK'ya bu silahları doğrudan vermemekte fakat başka gruplar tarafından bu silahlar temin edilip PKK'ya ulaştırılmaktadır. Abdullah Ağar'ın yorumuna göre Irak'ta PKK'nın Rus yapımı silahları alması destek veren Batılı devletler tarafından özellikle istenmektedir. Yapılan operasyonlarda Rus yapımı silahların yanı sıra zaman zaman Alman, ABD, İsveç ve İtalyan yapımı

silahlar da ele geçirilmiştir. Batının bu silahları verirken kullandığı bahane ise PKK'ya Irak'ta IŞİD ile mücadele etmesi için verildiği yönündedir (Maraş, 2022).

PKK'nın elinde olduğu tespit edilen diğer bir silah ise Rus yapımı Manpadslar'dır. Aslında bu silaha sahip olduğuna dair ilk istihbarat 1990'lı yıllarda alınmıştır. Bu silahların doğrudan Rusya'dan değil Yunanistan ve Sırbistan'daki kaçakçılar üzerinden temin edildiği söylenmektedir. Irak'taki karışık ortam nedeni ile örgüt özellikle 2016 yılında yeni füze sistemleri temin etmeye başlamıştır. Bu zamana kadar yapılan operasyonlar sonucu ve bazı incelenen görüntüler neticesinde örgütün elinde Fransız yapımı füzelerin olduğu da görülmüştür. Bunların haricinde örgüt özellikle son zamanlardaki eylemleri sırasında Fagot olarak adlandırılan Rus menşeli AT-4 Spigot tanksavar roketleri kullanmaya başlamıştır. Yapılan bu silah yardımlarında dikkat çeken esas nokta ABD'nin yaklaşık 40 bin tır silah yardımında bulunmuş olmasına rağmen bu silahların büyük bir kısmının Rus menşeli olmasıdır. İddialara göre ABD bu Rus yapımı silahları buna yakın sistemler imal eden Doğu Avrupa ülkelerinden almakta ve YPG'ye vermektedir. YPG'nin vasıtası ile de Irak'ta PKK'ya gönderildiği düşünülmektedir (Erdem, 2021).

15 Mart 2023 tarihinde Irak'ta yaşanan bir olay PKK'ya yapılan yardımların farklı bir boyuta erdiğini göstermiş ve Türkiye'nin nasıl bir tehdit ile karşı karşıya olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu tarihte içinde YPG/PKK'lı teröristlerin bulunduğu Fransız yapımı bir helikopter Kuzey Irak'ın Duhok şehri yakınlarında düşmüştür. Peşmergeler düşen helikopterdekilerin PKK terör örgütü üyeleri olduğunu duyurmuştur. Bu açıklamadan sonra helikopterin ABD'nin Anavatan Güvenlik Birimi'ne satılmış bir helikopter olduğu ortaya çıkmıştır. PKK ölenlerin Suriye'de ABD'ye bağlı olan SDG üyeleri olduğunu iddia etmiştir fakat ABD'nin Savunma Bakanlığı bunu yalanlamıştır. Sonuçta SDG'nin cesetleri Irak'tan istemesiyle olay doğrulanmıştır. Bazı haberlere göre bu düşen Fransız helikopterinin ABD'li bir şirket tarafından kiralanıp KYB'ye verildiği ve KYB'nin PKK'ya kullandığı iddia edilmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki PKK, Fransa, ABD ve KYB arasında bir işbirliği söz konusudur (Aslan, 2023a).

ABD, Türkiye'yi Kürt sorununu gündemde tutması sebebi ile yıllardır eleştirmektedir. Türkiye ise PKK'ya verilen bu destekten dolayı ABD'ye rahatsızlığını dile getirse de bu sorunun çözülmesi anlamında olumlu bir tavırla karşılaşmamıştır. Bazı uzmanlar ABD'nin kendi çıkarlarına engel olmaması için

Türkiye'ye Kürtlerle anlaşma yapma konusunda baskı yaptığını ileri sürmektedir (Kurubaş, 2017).

ABD ve müttefikleri haricinde PKK'ya dolaylı destek veren diğer bir ülke ise İran'dır. PKK ile Tahran arasındaki ilişkinin başlaması Türkiye'nin örgüte yönelik 1990'larda yapmış olduğu operasyonlarla aynı döneme denk gelmektedir. Tahran ve Ankara arasında 1980 -1990 yılları arasında güvenlik anlaşması imzalanmış olmasına rağmen İran PKK'nın kendi topraklarındaki varlığına göz yummaktadır (Kavalek ve Mares, 2018, s. 106).

İran, geçmişten beri kendisine bölgesel rakip olarak gördüğü Türkiye'ye karşı gerektiğinde PKK'yı kullanmıştır. Türkiye'nin Irak ile olan yakınlığından ve buradaki varlığından rahatsız olan İran, Türkiye'ye karşı Şii örgütlerini de kullanarak PKK ile işbirliği yapmaları konusunda desteklemektedir.

Bu bağlamda İran kontrolündeki Şii örgütler de PKK kadar Türkiye için bir sorundur. Irak'taki bu örgütlerden Al Nuceba, 10 Ağustos 2021 de Türkiye karşıtı bir video yayınlamış ve Türkiye'nin Irak ve Suriye'de bulunmasına ve sınır ötesi operasyonlarına karşı çıkmıştır. Türk halkını devlete karşı tepkide bulunmaya çağıran bu videoda Irak'taki çatışmanın Türkiye'ye sıçrayabileceğine dair tehditlerde bulunmuştur. Sadece bu örgütün değil İran'ın destek verdiği örgütlerin hem konuşmaları hem de eylemleri Türkiye'ye yönelik tehdit içermektedir. Nitekim Nisan 2021'de Haşdi Şabi'nin kontrolünde olan bir bölgede TSK'nın Başika üssüne roketli bir saldırı yapılmış ve bir Türk askeri şehit olmuştur. İran'a bağlı örgütlerin Türkiye'ye karşı tepki göstermesinin sebeplerinden biri de IKBV ve Irak merkezî hükûmetinin Ekim 2020'de imzaladığı Sincar anlaşmasıdır. Türkiye'nin, Batılı devletlerin ve ABD'nin destek verdiği bu anlaşma sadece PKK'nın bölgeden çıkarılmasına yönelik değil Şii örgütleri de kapsamaktadır. Bu operasyonun bir diğer sebebi ise İran'ın Kuzey Irak'ta Sincar'dan başlayarak Yemen'e kadar uzanan milis hattını ve onlara verdiği lojistik desteği engellemesidir. Bu sebeple operasyon sadece PKK'ya yönelik değil İran'a bağlı Şii örgütler için de bir tehlike oluşturduğu için PKK ve Şii örgütler arasında bir işbirliği oluşmuştur (Çalışkan, 2021).

BM'nin bazı yetkilileri aracılığıyla IKBV ve Irak merkezi yönetimi ile görüşüp Sincar'dan çekileceğine dair anlaşma imzalayan PKK, bu anlaşmaya uymamış aksine bu bölgede daha fazla kendini göstermeye başlamıştır. Çekilmeye zorlanan

PKK'ya Şii örgütler destek vermektedir. Sincar'da Haşdi Şabi ve PKK örgüt üyelerinin yaptığı toplantıda alınan karar ile Haşdi Şabi PKK'ya gereken silah desteğini vermeyi, Haseke ve Sincar arasında bulunan yolu PKK'ya açacağını taahhüt etmiştir. Toplantıya ayrıca Lübnan Hizbullah'ı lideri olarak bilinen Muhammed Kewserani'nin de katıldığı belirtilmektedir. Özellikle PKK'nın Sincar'ın güneyinde kamplaşması konusunda bu toplantıda karar alınmıştır. Buradan anlaşılabacağı üzere PKK hem İran hem de ABD'yi kullanıp Irak'ta derinleşmeyi hedeflemektedir (Çetin, 2021).

Ocak/Mart 2022 dönemine ait Pentagon Başmüfettişliği tarafından hazırlanan Irak ve Suriye'de yapılan operasyonlara yönelik raporda PKK terör örgütünden ve İran'ın faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Raporda İran destekli örgütlerin Irak'taki PKK gruplarına destek olduğu ve Türkiye'nin yaptığı sınır ötesi operasyonlarda PKK'nın yanında yer aldığı belirtilmektedir. Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarına tepki gösteren Şii örgütlerin Türkiye'nin Irak'taki askeri unsurlarına saldırılarda bulunduğu değinilmiştir. Raporda ayrıca Kürdistan Yurtseverler Birliğinin (KYB) ve PKK terör örgütünün İran ile olan bağlantısına da değinilmektedir (İleri, 2022).

Kuzey Irak'ta ABD hedeflerinin yanı sıra Türkiye'ye ait askeri unsurların da artık hedef alınması Erenel'in yorumuna göre Türkiye'nin Musul ile ilgili son yıllarda aktif bir siyaset yürütüyor olması ile bağlantılıdır. Bu aktif siyaset PKK'nın haricinde İran'a bağlı Haşdi Şabi örgütünün de dikkatini çekmekte ve Türkiye'nin izlediği bu politikadan rahatsızlık duymaktadırlar. Ortak düşman olarak Türkiye'yi görmeleri bu iki grubun bazı noktalarda işbirliği yapmalarına sebep olmaktadır. Ortak hedeflerinin ise Türkiye'nin Kuzey Irak'ta dar bir alanda kalması ve güneye doğru inmesinin engellenmesidir (Aksan, 2021).

Türkiye'nin Irak'taki askeri birliklerine yönelik yapılan saldırılar sonrası Irak'ın Süleymaniye Havaalanı civarında 7 Nisan'da ABD askerlerinin ve SDG lideri Mazlum Kobani'nin bulunduğu bir konvoy SİHA tarafından vurulmuştur. Bu saldırıyı Türkiye'nin bir gözdağı verme amaçlı düzenlediği ileri sürülse bile Ankara tarafından buna dair bir açıklama yapılmamıştır. Olay sonrası bazı KYB yetkilileri ve İKBY Başbakan Yardımcısı Kubat Talabani Ankara'ya giderek dönemin MİT Müsteşarı Hakan Fidan ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Türkiye'nin PKK ve KYB yakınlığından dolayı rahatsız olduğu ifade edilmiştir. Kubat Talabani ve Hakan Fidan'ın görüşmesi KYB'nin içinde Bafel Talabani'nin bu örgülle işbirliği

içinde olmasından dolayı bir rahatsızlık olduğunu ve Türkiye ile işbirliğinden yana olan bir kesimin var olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir (Mercan, 2023).

İran kendine bağlı bu örgütler yolu ile Türkiye'ye gözdağı verirken diğer yandan PKK'nın İran sınırında kamplaşmasına da göz yummaktadır. Ancak bu durum İran tarafından eskiden beri yalanlanmıştır. İran PKK ile olan ilişkisini reddetmesine rağmen Türkiye'nin PKK'nın kamp bölgelerine yönelik operasyon yapma talebine müsaade etmemiştir. Bunun yanı sıra 1990'ların sonunda PKK'nın 7. Kongresinin İran'da yapılmasına izin verilmesi bu örgütle çıkar ilişkisinin çok önceye dayandığının bir göstergesidir (Baran, 2017, s. 195).

PKK'ya silah ve helikopter desteği veren ABD'nin ardından yakın zamanda İran'ın bu örgüte İHA eğitimi verdiği tespit edilmiştir. İHA eğitimlerinin İran'a bağlı Haşdi Şabi örgütü tarafından Irak'ın Tikrit şehrinde boş bir havaalanında verileceği ve bu eğitimlere resmi bir kılıf uydurulması için İran'ın Irak Sivil Havacılık Kurumundan izin aldığı iddia edilmektedir. PKK ve İran yakınlaşması tabii ki sadece bu eğitimle sınırlı değildir. TSK'nın yaptığı operasyonlar sırasında itirafçı olan bir PKK'lı terörist PKK'nın İran istihbaratı ile düzenli bir şekilde görüşme halinde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca PKK'lı teröristlerin İran sınırından Türkiye'ye geçebilmesi için İran'dan yardım aldıkları iddia edilmektedir. Bunun yanında Şii örgütlerin 2022'nin sonlarında Halep yakınlarında PKK/YPG'li teröristler ile görüştükleri ve yapılan toplantıda iş birliği konusunda anlaştıkları bilinmektedir. Şii grupların Deyri Zor havalimanındaki 50 İran yapımı İHA'yı PKK/YPG'ye verdiği belirtilmektedir. İtirafçı teröristin verdiği bilgilere istinaden yapılan aramalarda Ağrı'nın kırsal bölgesinde bazı silahların yanında İHA/SİHA'ların saklanması maksadıyla kullanılan termal şemsiyeler bulunmuştur. Bunların ele geçirilmesi bu iddiaları doğrular niteliktedir (Şen, 2023).

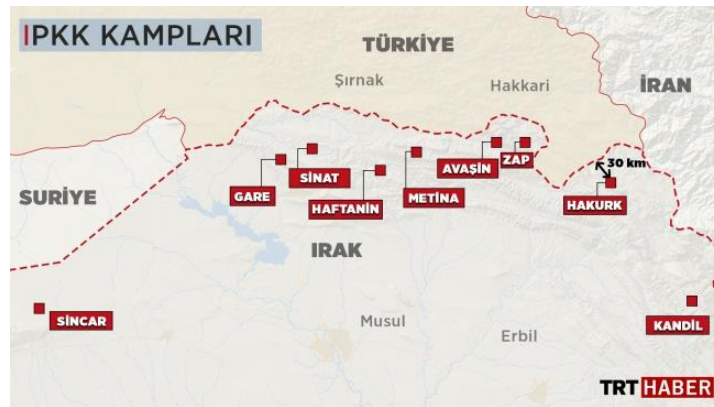
4.4.2 Türkiye'nin Kuzey Irak operasyonları

Türkiye, 1983 Kasım ayında ortaya çıkan PKK terör örgütüne karşı ulusal ve sınır güvenliğini korumak adına uluslararası hukuktan doğan hakkına dayanarak 1990'lı yıllardan itibaren Kuzey Irak'ta pek çok sınır ötesi operasyon gerçekleştirmiştir. Türkiye bu operasyonları terörü kaynağında yok etme stratejisi olarak uygulamaktadır.

PKK terör örgütüne karşı Kuzey Irak'taki ilk operasyon 3 askerin şehit edilmesinden hemen sonra 6.000 askerin katılımı ile 26 Mayıs 1983 tarihinde yapılmıştır. O günden bu yana TSK'nın yaptığı tüm operasyonlarda Irak hükümeti sözlü veya yazılı olarak bilgilendirilmiştir. Türkiye bu operasyonları yaparken meşru müdafaa hakkını kullanmıştır. Bu haklar BM Anlaşması'nın 51. maddesinde de yer almaktadır. Bahsi geçen haklar şu şekilde ifade edilmektedir; Meşru müdafaa hakkı doğal bir haktır ve her devlet bu hakka sahiptir. Meşru müdafaa hakkının doğması için devlete karşı silahlı bir eylemin olması gerekir. Bu hak saldırıya uğrayan devletin kendisi tarafından veya ona yardım edebilecek diğer devletler ile beraber kullanılabilir. BM Güvenlik Konseyi uluslararası çapta güvenliği sağlayacak tedbirler alana kadar bu savunma hakkı kullanılabilir (Acer, 2022, s. 2-3).

Türkiye'nin yaptığı sınır ötesi operasyonlar her ne kadar PKK terör örgütünün ortaya çıktığı ilk yıllardan bu yana yapıyor olsa bile, Saddam hükümetinin devrildiği 2003 senesi ve sonrasında Irak'ta yaşanan gelişmeler ve yönetim boşluğu silahlı örgütlerin ülkede kol gezmesine ve bundan dolayı Türkiye'nin daha etkili operasyonlar düzenlemesine neden olmuştur. Bölgedeki etnik grupların özerklik talepleri ve küresel devletlerin çıkarları da birbiriyle örtüşünce Irak'tan Türkiye'ye yönelik tehdit daha farklı bir boyuta ulaşmış ve sadece örgütlerle değil küresel aktörlerle de karşı karşıya gelinmiştir.

Özellikle 2014–2024 yılları arasında Kuzey Irak kaynaklı tehditlerin artması Türkiye açısından güvenlik önlemlerinin kapsayıcı ve etkili bir şekilde sağlanmasını gerektirmiştir. Bu sebeple Türkiye tarafından bu belirtilen yıllar içinde Kuzey Irak bölgesindeki PKK kamplarına yönelik kapsamlı hareketler gerçekleştirilmiştir. Kuzey Irak'ta yer alan PKK kampları Şekil 4.2'de gösterilmektedir.

Şekil 4.2: Kuzey Irak'taki PKK kampları (TRT Haber, 2019)

Kuzey Irak'ta bu süreç içinde Türkiye'nin düzenlediği sınır ötesi hareketler "Pençe" hareketleri adıyla yürütülmüştür. Hareketlerin gerekçeleri ve alınan sonuçlar aşağıda detaylandırılmaktadır.

Pençe-1 Harekati 27 Mayıs 2019 ve Pençe-2 Harekati 12 Temmuz 2019 tarihlerinde icra edilmiştir. 27 Mayıs'ta başlatılan Pençe hareketlerinin gerekçesi PKK/KCK terör örgütünün ve destekleyicilerinin Kuzey Irak'ta barınmaları, lojistik anlamında rahat hareket etmeleri ve bu bölgeyi Türkiye'de eylem hazırlığı yapabilmek amacıyla kullandıkları bir alana dönüştürmeleridir. Sınırlarımızın güvenliğinin sağlanması için Türkiye, terörü kaynağında yok etme ve emniyeti ileriden sağlamaya yönelik bir strateji benimsemiştir. Hareketlerin icrasında da bu strateji esas alınmıştır. Her iki hareketin sonucunda toplam 155 terörist etkisiz hale getirilmiştir. 782 el yapımı bomba ve mayın imha edilmiştir. 433 sığınak ve mağara kullanılamaz hale getirilmiştir. 208.072 adet mühimmat ve 442 adet silah bu hareketler neticesinde ele geçirilmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, t.y.).

Pençe-3 Harekati 23 Ağustos 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Harekat PKK terör örgütünün Sinat-Haftanin bölgesindeki kamplarına, mağara ve sığınaklarına yönelik icra edilmiştir. Hava Kuvvetlerinin uçakları, SİHA/İHA ve ayrıca Fırtına obüslerinden destek alınmıştır (Milliyet, 2019). Bu hareket daha sonra Pençe Kaplan hareketi ile genişletilmiştir.

Pençe-Kartal Harekati 15 Haziran 2020 tarihinde düzenlenmiştir. Harekatın gerekçesi PKK terör örgütünün TSK'nın karakol ve üs bölgelerine saldırılarının artmasıdır. PKK'nın Sincar, Kandil, Karacak, Avaşin, Zap, Basyan ve Hakurk kamplarına hava hareketi şeklinde icra edilmiştir (Tosun, 2020). T.C. Milli Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada hareketin PKK ve diğer terörist gruplara karşı yapıldığı ve hareketin uluslararası hukuktan doğan meşru müdafaa hakkına dayalı olarak icra edildiği belirtilmiştir. Hava hareketi sonucunda teröristlere ait sığınak ve mağaralardan oluşna toplam 81 hedef imha edilmiştir (BBC News Türkçe, 2020).

Pençe-Kaplan Harekati 16 Haziran 2020 tarihinde Kuzey Irak tarafındaki PKK terör örgütü unsurları tarafından Türkiye'nin üslerine ve karakollarına yönelik tacizlerin artması nedeni ile yapılmıştır. Harekatta Haftanin'deki örgüte ait hedefler vurulmuştur (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, 2020). Bu hareket Pençe-3 hareketinin

genişletişmiş ve devamı niteliğindedir. Her iki harekatın sonucu birlikte ele alınmaktadır. Bu harekatlar neticesinde toplam 376 terörist etkisiz hale getirilmiştir. Bölgedeki 735 sığınak ve mağara imha edilmiştir. Toplam 732 adet el yapımı patlayıcı ve mayın imha edilmiştir. 152.169 adet mühimmat ve 574 silah ele geçirilmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, t.y.).

Pençe-Kartal 2 Harekatı 10 Şubat 2021 tarihinde başlatılmıştır. Harekattaki amaç 2015 ve 2016 yılları içinde PKK terör örgütü tarafından kaçırılan polis ve TSK mensuplarının o tarihten beri Irak'ın değişik bölgelerinde tutuldukları ve en son Gara'da olduklarının istihbarat birimleri tarafından tespit edilmesinin ardından başlatıldığı belirtilmiştir (BBC News Türkçe, 2021). Bunun üzerine operasyon Gara bölgesindeki terör örgütü hedeflerine yönelik yürütölmüştür. İstihbarat çalışmaları sonucunda kaçırılan 13 Türk vatandaşının Gara'da PKK terör örgütü tarafından 3 girişli, 9 odalı ve 7 demir kapılı bir mağarada tutuldukları anlaşılmıştır. Ne yazıkki TSK birliklerinin mağarayı kuşatması esnasında kaçamayacaklarını anlayan teröristler ellerinde tuttıkları 13 Türk vatandaşını mağarada silahla vurarak şehit etmişlerdir. Mağaradaki teröristlerin 2'si sağ, 51'i ölü olarak TSK tarafından ele geçirilmiştir (Özer, 2021).

Pençe-Yıldırım ve Pençe-Şimşek Harekatları 23 Nisan 2021 tarihinde PKK terör örgütüne yönelik olarak aynı anda yapılmış ve Metina, Avaşın ve Basyan bölgelerindeki terör örgütü sığınakları hedef alınmıştır. Pençe Yıldırım operasyonu sonucunda 211 terörist etkisiz hale getirilmiştir. Bölgedeki toplam 246 sığınak kullanılamaz hale getirilmiş ve 565 el yapımı patlayıcı ve mayın imha edilmiştir. Toplam 100.956 adet mühimmat ve 443 silah ele geçirilmiştir. Pençe Şimşek operasyonu sonucunda ise 199 terörist etkisiz hale getirilmiştir. Toplam 222 mağara kullanılamaz hale getirilmiş ve 34.434 adet mühimmat ele geçirilmiştir (T.C. Milli Savunma Bakanlığı, t.y.).

Pençe-Kilit Harekatı 17 Nisan 2022 tarihinde başlatılmış ve dönem dönem bu isim altında operasyonlar devam ettirilmiştir. Harekat Irak'ın kuzeyindeki Zap bölgesini hedef almıştır. Bu bölge arazinin coğrafi yapısından dolayı sınır ötesi operasyonlardaki en zorlu bölge olarak bilinmektedir. Harekat şu ana kadarki Pençe harekatları içinde en fazla şehit verilen operasyon niteliği de taşımaktadır (Erdem, 2022). Pençe-Kilit harekatında bugüne kadar 931 terörist etkisiz hale getirilmiş, değişik çaplarda toplam 1970 silah ve 837.630 mühimmat ele geçirilmiştir. Bunun

yanında 2.741 mayın ve el yapımı patlayıcı imha edilmiş, 1.021 mağara/sığınak kullanılamaz hale getirilmiştir (Şimşek, 2024).

Türk Silahlı Kuvvetleri son yapılan Pençe-Kilit Harekatı sonucunda Sinat-Haftanın'den başlayıp Hakurk'a kadar olan 300 km.lik sınır hattı boyunca yer yer 15km. ile 30km. arasında bir derinliğe inmiş ve güvenli bir hat oluşturmayı başarmıştır (Acun, 2024).

Türkiye'nin Pençe hareketlerindeki hedefi Irak'ın kuzeyindeki Zap, Haftanın, Avaşin, Hakurk, Barzan ve Metina gibi PKK kamplarının bulunduğu yerler olmuştur. Buradaki amacı kamplar arasındaki lojistik desteği kesip sonrasında bu bölgelerdeki örgütün varlığını bitirmektir. Türkiye'nin 2019'da başlayan operasyonlardan önce Kuzey Irak'taki üsleri yaklaşık 10 civarında iken 2019 sonrası yapılan operasyonlar sonucu bölgede şuan çok sayıda küçük üs ve ileri karakolları bulunmaktadır. Bu üs ve ileri karakollar vasıtası ile PKK'nın geçişleri gözlem altına alınıp engellenmesi sağlanmaktadır (Kaşka, 2024).

Türkiye'nin Pençe hareketleri sonrası PKK Türkiye içindeki etki alanını kaybetmiş fakat Türkiye'de kaybettiği bu gücünü Kuzey Irak'ta kazanma çabasına girmiştir. Örgüt, militanlarını Kuzey Irak'taki Kürtlerden sağlamaya çalışmaktadır (Özdemir, 2022).

Yapılan tüm operasyonların genel amacı her ne kadar teröristleri etkisiz hale getirmek olsa bile esas hedef Türkiye'nin ulusal ve sınır güvenliğini korumak maksadıyla kendisi için tehlike arz eden belirli noktaları kontrol altına almaktır. Buradaki amaç PKK için çok önemli olan bu noktaların örgütle bağlantısını kesmektir (Aksan, 2021).

Sonuç itibari ile dost görünen küresel aktörlerin ve bölge ülkelerinin Irak ve Türkiye arasındaki tarihten gelen bağları dikkate almalarından dolayı, Türkiye'nin Irak'taki varlığını yıllardır bir tehdit olarak gördükleri bilinen bir gerçektir. Operasyonlara yönelik yapılan tüm kınama ve tehditlere rağmen Türkiye hiçbir zaman geri adım atmamıştır. Yıllardır hem IKBY hem de Irak merkezi hükümeti ile diplomatik görüşmeler yapılmasına rağmen yetersizlikleri veya çıkarları nedeni ile bu örgütlerin kamplaşmasının önüne geçememiş olmaları Türkiye için bu operasyonları zorunlu hale getirmiştir.

Türkiye'nin bu operasyonlarının her ne kadar sınır ihlali yapıldığı veya Irak devletinin toprak bütünlüğünü tehdit ettiğine dair uluslararası alanda bir intiba oluşturulmaya çalışılsa da meşru müdafaa hakkını uluslararası hukukun kendine verdiği bir hak olarak kullanmaktadır ve bu operasyonlar güvenliğin sağlanabileceği en ileri noktaya ulaşıncaya kadar devam etmelidir. Türkiye bu operasyonlar vesilesi ile dikkate alınması gereken ve bölgedeki hesapları değiştirebilecek bir devlet olduğunu, örgütlere meydanı bırakmayacağını ve Irak'ta oluşturulamaya çalışılan bir Kürt devletine asla müsaade etmeyeceğini bölgede yer almaya çalışan tüm aktörlere ve örgütlere göstermektedir. Devlet destekli bu silahlı örgütlerin Türkiye'ye yönelik tehditlerinin durdurulması amacıyla Irak hükümeti ve diğer bölgesel aktörlerle görüşülmeye devam edilmeli ve her zaman diplomasi yolu seçilmelidir. Fakat Türkiye'nin bu sert gücünü gerektiği takdirde ulusal güvenliğinin korunması maksadıyla yerinde ve zamanında kullanabileceği mesajı bu görüşmelerde açık ve kararlı bir şekilde vurgulanmalıdır.

5. SURİYE İÇ SAVAŞINDA KULLANILAN VEKİL AKTÖRLERİN TÜRKİYE’NİN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ ve TÜRKİYE’NİN UYGULADIĞI GÜVENLİK POLİTİKALARI

Türkiye’nin Suriye ile olan ilişkileri Osmanlı devletinden ayrıldığından beri sorunlarla şekillenmiştir. Özellikle Hatay’ın Türkiye topraklarına katılması, su kaynaklarının Türkiye’de olmasından dolayı yaşanan sorunlar ve Suriye’nin topraklarında PKK’ya alan açması gibi konular bu ilişkilerin gergin devam etmesine sebep olmuştur. Her ne kadar AKP iktidarı döneminde ilişkilerin iyileşmesi yönünde adımlar atılmış olsa dahi, 2011 yılında Arap Baharı etkisi ile Suriye’de yaşanan iç savaş bu ilişkileri tekrar gergin bir hale getirmiştir. İç savaştan kaçan ve artık milyonlarla ifade edilen sayıdaki sığınmacının Türkiye’nin açık kapı politikası nedeni ile ülke içine dağılmaları hem denetimlerin zorlaşmasına hem de Türk halkında tepkilere neden olarak bir güvenlik sorunu boyutuna ulaşmıştır. Diğer yandan Suriye’nin kuzeyinde yani Türkiye sınırında küresel aktörlerin desteği ile yeni haritalar oluşturulmaya çalışılmakta ve Suriye devleti buna müdahale edememektedir. Sınırdaki yaşanan bölge paylaşımı sırasında terör örgütlerinin birbiriyle çatışmaları bir yana, bu örgütlerden Türkiye’ye yönelik saldırılar da meydana gelmektedir. Örgütlerin Türkiye sınırına bu kadar yakın olmaları ve bir Kürt devleti kurma çabaları Türkiye için tam anlamıyla bir tehdit oluşturmaktadır.

Bu bölümde Arap Baharı sonrasında Suriye’de yaşanan iç savaşın küresel aktörlerin çıkarlarına nasıl zemin hazırladığı, bu devletlerin paylaşım savaşında neden ve hangi gerekçelerle silahlı örgütleri vekil olarak kullandıklarına değinilecektir. Ayrıca vekil aktörlerin bu devletlere sağladığı avantajların yanı sıra, örgütlerin meydana getirdiği güvenlik sorunlarına özellikle Türkiye’nin sınır güvenliği açısından yer verilecektir.

Bu bağlamda 2011 yılında Suriye’de başlayan iç savaş ve sonrasında yaşanan gelişmeler temel alınarak Suriye’nin Türkiye sınır hattındaki bazı yerleşim alanlarını ele geçiren IŞİD terör örgütünün bölge halkına ve Türkiye’ye yönelik tehditleri, bu örgütün yok edilmesi gerekçesiyle ABD ve müttefiklerinin PYD/YPG terör örgütüne olan desteği, Rusya’nın Suriye topraklarında faaliyet gösteren paralı askerleri ve

Rusya'nın YPG ile olan yakın teması, İran'ın Suriye'de kullandığı Şii örgütlerin faaliyetleri ve tüm bu vekil aktörlerin rekabeti sırasında Türkiye için oluşturdıkları güvenlik tehditleri başlıklar altında ele alınıp Türkiye'nin bunlara karşı attığı diplomatik ve askeri adımlar analiz edilmeye çalışılmıştır.

5.1 Suriye Devletin Tarihsel Arka Planı

1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılan Suriye, yaklaşık 400 sene Osmanlı idaresi altında kalmıştır. 18. yüzyıl ortalarında ise bölgede çıkarları olan Avrupalı bazı devletler Suriye'de milliyetçilik hareketini başlatmışlardır. 1. Dünya Savaşı sırasında Suriye'ye vali olarak atanan Cemal Paşa'nın İngiliz ve Fransızlarla işbirliği yapan Arap aşiretlerine uyguladığı sert politikalar ülkede Arap milliyetçiliğini artırmış ve 27 Haziran 1916 tarihinde İngilizlerle işbirliği yapan Şerif Hüseyin Osmanlı'ya karşı ilk ayaklanmayı başlatmıştır. 1918 yılında İngilizler bölgeyi işgal etmiş Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ı Suriye kralı olarak ilan etmiştir. Suriye'de ilan edilmiş olan bu Arap devletin her ne kadar Filistin ve Lübnan'ı da kapsayacağı söylenmiş olsa da itilaf devletlerinin imzaladığı Sykes Picot Anlaşması sonucu Lübnan ve Suriye Fransızlara, Filistin ise İngilizlerin manda yönetimine bırakılmıştır. Fransa'nın isteğiyle Lübnan 1925 yılında Suriye'den ayrılmış ve Fransa'ya bağlı Suriye Devleti kurulmuştur. 2. Dünya Savaşı nedeniyle zorluk çeken Fransa 1936 senesinde Suriye ile anlaşmış ve Suriye bağımsızlığını kazanmıştır. Suriye dış politikada Fransa'ya bağlı kalmayı ve iki askeri üs vermeyi kabul etmiştir. 1943 yılında yapılan seçimlerde Fransa karşıtı Şükrü El-Kuvvetli Suriye Devlet Başkanı olarak seçilmiş, 1944 yılında önce Sovyetler Birliği ile ABD ve sonra İngiltere Suriye'yi bağımsız bir devlet olarak kabul etmiştir (Nuriyev, 2012). Suriye devletin resmi sınırları Şekil 5.1'de gösterilmektedir.

Şekil 5.1: Suriye haritası (Central Intelligence Agency, t.y.).

Suriye'nin bağımsız bir devlet olarak tanınmasının ardından 1963 yılında yapılan bir darbe sonucu Suriye yönetimi Arap milliyetçisi olan Baas Partisinin eline geçmiştir. 1970 senesinde partinin başına Hafız Esad gelmiş ve 1971 senesinde Cumhurbaşkanı olmuştur. Suriye Cumhurbaşkanlığını 10 Haziran 2000 tarihinde vefat edinceye kadar sürdüren Hafız Esad'ın yerine oğlu Beşar Esad gelmiştir. Beşar Esad'ın başa gelmesi ile birlikte Suriye'de demokratikleşme anlamında bazı adımlar atılmış olsa bile 2001 yılında Suriye'nin yaşadığı bazı dış politika sorunları sebep olarak gösterilip bu reformlara devam edilememiştir. Suriye'de şuanda halen etkisi yaşanan ve 2011 yılında başlayan iç savaşta Orta Doğu ülkelerine yayılan Arap Baharı hareketleri etkili olmuştur. İlk halk ayaklanmaları 16 Mart 2011 tarihinde Deraa şehrindeki gösterilerle başlamış ve devamı gelmiştir. Güvenlik güçlerinin sert güç kullanması halkı daha da tahrik etmiş ve gösteriler ülkenin her yerine yayılmıştır. Sonuç olarak Suriye 2011 yılından beri topraklarında istikrarı sağlayamayan ve toprakları üzerinde özerk yapılar kurulmaya çalışılan bir ülke halini almıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.a).

5.2 Suriye'nin Etnik, Ekonomik ve Siyasi Yapısı

Suriye tarih boyunca birçok uygarlıklara ev sahipliği yapmış, içinde farklı inanç ve kültürleri barındıran bir ülkedir. İç savaş sebebiyle nüfusunun çoğu başka ülkelere göç etmiş olsa bile bu çeşitliliği halen muhafaza etmektedir.

2018 senesinde yapılan bir araştırmaya göre Suriye'deki etnik yapının dağılımı şu şekilde gösterilmiştir; Araplar %74, Kürtler ve Yezidiler %9,5, Türkmenler % 4,5, Süryaniler %3,5, Çerkezler %1,5, Ermeniler %1 ve diğer gruplar ülkenin %6'lık kısmını oluşturmaktadır (Sousa, 2018).

Tabii ki verilen bu nüfus oranlarının iç savaş sonrası değiştiğini dikkate almak gerekir. Nüfusun yaklaşık 5,5 milyonu başka ülkelere sığınmış, 6 milyon civarında Suriye vatandaşı ise Suriye içindeki farklı şehirlere göç etmiştir. Nüfusun iç savaş bahanesiyle yer değiştirmeye zorlanması bunun planlı yapıldığı izlenimini vermektedir. Bu planın içinde olan aktörlerin ise Suriye rejimi, PYD ve IŞİD terör örgütleri olduğu anlaşılmaktadır. Suriye’de uygulanan bu nüfus değişim planı Türkmen nüfusa da uygulanmaktadır. Özellikle sınır bölgelerinde Sünni mezhebe mensup Türkmen ve Arapların terör örgütlerinin baskısıyla başka yerlere gitmeye zorlanması Suriye rejiminin de işine gelmiş, kendisine karşı olarak gördüğü bu grupların azalmasına göz yummuştur. Suriye’nin batısında bu olaylar yaşanırken Fırat Nehri’nin doğusunda ortaya çıkan IŞİD terör örgütü kendisine başkaldıran Türkmen ve Sünni Arapların yanı sıra Keldani, Süryani ve Ermeni halkını da göçe zorlamıştır. Bu bölgede IŞİD’in hakimiyeti ortadan kaldırılmış olsa bile bu sefer PYD/YPG terör örgütünün dolayısı ile Kürt nüfusun Türkmen ve Araplara ait olan yerlere yerleşmesine sebep olunmuştur (Tomar, 2019).

Tüm bu yer değiştirmeler dikkate alındığında şuan Suriye’nin gerçek nüfus rakamlarına ve etnik grup oranlarına ulaşmak mümkün değildir. Kaldı ki Suriye rejiminin özellikle kendi etnik köken ve mezhebinden olanların sayısını fazla göstermeye çalıştığı düşünülürse gerçek rakamları paylaşmayacağı ortadadır.

Suriye’nin ekonomik yapısını ele alacak olursak, 2000 yılı öncesi merkezi plana sahip bir ekonomi planı yürütülürken 2000 yılı sonrası serbest piyasa ekonomisi uygulanmıştır. Ülkenin en başta gelen gelir kaynağı petroldür ve bu toplam gelirin 2/3’lük bir oranını teşkil etmektedir. Bunun yanında Suriye dışında yaşayan vatandaşlarının döviz geliri yardımları ve tarım diğer gelir kaynakları arasındadır. Sanayisi tekstil, gıda ve plastik ürünleri üzerinedir. Büyük sanayi şirketlerinin çoğu devlete aittir. Tarım ürünü olarak pamuk ve tahıl başta gelmektedir. İç savaş tabii ki ekonomik yapıya da darbe vurmuş ve sanayi durma noktasına gelmiştir. Savaş nedeni ile ülkeye uygulanan ambargolar ekonomiyi zora sokmuştur. Petrolden sağlanan gelir terör örgütlerinin petrol yataklarının çoğunun bulunduğu bölgeleri ele geçirmesi sebebi ile ciddi oranda azalmıştır. Diğer yandan Suriye rejimi kendi kontrol edebildiği alanlardan az miktarda petrol çıkarsa da bu petrolü AB’nin uyguladığı petrol ambargosu sebebi ile Avrupa’ya satamamaktadır (Uludağ ihracatçılar, 2019, s. 3-4).

Suriye'nin siyasi yapısına bakıldığında ise bağımsızlığını kazandıktan sonra demokrasiden uzak bir anlayışla idare edildiği görülmektedir. Ülke yönetiminde 1947 yılından beri söz sahibi olan Baas Partisi Arap milliyetçiliğini ön planda tutan sosyalist bir görüşe sahiptir. Yaptığı darbe ile 1963 yılında ülke yönetimini ele geçiren Baas Partisi halen Suriye'de iktidar konumundadır. Dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı olan Hafız Esad önderliğinde yapılan darbe ile Esad 1971-1991 yılları arasında Cumhurbaşkanı olarak görev yapmış ve hem Sovyetler Birliği hem de ABD arasında dengeli bir siyaset uygulamaya çalışmıştır. Cumhuriyet rejimi ile yönetiliyor olsa dahi otoriter bir rejim söz konusudur. Esad rejimi Şii fırkalarından biri olan Nusayri mezhebinden olması nedeni ile yönetim kadrosunda çoğunlukla aynı mezhepten kişilere yer vermiştir. Bu mezhep ülke nüfusunun sadece %10'luk kısmını oluşturmaktadır. Halkın yaklaşık %80'i Sünni olmasına rağmen bu çoğunluğun bir azınlık tarafından yönetiliyor olması halk arasında rahatsızlık nedeni olmuştur. Esad yönetimi rejime karşı oluşabilecek bir isyanı önlemek için özel birlikler kurmuştur. Cumhurbaşkanlığı Güvenlik Konseyi, Mücadele Birlikleri, Cumhurbaşkanlığı Muhafız Birliği, Askeri İstihbarat birlikleri bunlardan bazılarıdır. Bu birlikler yoluyla Suriye bir polis devleti halini almıştır (Uçar, 2020, s. 27-38).

5.3 Küresel Aktörlerin Suriye'deki Vekalet Savaşları

Küresel aktör dendiğinden akla ilk gelen devletler ABD ve Rusya'dır. Orta Doğu bölgesi söz konusu olduğunda ise bu aktörlere İran ve İsrail dahil edilmektedir. İran ve İsrail Orta Doğu'da yaşanan bir çok olaya bir şekilde dahil olup dolaylı yoldan karşı karşıya gelirken aynı durum Soğuk Savaş'tan bu yana ABD ve Rusya için de geçerli olmuştur.

İsrail'in Yahudi inancına göre vadedilmiş toprakları kazanma hayali, İran'ın Orta Doğu'da Şii Hilali oluşturma planı, ABD'nin petrol kaynaklarını kontrol altında tutma çabası ve Rusya'nın Kafkaslardan Orta Doğu'ya kadar inip Akdeniz'e ulaşma isteği bölgede yaşanan olayların aslında temel nedenleri olmuştur. Bu aktörler planlarına ulaşmak maksadıyla hedeflerindeki ülkelerde iç karışıklık çıkmasına zemin hazırlamış ve yardım bahaneyle müdahalede bulunmuşlardır. Suriye'de yaşanan iç savaş işte bu aktörler için bir fırsat oluşturmıştır. Söz konusu aktörler ülkeyi iç savaş'tan ve terör örgütü IŞİD'ten kurtaracakları gerekçesiyle 2011 yılından beri Suriye'de bir şekilde varlık göstermekte ve kendilerine bir kazanç sağlamaya

çalışmaktadırlar. Bu kazancı sağlamak adına kendi askerlerini değil, silah ve maddi destek verdikleri örgütleri kullanarak Suriye’de bir vekalet savaşı yürütmektedirler.

Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad The Wall Street Journal gazetesine 31 Ocak 2010 tarihinde verdiği demeçte Orta Doğu’da yaşanan ayaklanmaların iç etkenleri olduğu gibi dış etkenler yoluyla da körüklendiğini söylemiştir. Yaptığı yorumda dış etkenlerden ABD gibi bölgesel çıkarları olan ülkeleri sorumlu tutmuştur. Esad’ın bu yorumda dikkat çektiği gibi Rusya, ABD, Suudi Arabistan ve İran gibi devletlerin bu tür ayaklanmaları fırsat bilip vekil aktörlerini sahneye soktuğu görülmektedir (Erol ve Çelik, 2018, s. 24).

Bölgedeki çıkarlarını korumak ve yeni kazanımlar elde etmek adına Suriye’deki çatışmayı fırsat bilen bu devletler Suriye’deki iç savaşın vekil örgütler yoluyla içinden çıkılmaz bir hale dönüşmesine ve sınırı aşan uluslararası bir seviyeye ulaşmasına sebep olmuştur (Çona, 2018, s.169).

Bu aktörlerden ABD ve Rusya’nın bölgeye ve Suriye’ye ilgisinin Soğuk Savaş’tan itibaren başladığı bilinmektedir. Suriye 1946 yılında kazandığı bağımsızlığın ardından ABD Şam’da konsolosluk açmış ve 1947 senesinde Suriye’nin bağımsızlığını tanımıştır. Soğuk Savaş sırasında bölgeye ve özellikle Suriye’ye ilgi gösteren Sovyetler Birliği’nin buradaki etkisini kısıtlamak ve müttefiki olan İsrail’in de çıkarlarını korumak maksadıyla Suriye ile temas halinde olmuştur. Bu bakımdan Suriye’nin Sovyetler Birliği ile olan yakınlaşması ABD tarafından tepki ile karşılanmıştır. Suriye hem ABD hem de Sovyetler Birliği ile bir denge politikası yürütmeye çalışırken diğer yandan İran ile ilişkilerini de ilerletmiştir. Irak-İran savaşı sırasında İran’a destek olan Suriye, İran destekli Hizbullah ve ayrıca Hamas örgütlerine destekte bulunmuştur. Suriye’nin Rusya, İran ve Şii örgütlerle ilişkilerinden memnun olmayan ABD neticede 1979 senesinde Suriye’yi teröre destek veren ülkeler listesine almıştır. Suriye Irak’a yönelik yapılan 1. Körfez Savaşında ABD’nin yanında yer almasına rağmen ABD Suriye’yi teröre destek veren ülkeler listesinden çıkartmamıştır (Kılıç, 2020, s. 5).

Soğuk Savaş’tan beri Akdeniz’e kadar ulaşma amacında olan Rusya ise özellikle Orta Doğu ülkelerinden Suriye ile yakın temas halinde olmuş ve bu yakın ilişkiler Hafız Esad döneminde ilerletilmiştir. Rusya’nın Suriye’ye verdiği destek ve yakın ilişki neticesinde Rusya Suriye’nin Akdeniz kıyısında askeri limana sahip olmuştur.

Rusya'nın 2011 yılında Suriye'de iç savaşın başlamasından sonra askeri kuvvetlerini Suriye'de konuşlandırması, Suriye hükümetinin resmi daveti üzerine gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında Rusya'nın Suriye'de bulunması uluslararası hukuka uygundur (Miron & Thornton, 2021, s. 8).

Davet edilmesi ve askeri üssünü korumak istemesi haricinde Rusya'nın halen Suriye'de varlık göstermesinin başka gerekçeleri de bulunmaktadır. Kaddafi'nin Libya'da devrilmesi ile yaşanan süreçte Batılı devletlerin oyununa geldiğini düşünmesi, Ukrayna ile yaşanan krizde Batı'nın kendisine uyguladığı baskıyı azaltmak istemesi, Batılı devletlerle Avrupa'da yaşadığı örtülü çatışmayı o bölgeden uzağa taşımak istemesi, Kafkas kökenli olan bazı Rus kimlikli silahlı grupların Suriye'de bulunması, ABD'ye burada bir alan bırakmak istememesi ve son olarak İran'ın da bölgede hakim güç olma çabası Rusya'nın Suriye iç savaşına dahil olmasının gerekçeleri arasındadır (Gülşen, 2017, s. 3).

Rusya'nın sağladığı destek neticesinde Esad yönetimi Suriye'de avantajlı duruma geçmiş ve Kuzey Suriye hariç büyük ölçüde kontrolü sağlamıştır. Esad hükümetinin yerine Batı destekli bir hükümetin yönetime gelmesi Rusya'nın çıkarlarını tehlikeye atacağından dolayı Esad yönetimine halen destek vermeye devam etmektedir (Uçar, 2020, s. 43).

Suriye'deki vekalet savaşının diğer aktörü olan İran'a geldiğimizde mezhep temelli bir iş birliği göze çarpmaktadır. Suriye, İran'ın Şii Hilali olarak tanımladığı ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkede meydana gelecek bir yönetim değişikliği yani Sünni bir yönetimin başa geçmesi İran için büyük bir sorun anlamına gelmektedir. Bu olduğu takdirde İran kendi içinde de Sünni-Şii çatışması çıkmasından ve bu nedenle ülkesinin parçalanmasından endişe etmektedir. Bu sorun Suriye'ye yardım etmesindeki en önemli gerekçelerden biri olarak gösterilmektedir.

1979 İran devriminden beri stratejik anlamda iş birliği yapan Suriye ve İran o dönemden bu yana olumlu bir politika yürütmüş ve bu iki devlet bölgesel anlamda stratejik ortaklık yapmıştır. Suriye'deki iç savaşın başlamasıyla bu ilişkiler hiç kesilmemiş ve İran çıkarlarını korumak ve Esad'a destek olmak adına Suriye'ye başta Hizbullah olmak üzere Şii milislerden oluşan silahlı grupları göndermiştir. İran istihbarat anlamında da Esad yönetimine destekte bulunmaktadır (Uçar, 2020, s. 44).

İran'ın bölgedeki etkisinin farkında olan ABD yönetimi Orta Doğu'da en büyük tehdit olarak İran'ı görmektedir. Askerlerini Irak'tan çekerek hem Irak'ta hem de Suriye'deki iç savaştan kaynaklı yönetim boşluğunu İran'ın doldurmasından endişe etmektedir. Bu anlamda güç boşluğunu önlemek ve kendine bir alan oluşturmak için Suriye'de Rusya ile anlaşmanın yolunu aradığı görülmektedir. Bu şekilde İran'ın Suriye'deki kontrolünü azaltmayı hedeflediği düşünülmektedir (Ozan, 2017, s. 52).

Görüldüğü üzere küresel ve bölgesel olarak tabir ettiğimiz bu devletler Suriye'yi yeniden şekillendirmeye çalışırken yeni nesil savaş yöntemi olarak tercih edilen vekalet savaşı Suriye'de en net şekilde uygulanmaktadır. Normal şartlarda aktörler örgütlerle olan ilişkilerini gizlerken Suriye'de yaşanan bu çekişme öyle bir hale gelmiştir ki uluslararası kamuoyunda artık herkes hangi devletin hangi örgütle ilişkili olduğunu bilmektedir. Aktörler de bunun bilinmesinden bir endişe duymamaktadır. Bu bakımdan vekalet savaşları IŞİD, PYD'YPG ve Şii örgütler üzerinden Suriye topraklarında sahnelenmekte ve aktörlerin silah ve maddi yardımı yoğun bir şekilde devam etmektedir.

Aşağıdaki bölümde ABD, Rusya ve İran'ın hangi silahlı gruplarla nasıl bir bağlantı içinde oldukları ve Türkiye'nin bu yaşanan çatışmalardan dolayı Suriye'de nasıl bir strateji yürüttüğü detaylandırılmaya çalışılmıştır.

5.3.1 ABD ve vekil aktörü PYD/YPG terör örgütünün Suriye'deki etkisi

ABD askeri kayıpları ve ekonomik anlamda getirdiği yük nedeni ile özellikle Orta Doğu'da artık ordusunu büyük oranda bulundurmamaktadır. Bu yeni stratejisi gereği Irak'tan kademeli olarak askerlerini çekmeye başlamıştır. Tabii ki bu çekilme bölgedeki çıkarlarından vaz geçtiği anlamına gelmemektedir. Tam tersine artık askeri unsurları yerine vekil aktör kullanmaktadır. Bu sebeple Suriyede kendisine vekil olarak PYD/YPG terör örgütünü seçmiştir.

ABD'nin YPG'yi Suriye'de desteklemesinin temel bazı sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki bu örgütün din temelli bir örgüt olmamasıdır. IŞİD gibi radikal örgütlere karşı çatışan bir örgüt olması, Suriye'de kontrol altında tuttuğu bölgenin hem petrol yataklarına sahip olması hem de stratejik anlamda önemli bir bölge olması ABD'nin bu örgütle iş birliği yapmasının diğer sebepleri arasındadır. Bunun haricinde bazı kesimler ABD'nin Türkiye'ye müttefik olarak güvenmediği, bu sebeple Suriye özelinde kendisine yeni müttefik olarak YPG'yi seçtiği, örgütü aynı

zamanda İran'a karşı da kullanmak maksadıyla elinde tuttuğu şeklinde yorumlar yapılmaktadır (Çona, 2018, s. 118).

PYD/YPG'nin Suriye'de ortaya çıkışı iç savaş öncesine dayanmaktadır. Suriye'deki etnik gruplar içinde en fazla nüfusa sahip olan Kürtler kimlik ve kültürel açıdan bazı hakları talep ettikleri için bölücü olarak görülmüştür. Suriye yönetimi Kürtlere mesafeli dursa da Türkiye'ye karşı PKK terör örgütüne topraklarında kamplaşması için yer açmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye ile ilişkilerini ilerletme mecburiyetinde kalan Suriye, bu nedenle Türkiye ile imzaladığı Adana Mutabakatı gereğince Abdullah Öcalan'ı 1998 yılında sınır dışı etmiştir (Kerman ve Efegil, 2017, s. 167).

PKK terör örgütü aynen Irak'ta kamplaştığı gibi Suriye'de de kendisine yer edinmeye ve buradaki Kürtleri kendisine bağlamaya çalışmıştır. Bu sebeple PYD, PKK'nın Suriye'deki siyasi partisi olarak 2003 yılında Suriye'de kurulmuştur. PKK Suriye'deki siyasi partisini, silahlı kanadını ve sivil toplum yapılanmasını aynı anda sistematik olarak genişletmiştir (Kavalek & Mares, 2018, s. 103).

Bu yapılanma içinde Halk Savunma Birlikleri (YPG), PYD terör örgütünün silahlı kolu olarak kurulmuştur. YPG'nin eğitimi PKK tarafından verilmektedir. Bu oluşumun ardından Irak, Türkiye, Suriye ve İran'daki yapılanmalarını tek bir isim altında toplama kararı alan PKK terör örgütü 2005 yılında Kürdistan Toplulukları Birliği'ni (KCK) kurmuştur. KCK'ya bağlı olan PYD/YPG, PKK'nın aldığı kararla Suriye'de çıkarları bağlamında her aktörle işbirliği yapma prensibini benimsemiştir. Bu prensibine dayanarak Suriye'deki iç savaşı kendisi için bir avantaja çevirmek isteyen PYD/YPG terör örgütü ABD ile temasını artırmıştır. ABD'nin stratejik hedeflerine hizmet ederek bu süreçte her anlamda ilişkilerini ilerletmiş ve ABD'nin Suriye'deki bir numaralı müttefiki haline gelmiştir (Erol ve Çelik, 2018, s. 29-31).

YPG'nin Kuzey Suriye'yi kontrol altına almak istemesinin temel bazı sebepleri bulunmaktadır. Suriye'deki Kürt nüfus çoğunlukla Türkiye sınırındaki Kobani, Cezire ve Afrin şehirlerinde yaşamaktadır. Özellikle Cezire bu bölgede nüfus yoğunluğu fazla olan bir şehirdir. Kürtlerin yaşadığı bu şehirlere dikkat edildiğinde özellikle tarımsal açıdan ve petrol yataklarının yoğun olması bakımından zengin ve verimli yerler olduğu bilinmektedir (Kerman ve Efegil, 2017, s. 166).

Suriye rejim güçlerinin kuzey sınırındaki bölgelerden çekilmesi ile YPG hiç zorlanmadan bu bölgeleri kontrolü altına almıştır. Kobani'yi Temmuz 2012'de, Afrin ve Amude'yi ise Temmuz 2012'de ele geçirmiştir. Sonrasında ise Haseke, Kamışlı, Resulayn ve El-Malikiye'yi de bu alana katmıştır. Garip olan durum ise bu şehirlerde rejime bağlı devlet kurumları hizmet vermeye devam ederken YPG militanlarının buralarda devriye gezmesi ve güvenlikten sorumlu olmasıdır. Suriye'nin kuzeyinde YPG'nin Rojava özyönetimi olarak ilan ettiği bu bölgenin güvenliğini YPG'nin kadın militanlarından oluşan YPJ sağlamaktadır (Erol ve Çelik, 2018, s. 30).

PYD Kuzey Suriye'deki kontrol alanını üç kanton şeklinde ayırmıştır. Bunlar Cezire, Kobani ve Afrin'dir. Bu kantonları içine alan bölgede 7 Ocak 2014 tarihinde geçici olarak Kürt Özerk Yönetimi ilan etmeyi ve kendi anayasası ve yönetim şeklini uygulamayı planlamıştır. Bu bölgede yapılan oylama sonucu 17 Mart 2016 tarihinde Kuzey Suriye'de federasyon kurduğunu duyurmuştur (Korgun, 2021, s. 4).

PYD'nin Suriye'de bir özerk yönetim kuracak boyuta kavuşmasında esas dayanağı Esad rejiminin yetersiz olduğunu kendi toplumuna göstermesi olmuştur. Destek aldığı aktörlerin de etkisini kullanarak rejimi bu alanı artık PYD'ye bırakmaya ikna etmeye çalışmaktadır. Bu sebeple Afrin, Cezire ve Kobani'de rahat bir şekilde kanton ilan edebilmiş ve örgüt Suriye rejimi ile çatışmaya girmemiştir. Esad'dan sonrasını da düşünen PYD bu sebeple kantonlaştığı yerlerde kendi özerk yönetimini ilan etmeyi planlamaktadır. Sonuç olarak 2012 Temmuz ayı içerisinde Afrin, Kobani ve Amude şehirleri tamamen PYD'nin kontrolüne bırakılmıştır. Bölgede kendisi haricinde farklı Kürt gruplar olduğu halde idareyi kendi eline almak maksadıyla PYD'nin silahlı grubu olan YPG bu grupları bastırmıştır. Bu süreçte IŞİD'in de ortaya çıkışı PYD'nin Suriye'deki konumunu daha farklı bir yere taşınmasına vesile olmuştur (Kerman ve Efegil, 2017, s. 169).

IŞİD terör örgütü Suriye'de ortaya çıktığında ilk olarak Habur ve Fırat Nehri bölgesindeki su kaynaklarını kontrol altına almıştır. Hedefindeki bölgelerde özellikle Kürtlerin yaşıyor olması IŞİD ve YPG'yi karşı karşıya getirmiştir. IŞİD'in burada ele geçirmeyi planladığı yerler Cezire, Kobani ve Afrin olmuştur. İlk etapta Kobani'ye yönelmiştir. Kobani'yi ele geçirip bu üç bölgeyi birleştirmeyi planlamıştır. YPG açısından bakıldığında ise Kobani'nin ele geçirilmesi YPG'nin kontrol ettiği bölgelerin tam merkezinde olmasından dolayı büyük bir kayıp anlamına gelmiştir.

Bu sebeple Kobani'nin IŞİD'in eline geçmemesi için bu iki terör örgütü arasında yoğun çatışmalar yaşanmıştır (Korgun, 2021, s. 5).

Kobani'nin IŞİD tarafından 13 Eylül 2014'te kuşatılmasının ardından 4 Ekim 2014 tarihinde PYD'nin eş başkanı olan Salih Müslim, Türkiye'de bazı devlet yetkilileri ile Kobani ve bazı bölgeler hakkında görüşmüştür. Türkiye'den sınırlarını açması, bazı İslamcı gruplara verilen desteğin kesilmesi ve PYD'nin Suriye'de ele geçirdiği kantonları yani özerk yönetim olarak ifade ettikleri bölgeleri Türkiye'nin tanınması gibi taleplerde bulunmuştur fakat Türkiye bu taleplere olumlu cevap vermemiştir. IŞİD'in 5 Ekim'de Kobani'yi tamamen kuşatması ve YPG ile çatışmaya girmesi uluslararası alanda ses getirirken 24 Ekim 2014 tarihinde ABD, YPG'ye havadan silah yardımı yapmıştır. Diğer taraftan 29 Ekim'de Türkiye üzerinden Iraklı Peşmergeler PYD/YPG'ye destek amaçlı Suriye'ye geçerek Kobani'de IŞİD ile çatışmaya girmiştir. Sonuç olarak 26 Ocak 2015 tarihinde Kobani, Peşmergeler ve ABD'nin desteği ile IŞİD'den alınmıştır (Kerman ve Efegil, 2017, s. 174).

ABD, iç savaş başladığında rejime muhalif olduğu için ÖSO'ya destek verirken ÖSO'nun El-Kaide ile bağlantılı olduğunu ileri sürüp verdiği desteği kesmiş ve IŞİD ile mücadelede aktif olduğu gerekçesiyle YPG'ye yönelmiştir. Kendi özel kuvvetlerinden yaklaşık 50 askeri personelini bu örgütü eğitmek maksadıyla 2014 yılında bölgeye gönderdiği ve bu ekibin savaş teknikleri ve patlayıcı yapımı gibi alanlarda örgüte eğitim verdiği iddia edilmektedir. Türkiye'nin tepki göstereceğini de dikkate alan ABD, PKK ve YPG'nin bağlantılı olmadığını, YPG'ye yaptığı silah yardımlarının IŞİD ile mücadele amaçlı olduğunu ve bu silahların PKK'ya gitmeyeceğini ileri sürmüştür. ABD tarafından YPG'ye yapılan bu silah yardımları 2017 yılından itibaren daha da artmıştır. Bu silah yardımlarının her ne kadar Rakka operasyonları sonrası biteceği ve silahların geri alınacağı söylenmiş olsa da verilen sözler tutulmamıştır (Korgun, 2021, s. 6-7).

YPG'ye verilen silah desteğinin her geçen gün artması ve ele geçirdiği bölgelerde kanton oluşturma yoluna gitmesi bir terör devleti oluşturabileceği anlamına geldiği için Türkiye bunu bir tehdit olarak görmekte ve YPG'ye karşı ÖSO'ya destek vermektedir (Kadıoğlu, 2020, s. 212).

YPG ve ABD arasındaki ilişki her iki tarafa da avantaj sağlarken ABD'nin sadece bu örgütü değil başka bir örgütü de kullandığı iddia edilmektedir. Burada ismi

zikredilen örgüt ise IŞİD terör örgütüdür. ABD'nin Suriye'deki çıkarlarından birinin petrol yataklarını elinde tutmak olduğu bilinmektedir. Bu maksatla IŞİD'i petrol kaynaklarının bulunduğu ve aynı zamanda jeopolitik olarak önem arz eden bir alanda ortaya çıkartıp müdahale etme bahanesiyle YPG'yi öne attığı, bu vesileyle YPG üzerinden bu bölgelerin kontrolünü ele geçirmeye çalıştığı iddia edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında ABD'nin IŞİD ortaya çıktığında operasyon başlatılması için uzun süre beklediği göze çarpmaktadır. Bu sebeple IŞİD'in ABD tarafından oluşturulmuş bir örgüt olduğu ileri sürülmektedir. Diğer yandan IŞİD'in ortaya çıkışından itibaren ABD'nin tam isteği gibi Sünni-Şii çatışması Orta Doğu'da yaşanmış ve Avrupa'da İslam ve terör yan yana gösterilip İslam karşıtlığı yükseltilmiştir. IŞİD terör örgütü bunu sağlaması bakımından ABD için bir vekil aktör görevi görmüştür. İddialara göre 2014 senesinden bu yana IŞİD terör örgütü Esad yönetimini devirmek, Sünni-Şii çatışmasıyla İran'a bağlı Şii örgütlerin buradaki gücünü kaybettirmek maksadıyla ABD tarafından özellikle Suriye'nin doğu kesimine yerleştirilmiştir. Örgütün birden ve hızlı bir şekilde Orta Doğu'da önemli yerleri ele geçirmesi ancak ABD gibi küresel bir gücün desteği ile sağlanabileceği düşünülmektedir (Çona, 2018, s. 119).

IŞİD'in mali anlamda destek bulup dünyanın pek çok yerinden bünyesine militan kazandırması, YPG'nin ise vekalet savaşlarının bir parçası olarak Batılı devletler ve ABD'den tam destek alması Türkiye'nin endişelerini arttıran nedenlerdir. IŞİD'e karşı ilk zamanlar ABD ve Türkiye ortak hareket edip eğit/donat yöntemi ile Irak'taki Peşmergeler'e destek sağlarken, Suriye'de iki ülke stratejik olarak birbirinden ayrılmış, bu örgüte karşı Türkiye ÖSO'ya, ABD ise YPG'ye destek vermeyi tercih etmiştir (Kadıoğlu, 2020, s. 212).

5.3.2 Rusya'nın Suriye'de vekil olarak kullandığı paralı askerler ve YPG terör örgütü ile ilişkisi

Rusya, ABD kadar görünür olmasa bile özellikle ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmemek adına çıkarlarına yönelik olarak silahlı grupları kullanmaktadır. Özellikle yakın tarihte yaşanan olaylarda bu gruplar arasında paralı askerler göze çarpmaktadır. Bu gruplar Rus hükümeti tarafından da desteklenmektedir. Rusya diğer yandan bölgedeki terör örgütleriyle de bağlantıya geçebilmekte ve yeri geldiğinde bunları da bir vekil gibi kullanabilmektedir.

Rusya, vekil aktörlerini Gürcistan'a 2008 yılında yaptığı müdahale ile başlayıp 2015 yılında Suriye'deki olaylara müdahalesi ile geçen süreçte daha görünür bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu aktörlerin başında ise paralı asker şirketleri gelmektedir. Bu durum artık Rusya için o kadar tercih edilir ve kullanışlı hale gelmiştir ki bu grupları çatışmalarda Rus askerleri yerine veya destek amaçlı kullanmaktadır. Rus parlamentosunda 2008 ve 2014 yılları arasında 4 defa yasal düzenleme yapılarak paralı asker şirketleri Rus devlet başkanının da izni ile gerekli ülkelerde kullanılan resmi onaylı bir vekil grup olmuştur (Gülşen, 2017, s. 7).

Rusya, Suriye iç savaşında ise bu askeri şirketlere yoğun bir şekilde yer vermektedir. Burada sadece tek bir şirket değil birden fazla paralı asker şirketinin adı duyulmaktadır. Bunların başında PMC Wagner grubu, Redut Özel Birliği, Moran Güvenlik Grubu, RSB Grup, Antiterör Güvenlik ve Slavonic Corps şirketleri gelmektedir (Gülşen, 2017, s. 10).

Rusya'nın kullandığı ve adı uluslararası kamuoyunda en çok duyulan paralı asker grubu ise Wagner'dir. Bu grubun Rusya Silahlı Kuvvetler İstihbaratında görev yapmış Yarbay Dimitri Utkin tarafından 2010 yılında kurulduğu bilinmektedir. Yaklaşık olarak 6.000 den fazla personele sahip olduğu söylenmektedir. Rusya yasalarında tam olarak askeri şirketlerin ülkede kayıtlı olmasına izin verilmediği için Wagner şirketinin merkezi Arjantin'de gösterilmiştir. Hong Kong ve St. Petersburg şehirlerinde de ofisleri bulunduğu iddia edilmektedir. Şirketin esas yatırımcısı Yevgeni Prigojin'dir. Bu grup uluslararası kamuoyunda ilk defa 2014 yılında Kırım krizinde ortaya çıkmış ve Rus ordusuna destek verip Kırım'ın ilhakının gerçekleşmesine neden olmuştur. Sonrasında ise Suriye'de kendisini göstermiştir. Bu grubun Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e bağlı özel bir ordu olduğu da iddialar arasındadır. Wagner grubu Rusya Savunma Bakanlığından silah desteği almakta ve örgüt, üyelerini orduya bağlı tesislerde eğitmektedir (Habertürk, 2023).

Wagner grubu Suriye'nin Tedmur, Mezar, Kasır Muvali, Marşorin, Maasran bölgelerinde, Deyrizor, Han Şeyhun, Kamışlı şehirlerinde ve Lazkiye şehrindeki Nabi Yunus Tepesinde görev almaktadır. Bunun haricinde Esad yönetimine bağlı askeri birliklerin yanında çatışmalara girmektedir. Suriye ordusunun düzenlediği operasyonlara destek verirken diğer yandan İran'ın desteklediği silahlı gruplarla birlikte operasyonlara da katılmıştır (Karaahmet ve Karacaoğlu, 2023).

BBC'nin yaptığı bir araştırmaya göre 2018 yılında Suriye'de Wagner'e bağlı yaklaşık olarak 2.500 kişilik bir silahlı grubun olduğu iddia edilmektedir. 2020 sonrasında ise bu rakamın artmış olabileceği düşünülmektedir. Wagner, Suriye ordusuna verdiği desteğin yanı sıra İran'a bağlı Şii örgütlere de malzeme ve eğitim gibi desteklerde bulunmaktadır (Kökçü, 2020).

Rusya paralı askerlerin yanı sıra bölgedeki yerel örgütlerle ve İran'a bağlı Şii milislerle de bağlantı halinde olmuştur. Bunların başında Hizbullah ve YPG gelmektedir. Rusya, Esad yönetimine çatışmanın başından beri destek veren Hizbullah örgütü ile bağlantıda olmuş ve bu örgüt sahada Rusya'nın Suriye'deki vekil aktörlerinden biri gibi görev yapmıştır. Bazı kaynaklara göre Suriye'nin batısındaki çatışmalarda koordineli olarak Rus askeri kuvvetleri ile birlikte çalışmışlardır. Rusya'nın Hizbullah'a destek amacıyla ağır silah yardımıyla bulunduğu iddia edilmektedir (Karagiannis, 2021, s. 554).

Rusya'nın Suriye'de bağlantıda olduğu diğer bir terör örgütü de PYD/YPG terör örgütüdür. Rusya'nın YPG ile bağlantı kurmasının sebepleri arasında IŞİD'e karşı savaşı, Kürt nüfusun olduğu sınır bölgelerinde Esad'a bağlı Arap güçlerinin istenmemesi nedeni ile YPG gibi bir Kürt grubun işine yarayacağını düşünmesi ve YPG'nin kontrol ettiği alanlarda istihbarat açısından faydalanmak istemesi gibi nedenler gösterilmektedir (Miron & Thornton, 2021, s. 16).

Rusya her ne kadar Suriye'de çıkan iç savaş nedeni ile bu örgütle iletişime yeni geçmiş gibi olsa da aslında 19. yüzyıldan beri Irak ve İran'daki Kürtleri yakından takip etmiş ve buna göre bir politika yürütmüştür. Bu anlamda Suriye'deki iç savaşın başlaması ile bu temaslar yoğunlaşmıştır. PYD/YPG terör örgütü lideri Salih Müslim ve Rusya'nın Orta Doğu sorumlusu Mikahil Bogdanov arasında 7-8 Ağustos 2013 tarihlerinde ilk resmi temas gerçekleşmiştir. Yapılan açıklamada IŞİD ile mücadele konusunda görüşüldüğü belirtilmiştir. 2015 Temmuz ayında Müslim ve Rus makamlar arasında yapılan bir görüşmede ise YPG terör örgütünün Suriye ordusuna katılması konusu ele alınmıştır. Rusya, Türkiye ile yaşanan uçak kazası krizinden dolayı bu süreçte PYD ile görüşmeleri artırmış ve PYD'nin Moskova'da Şubat 2016 tarihinde bir temsilcilik açmasına izin vermiştir. Rusya, PYD ile yakın temas halinde olsa bile bu örgüte ABD'nin vekil örgütü olmasından dolayı temkinli yaklaşmaktadır. Salih Müslim'in YPG'nin Suriye ordusuna katılabileceğini

söyledikten sonra bu söyleminden vazgeçmesi Rusya'nın mesafeli davranma konusunda haklı olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Gafarlı, 2016).

Rusya, PYD/YPG'nin ABD'ye yakın olmasından rahatsızlık duysa bile Suriye'nin toprak bütünlüğüne zarar vermeyecek oranda bu örgüte destekte bulunmaya devam etmektedir. ABD ve Rusya gibi iki küresel gücü idare eden PYD, bu ülkedeki vekalet savaşlarını kendi çıkarlarına göre yürüten bir vekil aktör haline gelmiştir (Öztürk, 2022, s. 337).

Nitekim bu anlamda IŞİD'e karşı Suriye'de yapılan Rakka operasyonunda ABD, YPG'ye destek verirken Rusya da YPG'ye örtülü olarak destekte bulunmuştur. Bu operasyonda Suriye rejiminin sessiz kalması ve operasyon sonunda Suriye'nin kuzeyinde YPG'nin IŞİD'ten boşalan alana yerleşmesine Rusya'nın tepki göstermemiş olması bu örtülü desteği kanıtlamaktadır. Bu durumdan yola çıkarak ABD ve Rusya arasında gizli bir anlaşmaya gidildiği de tahmin edilmektedir (Ozan, 2017, s. 52).

Bu detaylar ışığında genel bir değerlendirme yapılacak olursa Suriye rejimine 2015 yılından bu yana aktif bir şekilde destek veren Rusya özellikle Suriye'nin kuzeyinde uçuşa yasak bölge ilan ederek, paralı askerlerini bölgeye göndererek, Suriye ordusuna askeri eğitim ve silah desteğinde bulunarak rejime önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Rusya paralı askerlerinin yanı sıra İran'a bağlı Şii örgütlerle ve YPG terör örgütü ile belirli noktalarda iş birliği içinde olsa dahi vekalet savaşı yöntemini diğer rakiplerinden daha farklı yürütmektedir. Buradaki farkı ise iç savaşın başlamasından itibaren Suriye rejiminin Rus ordusunu kendisine yardım etmesi için ülkeye davet etmiş olmasıdır. Suriye'deki vekalet savaşı yürüten diğer aktörler askerlerini örgütlere destek ve eğitim amaçlı ufak çaplı olarak bulundururken, Rusya'nın burada kendi askeri birlikleriyle bulunabilmesi daha farklı bir konumda olduğunu göstermektedir (Gök, 2021, s. 131).

Tüm bu sürece baktığımızda ise çıkarları söz konusu olunca ezeli rakip olsalar bile Rusya'nın ABD ile yan yana gelebildiği ve vekil aktörlerini dahi ortak alanlarda kullanıp bölgeyi kendi planları doğrultusunda şekillendirmeye çalıştıkları ve bu maksatla ortak bir strateji yürütebildikleri görülmektedir. Diğer yandan ABD petrol ve İsrail eksenli bir politika yürüttüğü için Orta Doğu'da varlık göstermeye çalışsa da, bölgeye yakınlığı sebebi ile Rusya her zaman bu bölgede ABD'den daha etkili

olduğunu, bu sebeple Suriye’de yapılmaya çalışılan bir toprak paylaşımı planında kendisinin de dikkate alınması gerektiğini hem ABD’ye hem de diğer küresel aktörlere açık bir şekilde hissettirmektedir.

5.3.3 İran’a bağlı silahlı örgütlerin Suriye’deki etkileri

İran, Kuzey Afrika’da başlayan Arap Baharı hareketlerini ilk zamanlar desteklemiş fakat ayaklanmaların kendisi gibi Şii mezhebine mensup bir yönetimi olan Suriye’ye sıçramasıyla endişeye kapılıp Esad yönetimine tam destek vermiştir. Bu amaçla Irak’ta da yaptığı gibi vekil aktör stratejisini uygulamaktadır. Vekil aktör yöntemini neredeyse en iyi şekilde uygulayan ve bu alanda uzmanlaşan İran, Irak’ta kullandığı Şii temelli silahlı örgütlerini Suriye rejimine destek vermek için bu bölgeye göndermiş ve Esad yönetimine önemli bir katkı sağlamıştır.

İran’ın Şii milisleri Suriye iç savaşında ABD’nin, bazı Batılı devletlerin, Türkiye’nin ve Suudi Arabistan’ın desteklediği muhalif gruplara karşı kullanılmaktadır. Bu Şii milisler ayrıca Selefi Cihadçı olarak bilinen IŞİD ve El-Nusra gibi Şii karşıtı olan örgütlerle de çatışmaya girmektedir (Ostovar, 2019, s. 181).

Suriye İnsan Hakları Ağı tarafından yapılan bir araştırmaya göre Suriye’de en çok adı duyulan Şii örgütler Hizbullah, Zülfikar Tugayı, Ebu Fadl El Abbas Tugayı, Seyyiduş Şüheda Tugayları, Irak Hizbullah’ı, Bedir Örgütü, Hizbullah Nuceba, Kefil Zeynep Tugayı, Asaib Ehl’il Hak, Esedullah Galip Tugayı, El-Vaat Es-Sadık Birliği, İmam Hüseyin Tugayı, Fatımiyyun Tugayı ve Mehdi Ordusu’dur. Anadolu Ajansı’nın 2016’daki araştırmasında ise 60.000 Şii milisin Suriye’de bulunduğu ve bu grup içinde en fazla militanla Hizbullah’ın yer aldığı belirtilmektedir. Bu anlamda Suriye yönetimin şu an başta olmasının en büyük etkenlerinden birisinin Hizbullah ve Şii milisler olduğu anlaşılmaktadır. Burada bilinmesi gereken husus Hizbullah grubunun çok parçalı olduğudur. Bu örgütü sadece Lübnan merkezli olarak algılamamak gerekir. Irak Hizbullah’ı, Ebu Fadl El-Abbas Tugayı, Irak Hizbullah’ı bünyesinden çıkan Seyyiduş Şüheda Tugayları, Hizbullah Nuceba Hareketi gibi gruplar Hizbullah adı altındaki örgütlerdir ve Esad rejimine destek sağlayanların başında gelmektedir. Çoğunlukla Afgan ve Pakistan kökenli diğer Şii milisler ise Fatımiyyun Tugayı içinde yer almaktadır (Bilgetürk, 2018, s. 415-416).

Suriye’deki vekil aktörler arasında ön plana çıkarılmaya çalışılan örgüt YPG terör örgütü olsa bile Hizbullah’ı küçümsememek gerekir. Bu örgüt İran’ın çıkarlarına

göre davranıyor olsa dahi aynı zamanda kendi örgüt çıkarları doğrultusunda da hareket etmektedir. Bu bağlamda Hizbullah'ın Suriye'de bulunma sebeplerini şu şekilde sıralamak mümkündür; Şii mezhebe mensup Esad rejiminin gücünü Sünni muhaliflere karşı yetersiz görmekte ve rejimin yıkılmaması için destek olması gerektiğini düşünmektedir. Diğer bir sebebi ise Suriye rejiminin yıkılması durumunda bölgedeki diğer Şii ülkelere özellikle Lübnan ve İran'a sıra geleceğinden endişe etmektedir. Son gerekçesi ise Suriye'deki Şii yönetime karşı yapılan savaşı diğer tüm Şii toplumlara yapılmış saymasıdır (Gök, 2021, s. 134).

Hizbullah Suriye'deki vekalet savaşlarında kendisine yer edinirken bir yandan adını da dünya kamuoyunda duyurmakta ve bölgede kendine yer edinmektedir. Aslında bu açıdan bakıldığında Esad yönetiminin Hizbullah'a ihtiyacı olduğu kadar Hizbullah'ın da Esad rejimine adını duyurmak için ihtiyacı olduğu görülmektedir. Tabii ki bu karşılıklı çıkar ilişkisi bir yana Suriye, İsrail ile mücadele etmesi için uzun seneler Hizbullah'a destek verdiğinden dolayı bunun karşılığını iç savaş sürecinde Hizbullah'tan fazlasıyla almaktadır. Buradan anlaşılmaktadır ki Hafız Esad döneminde Lübnanlı ve İranlı Şiilerle kurulmuş sıkı ilişkiler Beşar Esad'ın iç savaşta işine yaramıştır (Çona, 2018, s. 163).

Bazı yorumlara göre, Rusya Esad rejimine daha fazla destek ve askeri yardımda bulunuyor gibi olsa bile burada yaşanan vekalet savaşlarının esas belirleyici aktörü aslında İran olarak görülmektedir. Bunu sebebi ise İran'a bağlı milislerin rejime bağlı askerlerin yanında çatışmalara katılması, milis desteğinin çoğunun özellikle Hamas ve Hizbullah tarafından sağlanmasıdır. Söylenen rakamlara göre İran, Suriye'de yaklaşık 80.000 milise sahiptir. Bu güç, vekalet savaşlarında İran'ı merkez aktör durumuna getirmekte ve Suriye'deki dengeleri değiştirme imkanı sağlamaktadır. Tabii ki bu durumun farkında olan Rusya, İran ile ilişkilerini sıkı tutmaktadır. Diğer yandan İran'ın bölgedeki Şii Hilali politikası bilindiğinden dolayı Suriye'de bu derece etkili bir aktör olması ve vekil örgütlerinin de çatışmalarda aktif bir şekilde yer alması İsrail, ABD ve Körfez ülkelerinde büyük bir rahatsızlık meydana getirmektedir (Gök, 2021, s. 131).

İran, kendine bağlı Şii örgütlerle bu vekalet savaşını yürütse bile PKK ile olan bağlantısını koparmamış ve onun Suriye kolu olan YPG terör örgütü ile dolaylı olarak iletişim halinde olmuştur. Bu örgütü aynı Rusya'nın yaptığı gibi bölgede çıkarlarının kesiştiği noktalarda ikinci bir koz olarak elinde tutmayı istemektedir.

İran, ABD ile yakın temasta olan YPG üzerinde PKK'nın yönetim kadrosunun söz sahibi olmasını, YPG ve PKK'yı Şii gruplarla birlikte bölgede ortak alanlarda kullanmayı ve aynı zamanda bu örgütü Türkiye'ye karşı bir koz olarak yanında tutmayı amaçlamaktadır (Balcı, 2022).

Suriye iç savaşında görülen şudur ki İran vekil aktörleri ile sahada en etkili ve sayıca en çok militana sahip aktördür. Özellikle İslam dinini temel alıp bölgedeki Şii halk üzerinde etkili olması ve bu terör örgütlerine yoğun bir şekilde destek vermesi ABD ve Rusya'yı endişelendirmektedir. Rusya yakın ilişki kurmaya çalışıp İran'ı kontrol etme yolunu seçerken ABD ancak ambargolarla ve yaptırımlarla bir strateji uygulamakta ve İran'ı sindirmeye çalışmaktadır fakat bölgenin gerçekleri dikkate alındığında Suriye'deki planlarda İran'ın göz ardı edilmesinin imkansız olduğu açıkça görülmektedir.

5.4 Türkiye'nin Suriye'deki Vekalet Savaşlarından Kaynaklı Yaşadığı Sorunlar ve Buna Yönelik Uyguladığı Güvenlik Politikaları

Türkiye'nin Suriye iç savaşının başlamasıyla birlikte yaşadığı iki önemli sorun bulunmaktadır. Bunlardan birisi sığınmacılar sorunu diğeri ise Kuzey Suriye'de barınan terör örgütleridir. Küresel aktörlerin Suriye'de uygulamakta oldukları strateji Türkiye'yi bu iki sorunla karşı karşıya getirmiştir.

Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde terör örgütlerinden temizlenmiş bir bölge oluşturulmasının kendi güvenliği haricinde topraklarında barındırdığı yaklaşık 10 milyon civarında olduğu tahmin edilen sığınmacıların ülkelerine dönüşünü sağlayacağı ve yeni bir sığınmacı akınının gelmesini engelleyeceği düşüncesindedir. Başından beri buna yönelik olarak bölgedeki aktörlerle aktif bir diplomasi yürüten Türkiye ne yazık ki beklediği desteği alamamıştır. Bu sebeple terörü durdurmak ve sığınmacı krizini önlemek adına somut adımlar atmaya gayret etmektedir.

Türkiye Suriye'de meydana gelen bu iç savaş sürecinde yaşadığı sorunlar nedeni ile meseleye müdahil olan uluslararası aktörlerden biri olarak kendini göstermiş ve bu jeopolitik oyunda giderek önemli bir taraf olmuştur. Suriye'deki bu meselenin gittikçe uzaması ve bölgedeki rekabetin artmasıyla birlikte Türkiye kendisini bu oyunda bölgesel bir güç haline getirmek için diplomasi ve askeri hareket stratejisini bir arada kullanmıştır (Wei, 2019).

Yaşanan terör ve sığınmacı sorunlarına yönelik olarak Türkiye'nin bu süreçte attığı diplomatik adımlar ve düzenlediği sınır ötesi hareketlerin yanı sıra, Türkiye'nin düzenlediği hareketlerin uluslararası hukuk ve BM'nin 51. maddesi haricinde hangi anlaşmalara dayalı olarak icra ettiği aşağıdaki bölümde detaylandırılmıştır.

5.4.1 Suriyeli sığınmacıların Türkiye'nin ulusal güvenliğine etkileri

Suriye'deki terör örgütleri nasıl Türkiye için tehdit unsuru ise sığınmacılar da o derece ulusal güvenlik için tehlike oluşturmaktadır. İç savaş öncesi rakamlara göre 21 milyon nüfusu olan Suriye'den yaklaşık 13 milyon Suriye vatandaşı farklı ülkelere ve özellikle Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye, ilk zamanlar bu sığınmacıları sınırlarındaki çadır kentlerde misafir etmiş ve AB ülkelerinden yardım sözü almıştır fakat bu sözlerin hiç biri tutulmamış hatta Türkiye bu büyük sığınmacı sorunu ile yalnız bırakılmıştır. Ekonomik anlamda yeterli desteği görmeyen Türkiye'nin bu zamana kadar sığınmacılara yaklaşık 40 milyar dolar harcama yaptığı belirtilmektedir (Demir, 2022, s. 48).

Aslında Türkiye'nin bu sorunu yaşamasındaki en büyük etkenlerden biri uyguladığı açık kapı politikası olmuştur. İnsani değerleri ön planda tutması Türkiye'nin bu politikayı yürütmesindeki en önemli sebeptir. Nitekim sınırlardan kitleler halinde insanların akın etmesi geçiş kontrolünü zorlaştırmış ve ülkeye girenlerin kimlik tespitleri ve örgüt mensubu olup olmadıkları kontrol edilemez hale gelmiştir. IŞİD'e yurtdışından katılan militanların Suriye'ye geçiş güzergahı olarak Türkiye'yi kullanmaları ve hem bu örgütün hem de PKK militanlarının sınırdan sığınmacı görünümüyle Türkiye'ye rahatça geçmesi bu politikanın doğru bir politika olmadığını göstermiştir. Türkiye, sınır bölgesinde teknolojik anlamda gerekli tedbirleri almış olsa bile sınır hattındaki coğrafi yapı ve sınırın uzunluğu kaçak geçişleri ne yazık ki durdurmaya yetmemektedir (Ozan, 2017, s. 26).

Türkiye'ye örgüt militanlarının sızması ülke içinde bazı terör olaylarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu olayları yapan failerin ise Suriye asıllı olması uygulanan politikanın yanlışlığını gözler önüne sermiştir. Yaşanan olaylar diğer yandan Türk halkı arasında Suriyelilere yönelik tepkinin artmasına ve tedirginliğe neden olmuştur. Sınırdan yapılan bu sızmaların önlenmesinin ne kadar önemli olduğu en son 1 Ekim 2023 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığı'na yönelik yapılan terör saldırısında bir kez daha anlaşılmıştır. Bu olay iç savaşın başlamasından beri

Türkiye’de yaşanan olaylardan sadece biridir fakat sınır güvenliğinin ne kadar önemli olduğu ve devletin üst birimlerine kadar yaklaşıp kaçak yolla giriş yapanların nelere sebebiyet verebileceğini bir kez daha göstermiş olması açısından önemlidir.

Sığınmacılar güvenlik sorunlarının haricinde ekonomi ve sosyal yapının değişmesine de sebep olmuştur. Türkiye’nin birçok il ve ilçesine dağılan sığınmacılar Türkiye’nin nüfus oranında değişime sebep olmaktadır. Buna bir örnek olarak sınır ili Kilis gösterilebilir. Şuan Kilis’in nüfusunun % 74,6’sı Suriyeli sığınmacılardan oluşmakta ve demografik yapının değişeceğinden endişe duyulmaktadır. Türk halkı arasında çoğunlukla Suriyelilerin kalabalık gruplar halinde olmaları şikayet konusudur. Erkeklerin birden fazla eşe sahip olmaları ve erken yaşta kız çocuklarının evlendirilmesi onlar için doğal bulunurken bu Türk toplumunda yadırganmaktadır. Bu da halkın en fazla tepkisini çeken konular arasındadır. Bir diğer tartışma konusu ise Türk askerinin Suriye halkı için çatışmaya girerken Suriyelilerin Türkiye’de rahat bir şekilde yaşamalarıdır. Üstelik sığınmacıların büyük bir çoğunluğunun eli silah tutabilecek kadar genç erkeklerden oluşması bu tepkilerin esas sebebidir (Demir, 2022, s. 48-49).

Tüm bu tepkilerin ve güvenlik sorunlarının son zamanlarda daha fazla seslendirilmesi nedeni ile Türk hükümeti tarafından bazı adımlar atılmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise sınır ötesi hareketlerdir. Bu hareketler sayesinde Suriye tarafında güvenli bölgeler oluşturulup bu bölgelere sığınmacıların bir kısmının yerleştirilmesi amaçlanmaktadır.

5.4.2 Türkiye’nin Suriye kaynaklı güvenlik tehditlerine yönelik icra ettiği sınır ötesi hareketler

Terör örgütlerinin Suriye’de 2011 den beri aktif rol oynaması ve özellikle Kuzey bölgesinde Türkiye sınırına yakın alanları ele geçirmeleri Türkiye için bir tehlike arz etmiş ve Türkiye defalarca bu örgütlerin eylemlerine ve saldırılarına maruz kalmıştır. Özellikle Türkiye’nin sınır illerinde, İstanbul ve Ankara gibi önemli şehirlerde bombalı saldırılar meydana gelmiştir.

Türkiye örgütlere destek veren ABD, Rusya ve İran ile bu desteğin durdurulması ve sınırda güvenli bölge oluşturulup örgütlerin geri çekilmesinin sağlanmasına dair aktif bir diplomasi yürütmüştür. Bu görüşmelere rağmen gereken desteği alamadığı için

kendi güvenliğini kendisi sağlamak durumunda kalmış ve meşru müdafaa hakkına dayanarak Kuzey Suriye’de örgütlerin bulunduğu alanlara yönelik sınır ötesi hareketler düzenlemiştir.

Uluslararası Adalet Divanı’nın aldığı bir kararla meşru müdafaa hakkını kullanan bir ülkenin BM’yi önceden bilgilendirme şartı bulunmazken, Türkiye sorumluluk bilinci ile IŞİD ve YPG’ye karşı düzenlemiş olduğu tüm sınır ötesi operasyonlar öncesi her zaman BM’yi bilgilendirmiştir (Kadıoğlu, 2020, s. 217).

Suriye’deki ilk hareket IŞİD terör örgütünün Suriye’nin Kuzeyinde ortaya çıkması ile gerçekleşmiştir. Örgüt aslında Irak’ta ortaya çıktığından beri Türkiye’yi hedef almıştır. Örgütün 2014 yılında Irak’ta Musul konsoloslughuna yaptığı saldırı, Niğde’de yaşanan çatışma, Suriye’deki tek Türk toprağı olan Süleyman Şah Türbesinin örgüt tarafından kuşatılması, 2016 yılında Sultanahmet Meydanında turistlere yönelik yapılan saldırı, Atatürk havaalanına 28 Haziran’da yapılan bombalı saldırı, örgütün Türkiye’ye yönelik yaptığı saldırılardan bazılarıdır (Ozan, 2017, s. 27-28). 2014-2017 yılları arasında IŞİD’in yaptığı bu saldırılar neticesinde 315 Türk vatandaşı yaşamını yitirmiş ve 1.345 kişi yaralanmıştır (Kadıoğlu, 2020, s. 212).

IŞİD’in ardından ise ABD destekli YPG terör örgütü Türkiye’yi hedef almış ve Kuzey sınırında bir Kürt devleti kurma planı uygulamaya sokulmuştur. Örgütün özellikle ABD’den yüklü silah desteğı alması tehdidin boyutunu artıran en önemli etkenlerden biridir. Türkiye’nin ABD ile görüşüp YPG’nin geri çekilmesini ve silah desteğini kesmesini istemesine rağmen olumlu yanıt alamamış olması bu örgüte yönelik başlatılan hareketlerin esas gerekçesi olmuştur.

Türkiye kendi güvenliğı için bu terör örgütlerini sınır bölgesinden temizlemek ve geri çekilmesini sağlamak adına Fırat Nehri’nin batısını kırmızı çizgisi olarak ilan etmiş ve örgütlere karşı 24 Ağustos 2016 tarihinde ilk hareketini yani Fırat Kalkanı Harekatını başlatmıştır.

5.4.2.1 Fırat Kalkanı hareketi

24 Ağustos 2016 tarihinde başlatılan Fırat Kalkanı hareketinin nedenleri arasında sığınmacılar sorunu, sığınmacıların bir kısmının Suriye topraklarına dönmek istemeleri, terör örgütlerinin Türkiye’nin 911 km²’lik sınır hattının neredeyse %80’lik bir alanını kontrol eder hale gelmeleri ve Türkiye’de yapılan bombalı saldırılar yer almaktadır (Demir, 2021, s. 547).

Türkiye ve Suriye sınırında stratejik anlamda üç önemli bölge bulunmaktadır. Bunlardan ilki Irak sınırından Fırat Nehri'ne kadar olan bölgedir ve içine Ayn El-Arab ve Haseke şehirlerini almaktadır. YPG terör örgütü de burada barınmaktadır. Diğer bölge ise Fırat Nehri'nin batısında bulunan Azez ve Cerablus şehirleri arasındadır ve burası IŞİD'in kontrol ettiği bölgedir. Üçüncü bölge ise Afrin şehrinin olduğu bölgedir. Bu bölgede yine YPG terör örgütü bulunmaktadır. PYD/YPG terör örgütü, IŞİD'in bulunduğu alanı içine alan orta bölgeyi eline geçirerek tamamen kendi kontrolünde bir koridor oluşturmayı amaçlamıştır. Bu çatışan iki örgütün sınırdan uzaklaştırılıp Türkiye ile aralarında bir kalkan görevi görecektir güvenli hat oluşturulması Türkiye'nin bu ilk harekattaki hedefi olmuştur. Bu anlamda Türkiye sınır ötesinde önleyici tedbir stratejisini uygulamaya koymuş ve ilk olarak Azez–Cerablus bölgesinde bulunan IŞİD'in Türkiye sınırından en az 40 km geriye çekilmesi planlanmıştır (Demir, 2022, s. 51-52).

Harekat Suriye'nin Çobanbey/Dabık, El-Bab, Cerablus/Sajur ve Dabık/El-Bab bölgelerinde icra edilmiştir. TSK'nın yanında Suriyeli muhalif grup ÖSO da harekate katılmıştır. Harekatın ilk bölümünde Cerablus'taki IŞİD unsurları temizlenmiştir. TSK bunun ardından güney kısmına ilerleyip YPG militanları ile çatışmıştır. ABD 28 Ağustos'ta Türkiye'ye YPG'nin Fırat Nehri'nin doğusuna çekileceği yönünde söz vermiş ve bu nedenle TSK yönünü Çobanbey'e çevirmiştir. İlk hafta elde edilen başarı sayesinde 400 km² bir alandan hem IŞİD hem de YPG unsurları ssınırdan uzaklaştırılmıştır. TSK 3 Eylül-16 Ekim tarihleri arasında önce Çobanbey ve daha sonra Dabık şehrini teröristlerden temizleyip Cerablus/Çobanbey/Mare şehirlerini birbirine bağlamış ve 1.300 km²'yi kontrol altına almıştır. TSK harekatın üçüncü kısmını Dabık/El-Bab bölgesinde 17 Ekim/20 Aralık tarihleri arasında gerçekleştirmiş ve Dabık/Mare/Aktarin hattını da IŞİD'den temizlenmiştir (Polat, 2020, s. 66-67).

Bu harekatın sonucunda Cerablus ve El-Bab şehirleri arasında kalan 2.055 km² lik alan IŞİD terör örgütünden temizlenmiş ve Türkiye'de bulunan sığınmacıların bir kısmının ve bölge halkının bu bölgeye tekrar geri dönüşü sağlanmıştır. Burada Türkiye tarafından inşaa edilen yaklaşık 720 okul ve 75 enstitü eğitime devam etmektedir. Cerablus, Azez ve El-Bab bölgelerinde yükseköğretim faaliyetleri sürdürülmektedir. 42 hastane ve 20 mobil poliklinik hizmet vermekte ve evlerin

inşası da yapılmaktadır. Bu operasyon neticesinde terör örgütünden arındırılmış, hayatın normale döndüğü bir alan oluşturulmuştur (Musa ve Koparan, 2023).

Bu operasyonun ardından sıra PKK'nın Suriye uzantısı YPG terör örgütüne gelmiştir. Örgütün Kuzey Irak hattından başlayıp Suriye'deki kantonlarını Suriye'nin Akdeniz'e kıyısı olan Lazkiye'ye kadar birleştirme hedefi Türkiye tarafından bilinmektedir. ABD ve diğer koalisyon devletlerinin de desteklediği bu örgüt Türkiye'nin uyarılarına rağmen ağır silahlar da dahil olmak üzere silahlandırılmaya devam etmiştir ve bu hızlı silahlanma Türkiye için açık bir tehdit olmuştur. Bu maksatla sınır ötesi ikinci operasyon Zeytin Dalı harekatı adıyla YPG'ye yönelik olarak 20 Ocak 2018 tarihinde başlatılmıştır.

5.4.2.2 Zeytin Dalı harekatı

20 Ocak 2018 tarihinde başlatılan harekatın gerekçeleri T.C. Başbakanlığı tarafından şu şekilde belirtilmiştir; PKK ve PYD/YPG'nin Amanos Dağlarını kullanıp Türkiye'ye sızmasının engellenmesi, bu örgütün kantonlarını birleştirip Akdeniz'e ulaşmasının engellenmesi, Türkiye'nin coğrafi olarak Orta Doğu ile olan bağlantısının korunması, Suriye'nin Afrin şehrinden Türkiye'nin Hatay ve Kilis şehirlerine yönelik yapılan füze saldırılarının engellenmesi ve Afrin'in terörden temizlenmesi, Türkiye'nin sınır güvenliğinin korunması, Fırat Kalkanı harekatı ile elde edilen güvenli alanının devamlılığının sağlanması, Tel Rıfat'ın terör örgütlerinden temizlenmesi, ABD'nin YPG terör örgütüne destek vermesinin engellenmesi ve ÖSO'nun kontrolündeki alanın 10.000 km²' ye çıkartılmasıdır (Polat, 2020, s. 71-72).

Zeytin Dalı harekatı 57 gün sürmüş ve 18 Mart 2018 tarihinde Afrin'in de terör örgütünden temizlenmesi ile son bulmuştur. Bu operasyonlar sonucu Türkiye'nin kazanımları şu şekilde sıralanabilir; PKK'nın Suriye'de yıllardır barındığı kamplar TSK tarafından imha edilmiştir. Türkiye sınır hattından 35 km kadar derine inerek Fırat'ın batısından Türkiye sınır hattı boyunca olan alandaki YPG terör örgütü unsurlarını temizlemiştir. Bu şekilde Türkiye'nin sınır illeri Gaziantep, Kilis ve Hatay'a yönelik olarak yapılan saldırılar engellenmiştir. Bunun sonucunda bu kamplardan Amanos Dağları üzerinden Türkiye'ye yapılan kaçak geçişler önlenmiştir (Demir, 2021, s. 556).

Yapılan hareketlerden IŞİD'e yönelik olması nedeni ile Fırat Kalkanı hareketına uluslararası camiadan tepki olmamışken, Zeytin Dalı hareketi için Batılı devletler tepki göstermiştir. Bunun nedeni ise hareketin YPG'ye yönelik yapılmış olmasıdır (Kadioğlu, 2020, s. 216)

Bu tepkilere rağmen her iki hareket Türkiye'yi oyun dışı bırakmaya çalışan aktörlere bir cevap niteliğinde olmuştur. Genel olarak bu hareket Afrin'in terör gruplarından temizlenmesini ve şehirdeki güvenliğin sağlanmasını amaçlayan bir harekattır. Tüm bunların yanında Fırat Nehri – Lazkiye hattı boyunca Esad rejimine karşı bir muhalefet meydana getirilip bu bölgeyi kontrol etme gücü sayesinde muhalefetin Esad yönetimine karşı elinin güçlendirilmesi sağlanmıştır (Korgun, 2021, s. 8).

5.4.2.3 Barış Pınarı hareketi

9 Ekim 2019 tarihinde başlatılan Barış Pınarı hareketi önceki iki hareket gibi terör örgütlerinin sınırdan uzaklaştırılması hedeflemiştir. YPG terör örgütünün Fırat'ın doğusundaki yerleşim yerlerinin bir kısmını ele geçirmesi ve örgütün bu alandan Türkiye'ye dönük tacizlerinin devam etmesi bu operasyonu zorunlu kılmıştır. Diğer yandan önceki hareketlerle sağlanan güvenli bölgeler gibi daha geniş bir alanın temizlenip buraya daha fazla sığınmacının dönmesini sağlamak, YPG terör örgütünden baskı gören Türkmen, Arap ve Yezidi gibi grupları bu baskıdan kurtarmak hareketin amaçları arasındadır. PYD/YPG'nin Suriye rejiminin kontrol edemediği Kuzey Suriye'deki bazı bölgeleri ele geçirip buralarda de facto bir Kürt yönetimi ilan etmesi de en büyük gerekçelerden biri olmuştur (Demir, 2021, s. 558).

Barış Pınarı Harekatının sonucunda Türkiye Orta Doğu'daki bazı Arap ülkelerinin, Batılı devletlerin ve İsrail'in nasıl ikili bir oyun içinde olduklarını ve Suriye'de harita değişimi için uğraştıklarını bir kez daha uluslararası kamuoyuna göstermiştir. Operasyonların yapıldığı bölgelerde 700 den fazla YPG'li terörist etkisiz hale getirilmiş ve bu alanda güvenlik sağlanmıştır. PYD/YPG'nin oluşturmaya çalıştığı koridor kırılarak Suriye Milli Ordusu birliklerinin bu bölgede konuşlanması sağlanmıştır (Bayraktar, 2019).

Barış Pınarı hareketi sonrası ABD bazı bölgelerden çekilip YPG'yi burada desteklemediği izlenimini sağlamaya çalışsa bile bu sefer aynı bölgeye Rus askeri birlikleri gelerek YPG'yi açıkça himayesi altına almıştır. Burada ABD ve Rusya

arasında Türkiye'ye karşı bir oyun oynandığı ve anlaştıkları görülmektedir (Özçelik, 2019).

5.4.2.4 Bahar Kalkanı harekatı

Bahar Kalkanı harekatı 27 Şubat–5 Mart 2020 tarihleri arasında Türkiye'nin Suriye'de gerçekleştirdiği diğer bir harekat olmuştur. Bu harekat İdlib şehri özelinde gerçekleştirilen bir harekat olması bakımından diğerlerinden farklıdır.

İdlib 2015 yılından beri muhaliflerin elinde bulunmaktadır. Rusya ile yürütülen Astana sürecinde Suriye'de gerginliği azaltma bölgeleri adıyla bazı alanlar belirlenmiş ve İdlib'in de bu kapsama alınmasıyla Türkiye burada 12 adet askeri gözlem noktası oluşturmuştur. Yapılan anlaşmaya ve özel bölge olmasına rağmen Suriye rejimi askerleri ve İran'a bağlı Şii milisler İdlib'e yönelmiştir. Rusya ve Türkiye arasında İdlib'de bir ateşkes yapılması için 17 Eylül 2018 tarihinde Soçi Mutabakatı imzalandığı halde bu ateşkes uygulanamamıştır. Bu sırada İdlib'de yer alan muhalif gruplar içindeki HTŞ örgütü şehri tamamen kontrolü altına almıştır. Kasım 2019'da Suriye rejim askerleri İdlib'e yönelik saldırıları tekrar başlatınca Türkiye'nin gözlem noktaları bu çatışma alanı içinde kalmıştır. Şubat 2020'de askeri unsurlarını İdlib'de artıran Suriye rejimi Serakib şehrine yaklaştığında bu kez TSK gözlem noktalarını bu alana taşımış ve engel oluşturmuştur. Yine de ilerlemeye devam eden rejim güçleri ve TSK arasında 27 Şubat 2020'de yaşanan çatışmalar nedeni ile 34 Türk askeri şehit olmuştur. Bahar Kalkanı harekatı işte bu sebepten dolayı başlatılmıştır. Harekatta rejim askerleri ve rejime destek olan örgütlerden toplamda 3.000'den fazla unsur etkisiz hale gelmiş ve Türkiye İdlib'de rejim ve örgütler arasındaki çatışmayı önleyerek İdlib'ten Türkiye'ye binlerce insanın göç etmesini de önlemiştir (Görücü, 2022).

5.4.2.5 Pençe Kılıç harekatı

Türkiye 2022 Kasım ayında Kuzey Irak'taki ve Kuzey Suriye'deki PKK/YPG terör örgütlerine yönelik bir harekat hazırlığı içine girmiştir. Bu harekat hazırlığının sebebi son dönemlerde hem Irak hem de Suriye'nin kuzeyinden PKK/YPG terör örgütünün Türkiye'ye karşı düzenlediği saldırılardır. Bardağı taşıran son damla 13 Kasım 2022 tarihinde İstanbul'un İstiklal Caddesi'nde örgüt tarafından düzenlenen bombalı saldırı olmuştur. Örgüt üyesinin Münbiç'ten geldiğinin öğrenilmesi ve YPG mensubu olması bu harekatı zorunlu hale getirmiştir (Acer, 2022).

19-20 Kasım 2022 tarihleri arasında hava hareketi olarak başlatılan Pençe Kılıç hareketinin gerekçesi T.C. Dış İşleri Bakanlığı tarafından PKK/YPG unsurlarının Türkiye'ye karşı düzenlediği saldırıları engellemek ve Kuzey Irak'taki Kandil, Hakurk ve Asos'ta bulunan kampları ile Suriye'nin kuzeyindeki Münbiç, Derik, Cizire, Arap Pınarı, Tel Rıfat bölgesinde yer alan YPG unsurlarını yok etmek şeklinde açıklanmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.b).

Yapılan hava operasyonuna toplamda 70 adet SİHA ve F-16 katılmıştır. Operasyonda YPG'ye ait 89 hedef imha edilmiştir. Bu operasyonda ilk kez Kobani'de bulunan YPG hedefleri de vurulmuştur. Bunun yanında Cizire, Tel Rıfat ve Derik'teki hedefler de imha edilmiştir (Yeni Şafak, 2022).

Suriye'nin kuzeyinde YPG'li teröristlere yönelik yapılan hava operasyonları sonrası TSK'nın ayrıca bir kara hareketine başlayacağı söylentilerinin yayılması üzerine YPG ve PKK'lı örgüt yöneticileri Rusya ve ABD ile görüşmeler yapıp Türkiye'yi bundan vaz geçirmelerini istemişlerdir. Rus komutan Chayko ile Haseke'de görüşen YPG örgüt lideri Mazlum Abdi, Rus askeri birliklerinin Türkiye/Suriye sınırına geçerek Türk askeri ile aralarında bir engel oluşturmalarını istemiştir. Abdi bunun haricinde uluslararası kamuoyuna sesini duyurup destek almak adına yoğun bir şekilde haber kanallarına röportaj vermiştir. Türkiye'nin bu hareketi yaptığı takdirde YPG'nin varlığını korumak adına yapacağı son savaş olacağını belirtmiştir. Nitekim bu görüşmeleri netice vermiş ve Rusya YPG'nin kontrol ettiği yerlere TSK'ya engel olmak maksadıyla birliklerini göndermiştir. Rus birlikleri Türkiye'nin Zeytin Dalı ve Fırat Kalkanı operasyonları sayesinde terörden arındırdığı bölgenin tam sınırına yani YPG'nin kontrol alanının başladığı Tel Rıfat'a konuşlanmıştır (Milliyet, 2022).

Buradan da anlaşılacağı gibi PKK/YPG terör örgütü elinde her ne kadar destekçilerinin verdiği ağır silahlar olsa da TSK'ya karşı duramayacağının farkındadır. Diğer yandan örgüte destek veren ABD ve Rusya gibi aktörler bölgede çekişme halinde olsalar bile kurdukları oyunun Türkiye tarafından bozulabileceğini görmektedirler. Harekat sırasında TSK ile YPG arasına askeri birliklerini yerleştirmeleri, planlarının bozulmasından endişe duyduklarını açıkça göstermiştir.

5.4.2.6 İçişleri Bakanlığına yapılan terör saldırısı ve sınır ötesi operasyon kararı

Ankara'da 1 Ekim 2023 Pazar günü İçişleri Bakanlığına yönelik bir terör saldırısı gerçekleşmiştir. Bu terör saldırısı bakanlık binasının nizamîyesinde görev yapan

polis memurları tarafından engellenmiştir. Saldırıda teröristler roketatar kullanmış ve 1 terörist taşıdığı bomba ile kendisini patlatmış diğeri ise polis memurları tarafından öldürülmüştür. Saldırı sonucu nizamiyede görevli olan ve çatışmaya giren iki polis memuru ise yaralanmıştır. Saldırıyı yapanların PKK'lı oldukları tespit edilmiştir (NTV, 2023 Ekim).

Alınan istihbarata göre saldırganlar Suriye'den gelmiş ve saldırı planı Suriye'deki örgüt mensupları tarafından yapılmıştır. Bu olay sonrası Türkiye hem Irak'ın Kuzeyinde hem de Suriye'nin Kuzeyindeki PKK hedeflerine karşı operasyonlar düzenlemiştir (Aslan, 2023b).

Bu operasyonlar için Dışışleri Bakanlığından yapılan açıklamada Türkiye'nin meşru müdafaa hakkını kullandığı, Suriye'deki YPG hedeflerine yönelik olarak TSK ve Milli İstihbarat işbirliği ile bir operasyon yürütüldüğü vurgulanmıştır. Başta Derik, Tel Rifat ve Cizire şehirleri olmak üzere örgüte ait birçok hedefin imha edildiği ve örgütün Suriye'de elde ettiği tüm gelir kaynakları yok edilinceye kadar operasyona devam edileceği belirtilmiştir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2023).

5.4.3 Türkiye'nin meşru müdafaa hakkını gösteren anlaşmalar ve hareketlerin değerlendirilmesi

Türkiye, Suriye'de icra ettiği hareketleri uluslararası hukuk kapsamında ve BM'nin 51. Maddesine dayanarak icra etmenin yanı sıra bölgedeki aktörlerle de imzaladığı anlaşmalar çerçevesinde bu hakkını kullanmıştır. Kendisine bu hakkı tanıyan anlaşmalar Adana Mutabakatı, Moskova Bildirgesi, Astana Görüşmeleri, Ankara Mutabakatı ve Soçi Mutabakatı'dır.

5.4.3.1 Adana mutabakatı

20 Ekim 1998 tarihinde Türkiye ve Suriye arasında Suriye'deki PKK terör örgütünden Türkiye'ye yapılan terör saldırılarının artması sebebi ile bunu engellemek adına imzalanmış bir anlaşmadır. 2010 yılında adı "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Terör ve Terör Örgütlerine Karşı Ortak İşbirliği Anlaşması" olarak değiştirilmiş ve üç sene geçerli kalmıştır. Mutabakat 23 maddeden oluşmaktadır. Bu anlaşma ile PKK başta olmak üzere her iki devletin kendi güvenliğini tehdit eden terör örgütlerine karşı önlem alma ve kendi topraklarında bu örgütlerin faaliyetlerini engelleme, örgütlerin eğitimleri, lojistik

destek almaları ve silahlanmalarına müsaade edilmemesi, örgütlere yönelik ortak operasyonların ve istihbarat paylaşımlarının yapılması ve tutukluların iadesi konularında iki ülke arasında işbirliğinin yapılması kararlaştırılmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2019 yılında yaptığı açıklamalarda Adana Mutabakatı'nı yeniden gündeme gelmesi ve bu anlaşmaya ısrarla her iki tarafın da uyması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye'nin gerçekleştirdiği Barış Pınarı harekatı'nın diğer bir dayanağının Adana Mutabakatı olduğunu belirtmiş ve eğer anlaşmaya göre Suriye rejimi PKK'nın oradaki varlığına müsaade ederse bunun önlemini Türkiye'nin alacağını vurgulamıştır (Habertürk, 2019).

Yapılan bu anlaşma Türkiye'nin son yıllarda icra ettiği sınır ötesi hareketlerinde dayanağı niteliğindedir. Özellikle Barış Pınarı harekatına yapılan eleştirilere karşı Ürdünlü Emekli Tümgeneral Fayiz ed-Duveyri tarafından yapılan açıklamada hareket hakkının Türkiye açısından meşru olduğunu ve bu hakkın dayanaklarından birinin de Adana Mutabakatı olduğunu belirtmiştir. Duveyri, Türkiye ve Suriye arasında imzalanan 1998 tarihli Adana Mutabakatı gereği Türkiye'nin, Suriye topraklarında bulunan PKK terör örgütüne operasyon yapma hakkına sahip olduğunu ve mutabakat uyarınca Türkiye'nin milli güvenliği söz konusuysa gerekli önlemleri Suriye toprakları içinde olsa dahi belirli bir bölgeye kadar alabileceğini belirtmiştir. Bu anlamda Türkiye'nin sınır ötesi hareket için Birleşmiş Milletler'e başvurma zorunluluğu bulunmadığını da vurgulamıştır (Joneidi ve Uçar, 2019).

Adana mutabakatının tekrar gündeme gelmesi ile Türkiye'nin bu anlaşmaya göre sınır ötesi hareketlerini icra etme hakkının olduğuna dair Rusya'nın da hem fikir olduğu yapılan açıklamalardan anlaşılmaktadır. Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov yaptığı bir açıklamada, Rusya olarak Suriye ve Türkiye'ye 1998 yılında terörü engellemek amacıyla imzaladıkları Adana Mutabakatı'na geri dönmelerini önerdiklerini belirtmiştir. Lavrov, bu anlaşmanın terör tehdidinin yok edilmesi amacını taşıdığını ve Suriye'deki terör tehditlerine bertaraf etmek için Türkiye'nin Şam'ın onayı ile Suriye'de belirli bir derinliğe kadar inip operasyon yapabileceğini belirtmiş ve anlaşmanın halen yürürlükte olduğunu vurgulamıştır (Sputnik Türkiye, 2023).

Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyine son yıllarda yaptığı operasyonlarla tekrar gündeme gelen Adana Mutabakatı'nın anlaşma hükümleri halen geçerliliğini korumaktadır. Bu durum sadece Türkiye'nin iddiası değil Rusya gibi bazı bölge ülkeri tarafından da

dile getirilmektedir. Bu bağlamda Türkiye yaptığı operasyonlarda meşru müdafaa hakkı dayanaklarından biri olarak Adana Mutabakatını'da göstermektedir.

5.4.3.2 Moskova bildirgesi

Aralık 2016 da Suriye'nin Halep şehrinde yaşanan çatışmaların artması sonucunda Türkiye ve Rusya arasında çatışmaların durdurulması, bölge halkının tahliyes ve insani yardımların yapılabilmesi için görüşmeler yapılmıştır.Yapılan bu görüşmelerden olumlu sonuçlar alınmaya başlanması üzerin bu görüşmelere İran da dahil olmuştur.Bu üç ülkenin görüşmelerinin artmasında Rusya'nın ABD ile yaptığı görüşmelerden sonuç alamamış olmasının etkili olduğu şeklinde yorumlar da yapılmıştır.Sonuç tıbari ile yapılan diplomasi trafının neticesinde Türkiye, İran ve Rusya Moskova'da 20 Aralık 2016 tarihinde biraraya gelip Moskova bildirgesini imzalamışlardır (Acun ve Köse, 2016).

Bildirgede kabul edilen maddeler şu şekildedir; Türkiye, İran ve Rusya Suriye'nin toprak bütünlüğü ve demografik yapısına saygılıdır. Üç ülke de Suriye ihtilafının askeri anlamda bir çözümü olmayacağı konusunda hem fikirdir ve BM'nin, 2254 sayılı BMGK kararı kapsamında çözüm için rolünü ve aynı zamanda Uluslararası Suriye Destek Grubu'nun (USDG) kararlarını dikkate alıp bu belgelerde yer alan anlaşmaların uygulanması için uluslararası toplumun tüm üyelerini işbirliğine davet etmektedir. Halep'in doğusundan silahlı muhaliflerin ve sivil halkın tahliyesinin yanı sıra Kafer, Fua, Haya, Madaya ve Zabadani'den sivillerin kısmi olarak tahliyelerinin güvenli bir şekilde yapılmasında mutabık kalınmıştır. Suriye'de ateşkesin sağlanması, insani yardımın ülke geneline yayılması ve sivillerin serbest dolaşımının sağlanması konusunda mutabık kalınmıştır. Suriye hükümeti ve muhalif gruplar arasında yapılacak müzakereler için üç ülke de garantör olmayı kabul etmektedir. Bu anlaşmanın 2254 sayılı BMGK kararı gereği Suriye'deki siyasi sürecin devamı için gereken ivmenin oluşturulmasına katkı sağlayacağına inanılmaktadır. Suriye ile ilgili bir sonraki toplantının Kazakistan'ın Astana kentinde yapılması konusu dikkate alınmıştır. Üç ülke de terör örgütleri ile müşterek mücadelede karardır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2016).

Bu bildirgenin Türkiye açısından en önemli sonucu ise Türkiye'nin terör örgütlerine karşı Rusya ve İran ile birlikte ortak mücadele edilmesi kararı vurgulanmış

olmasıdır. Bu anlamda bildirge Türkiye'nin örgütlere karşı olan mücadelesinin meşru dayanaklarından biri olarak görülmektedir (Neciyev, 2021, s. 991).

5.4.3.3 Astana görüşmeleri

Astana görüşmeleri, Rusya, Türkiye ve İran garantörlüğünde Suriye iç savaşının son bulması amacıyla Suriye'de 30 Aralık 2016 tarihinde ilan edilen ateşkesin devamının sağlanması için yürütülen görüşmeler serisidir. Görüşmeler tarafsız ülke olarak Kazakistan'ın başkenti Astana'da yapılmaktadır. İlk görüşme 23 Ocak 2017'de başlamıştır ve son görüşme Ocak 2024 tarihinde yapılarak toplam 21 kez düzenlenmiştir. Bu toplantılara Türkiye, İran, Rusya, Esad rejimi temsilcileri, Suriye muhalif temsilcileri ve ABD katılmaktadır. Gözlemci olarak Lübnan, Ürdün ve Irak bulunmaktadır. Görüşmelerin temelini Suriye'de kalıcı barışın sağlanması ve toprak bütünlüğünün korunması, Suriye'de yeni bir anayasanın hazırlanması, Suriyeli mültecilerin geri dönüşlerinin sağlanması, İdlib başta olmak üzere 4 bölgenin gerginliği azaltma bölgeleri olmasının sağlanması gibi konular oluşturmaktadır (Özcan, 2022).

Görüşmelerin 2023 yılında yapılan yirminci toplantısında Suriye'nin kuzeydoğu bölgesinde bulunan PKK/YPG terör örgütünün gayrimeşru öz yönetim kurma çabaları ve bu terör oluşumuna destek veren devletlerin faaliyetleri kınanmıştır. Suriye'nin bu bölgesinde güvenlik ve istikrarının sağlanmasının ancak ülkenin toprak bütünlüğünün korunmasıyla mümkün olacağı özellikle belirtilmiştir (NTV, 2023 Haziran).

Astana görüşmelerinde mutabık kalınan konulardan birisi de Suriye'deki terör örgütlerinin sınırlardan sızmaları ve sınır ötesi saldırılarda bulunmalarının kabul edilemez olduğudur. Bu bağlamda komşu ülkelerin ulusal güvenliğini tehdit eden terör saldırılarına karşı kendisini savuma hakkı olduğu ve buna karşı mücadele edileceği hususuna vurgu yapılmıştır (Kussainova ve Yılmaz, 2023).

Buradan yola çıkarak, terör eylemlerine maruz kalınması durumunda komşu ülkenin kendini savunma hakkı olduğu görüşü Astana görüşmelerinde de dile getirilmektedir. Türkiye'nin güvenlik önlemi almak için Suriye'nin kuzeyinde yaptığı sınır ötesi hareketler Astana görüşmeleri çerçevesinde de meşru müdafaa hakkı olarak görülmektedir.

5.4.3.4 Ankara mutabakatı

Barış Pınarı harekatı'nın başlamasından 8 gün sonra dönemin ABD Başkan Yardımcısı Mike Pence ve heyeti Türkiye'ye gelerek Türkiye'nin bu harekatı durdurmasına yönelik Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile görüşmelerde bulunmuştur. İki ülkenin heyetlerinin de katıldığı görüşmelerin sonucunda 17 Ekim 2019 tarihinde ABD ve Türkiye arasında 13 maddelik bir anlaşma imzalanmıştır.

Anlaşmanın içeriği "Kuzeydoğu Suriye'ye İlişkin Türkiye - ABD Ortak Açıklaması" şeklinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Anlaşma şu önemli detayları içermektedir; Türkiye ve ABD, Suriye'nin kuzeydoğu bölgesinde IŞİD'i yok etmeye yönelik faaliyetlerinde ortak hareket edecektir. Türkiye ve ABD, terörle mücadele amaçlı düzenlenen operasyonlarda sadece terör unsurları ve onlara ait silah ve barınakları hedef alacaktır. Türkiye, Türk askeri birlikleri tarafından kontrol edilen güvenli bölge içinde yaşayan insanların güvenliğini sağlamayı ve sivillere zarar gelmemesi için gereken dikkati göstereceğini garanti etmektedir. Suriye'nin toprak bütünlüğü ve siyasi birliğine her iki ülke de saygı göstermektedir. YPG mevzilerinin kullanılamaz hale getirilip ağır silahlarının toplanması ile, Türkiye'nin ulusal güvenlik endişelerinin giderilmesini teminen güvenli bölge oluşturulması konusunda mutabık kalınmıştır. Güvenli bölgenin emir komutası TSK'da olacak ve her iki taraf bu bölgede eşgüdümlü çalışacaktır. TSK, Barış Pınarı harekatına YPG'nin bölgeden çekilmesi için 120 saat ara verecek ve Barış Pınarı harekatı bu çekilmenin ardından sonlandırılacaktır. ABD tarafı Barış Pınarı harekatı durdurulunca Başkanlık Kararnamesi ile yürürlüğe girmiş olan yaptırımları kaldıracaktır (Ekiz, 2019).

Yapılan anlaşmanın çerçevesinin Türkiye'nin Barış Pınarı harekatının hedeflerine uygun olduğu görülmüştür. YPG'nin ağır silahlarının toplanıp Türkiye'nin oluşturduğu güvenli bölgeden çekilmesi, buradaki mevzilerinin imha edilmesi, harekatın sona ermeden 120 saatlik bir ara verilerek bu süreç içinde taahütlerin yerine getirilmesi, aksi halde Türkiye'nin kaldığı yerden harekata devam edeceği mutabakatta vurgulanmıştır. Ayrıca YPG'nin ağır silahlarının toplanma sorumluluğu ABD'ye verilmiştir (Pirinççi, 2019).

ABD yöneticilerinin harekat sırasında Türkiye'ye gelerek bu harekatı önlemeye çalışma çabaları ve Türkiye ile mutabakat imzalamaları Türkiye'nin kendi güvenliği

için bu harekatı yapma konusunda ısrarcı ve haklı olduğunu görmeleri bakımından önemlidir.

ABD ve SDG'nin çekildiği Kobani ve Menbic'e Suriye ordusu ve Rusya'nın girmesi sonucu dar bir alanda Türk, Suriyeli, Rus ve ABD'li askerlerin birlikte bulunmalarına neden olmaktadır. Dönemin Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, bu iki şehir hakkındaki durumun Rusya ile görüşüleceğini belirtmiştir. Pence'in de ayrıca bu bölge için "Ruslarla konuşursunuz" şeklinde bir yanıtı olmuştur. Bu gelişen durum Suriye ordusunun Türkiye sınırına yaklaşmasını sağlamıştır. Bundan dolayı Türkiye ve Rusya arasında yeni bir anlaşmanın olması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda Türkiye'nin Rusya ile yapacağı 22 Ekim tarihindeki görüşmenin sonucu önemli bulunmuştur (BBC News Türkçe, 2019).

5.4.3.5 Soçi mutabakatı

Barış Pınarı harekatının başlamasının ardından ABD ile imzalanan Ankara mutabakatının ardından, 22 Ekim 2019 tarihinde Türkiye ve Rusya arasında Soçi'de bir görüşme gerçekleşmiştir. Yapılan zirvede Türkiye'nin gerçekleştirdiği Barış Pınarı harekatı ve Suriye'deki genel durum ele alınmıştır. Bu mutabakatta yer alan maddeler şu şekilde ifade edilmektedir; Suriye'nin toprak bütünlüğünün muhafaza edilmesi, Türkiye'nin ulusal güvenliğinin korunması, terör ile mücadele edilmesi, Tel Abyad ve Ras Al-Ayn'ı kapsayan 32 km derinliğindeki Barış Pınarı harekatının da 00icra edildiği alanın mevcut statükosunun korunmasının yanında Adana Anlaşması'nın önemi vurgulanıp Rusya'nın Adana Anlaşması'nın uygulanmasını kolaylaştıracağı teyit edilmiştir. Anlaşmada ayrıca 23 Ekim 2019 tarihinde saat 12.00'den itibaren Suriye sınır muhafızları ve Rus askeri polisi tarafından Barış Pınarı harekat bölgesi dışında kalan Türkiye-Suriye sınırından Suriye'nin 30 km içerisine kadar olan bölgeden YPG terör örgütünün ve silahlarının çıkarılmasının sağlanacağı ve bunun 150 saat içinde tamamlanacağı teyit edilmiştir. Aynı saat itibarıyla, Barış Pınarı harekat bölgesi sınırlarının doğusu ve batısında Kamışlı hariç 10 km derinlikte Türk ve Rus ortak devriyesi yapılması, YPG örgütünün silahları ile birlikte Münbiç ve Tel Rıfat'tan çıkarılması kararlaştırılmıştır. Anlaşmada teröristlerin sınırdan Türkiye'ye sızmalarının önlenmesi için tedbir alınacağı, Suriyeli mültecilerin güvenli şekilde Suriye'ye dönüşlerinin sağlanacağı konusunda ortak hareket edileceği vurgulanmıştır (Anadolu Ajansı, 2019).

Bu mutabakatın en önemli noktalarından birisi, YPG'nin bahsi geçen alandan çıkartılma görevini Rusya'nın yardımı ile Esad rejimine bağlı Suriye sınır muhafızlarının üstlenmesidir. Bu şekilde sınırdaki yaklaşık 320 km.lik bir alan yine Esad rejiminin kontrolüne geçmiş olacaktır. Diğer yandan TSK'nın Rus askerleri ile 10 km derinlikte devriye gezmesi TSK ve Esad ordusunun burada karşılaşmaları anlamına gelmektedir (Ergin, 2019).

Cumhurbaşkanı Erdoğan Soçi mutabakatını tarihi bir anlaşma şeklinde tanımlamıştır. Anlaşmada Türkiye'nin milli güvenliği ön plana çıkartılmış ve bunun korunması taraflarca teyit edilmiştir. Belgede ayrıca terörle mücadele vurgusunun yanında teröristlerin Türkiye'ye sızmalarının engellenmesi için önlem alınacağına da dikkat çekilmiştir (Mengüç, 2019).

Alaşmanın ardından YPG terör örgütü halen bölgeden çıkarılmamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2022'de verdiği bir demeçte *“Maalesef birçok kez kendilerine tekrar tekrar hatırlatmamıza rağmen bunu yapmadılar, yapamıyorlar. Biz de bunlara karşı sessiz kalmayacağımızı, herhangi bir şekilde kendileri yapamadığı takdirde oradaki teröristlere karşı adım atacağımızı söyledik. Suriye'de kontrolleri altında tuttukları bölgelerden ülkemize yönelik tehdit gelmeyeceği sözlerini vermelerine rağmen bu sözlerini tutamayacakları anlaşılmıştır. Madem karşımızdakiler kendi sözlerini tutamıyor, yapılan anlaşmaların gereklerini yerine getiremiyor, bizim kendi başımızın çaresine bakma hakkımız doğmuştur”* şeklinde yorumda bulunmuştur (BBC News Türkçe, 2022).

Her ne kadar Soçi mutabakatı sonrası terör örgütü unsurları geriye çekilmemiş olsada, bu anlaşma Türkiye'nin harekatı gerçekleştirmesine yönelik haklılığının ABD'nin kabullendiği gibi Rusya tarafından da kabulünün simgesi durumunda olmuştur. Türkiye bu anlaşmaya dayalı olarak sınır ötesi operasyonlarını icra etmektedir.

Bu mutabakatlar ile hem Rusya hem de ABD Türkiye'nin düzenlediği Barış Pınarı harekatının güvenlik tehdidini bertaraf etmek maksadıyla yaptığını ve harekatın uluslararası hukuka uygun olduğunu kabul etmiştir. Anlaşma ayrıca Barış Pınarı harekatında Türkiye'yi Suriye topraklarında işgalci gibi göstermeye çalışan aktörlere karşı bunun öyle olmadığını da kanıtlayan bir niteliktedir. Bu mutabakatın yapılmasında Türkiye'nin harekatta başarılı olmasının ve yapılan tüm eleştirilere

rağmen geri adım atmayıp ısrarcı olmasının önemli bir etkisi olmuştur. Bu da şunu göstermektedir ki masada güçlü olmak için sahada güçlü olmak gerekir (Kemaloğlu, 2019).

5.4.3.6 Harekatların değerlendirilmesi

Harekatlar neticesinde Türkiye'nin ve Suriye'deki bölge halkının kazanımları ortadadır. Yapılan harekatlar sonucu oluşturulan güvenli bölgelere Türkiye'ye sığınan sığınmacıların bir kısmının geri dönebilmesinin yanı sıra esas başarı IŞİD terör örgütünün bölgeden temizlenmesi ve etkisiz hale getirilmesidir. Diğer yandan PYD/YPG'nin kurmaya çalıştığı özerk bölge bu harekatlar sayesinde engellenmiştir (Ozan, 2017, s. 48).

Türkiye'nin düzenlediği tüm bu harekatlarda uygulanan önleyici müdahale stratejisinin haklı olup olmadığı yönünde şu sorular yöneltilmektedir; Bu sorulardan ilki yapılan harekatların meşru yani gerekli olup olmadığıdır. Türkiye tüm harekatlarını gerekli olmasından dolayı başlatmıştır. Bu gerekçeler ise özellikle Türkiye'nin sınır illerinde ve yurt içinde terör örgütlerinin yapmış olduğu saldırılardır ve artan göçmen sorunudur. Bunlardan kaynaklı olarak artan güvenlik sorunları meşru müdafaa hakkını ortaya çıkarmış ve sınır ötesi harekatlar buna dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Diğer bir soru ise önleyici müdahalenin nasıl yapılacağı ve etkili olup olmayacağıdır. Burada Türkiye'nin askeri gücü yani TSK kullanılarak müdahale yapılmıştır. Yapılan bu operasyonlar neticesinde terör gruplarından temizlenmiş bölgeler oluşturulmuş ve terör örgütleri Türkiye'nin sınırından mümkün olduğu kadar uzaklaştırılmıştır. Son soru ise bu stratejinin bölgede istikrarı sağlamada yeterli olup olmayacağına yöneliktir. Harekatlar neticesinde terörden temizlenen bölgelerin güvenli bölge haline gelmesi ve sığınmacıların bir kısmının buralara dönerek yaşamlarına devam etmeleri buna bir cevap niteliğindedir (Demir, 2022, s. 66).

Bölgedeki aktörler yapılan tüm harekatları yakından takip etmiş ve bazılarına karşı tepki göstermişlerdir. Türkiye tüm yaptığı harekatları icra edip etmeme konusunda ABD ve Rusya'nın işte bu tavrını dikkate almıştır. Bu ülkelerin terör örgütleri ile bağlantı halinde olması Türkiye'nin harekatları tek başına icra etmesinin açık bir nedenidir (Özçelik, 2019).

Türkiye yapılan hareketlar öncesi Suriye topraklarına gireceği bilgisinin Suriye yönetimi ile paylaşıldığını belirtmiş ve bu hareketların uluslararası hukuka aykırı olmadığını dile getirmiştir. Buna rağmen Beşar Esad TSK'nın özellikle Afrin'de yaptığı operasyonu bir saldırı olarak yorumlamış ve hareketlara TSK'nın yanında katılan ÖSO'yu terörist olarak niteleyip Türkiye'yi teröre destek vermekle suçlamıştır. Diğer yandan Esad rejimine militan desteği veren İran da bu operasyonlar için Türkiye'ye Suriye'nin toprak bütünlüğünü tehlikeye atmaması konusunda uyarıda bulunmuştur. İran'ın bölgesel rakip olarak gördüğü Türkiye'nin yapılan hareketlar sonrası bu bölgeye daha fazla hakim olacağına dair endişe taşıdığı bilinmektedir. Burada her iki ülkenin de farklı amacı bulunmaktadır. Türkiye kendi güvenliğini sağlamaya çalışırken, İran Şii temelli ve İran güdümlü Esad rejimini ayakta tutma gayretindedir (Kadıoğlu, 2020, s. 218).

Aldığı tüm tepkilerden açıkça bu aktörlerin amacını net bir şekilde anlayan ve Suriye'de yaşanan bu oyunun farkında olan Türkiye askeri hareketları ile sağladığı olumlu sonucu devam ettirebilmek adına diplomasi trafiğini sıkı tutmakta ve bunu liderler seviyesinde uygulamaktadır. ABD ile yapılan görüşmelerde pek netice alınamamakta fakat Rusya ile daha hızlı yol katedilmektedir. ABD ile Suriye konusunda ortak adımların atılamıyor olması ABD yönetiminin güvenlik konularında etkili olan bürokratik kesiminden baskı görüyor olmasına bağlanmaktadır. YPG'ye verdiği destek nedeni ile Türkiye'nin ABD ile olan ilişkilerinde güven kalmamıştır. Suriye'de yaşanan bu olaylar sonuçlanıncaya kadar ilişkiler aynı şekilde devam edecek gibi görünmektedir. Diğer yandan Rusya ile olan ilişkilerin sahada taktik anlamında devam edeceği anlaşılmaktadır. Bu yorumun temel nedeni ABD'nin kendi çıkarlarını koruması için YPG'ye silah yardımıyla bulunmaya devam edeceğinin anlaşılması ve Rusya'nın da belirli alanlarda YPG'yi potansiyel bir vekil olarak görüyor olmasıdır (Özçelik, 2019).

Sonuç olarak Türkiye sert gücünü bölgede istediği an tehditlere karşı kullanabileceğini ve hafife alınmaması gereken bir aktör olduğunu bu hareketlar neticesinde kanıtlamıştır. Her ne kadar YPG terör örgütü halen sınıra yakın yerlerde varlık gösterip bölgedeki aktörlerden açık destek almaya devam etse bile bu hareketlar hızlı bir şekilde oluşturulmaya çalışılan Kürt devleti planını sekteye uğratmış ve ilerlemeyi durdurmuştur. Bu anlamda sınır hattı büyük oranda Türkiye'nin verdiği göz dağı ve yaptığı bu hareketlarla güvenli hale getirilmiştir

Yine de Türkiye her an tetikte durmakta ve yeni bir harekate hazır olduğunu bölgedeki tüm silahlı örgütlere ve aktörlere hissettirmektedir.

6. SONUÇ

Vekalet savaşları aslında tarih boyunca uygulanmış bir savaş yöntemidir. Her zaman güçlünün zayıfı sömürmek ve diğer rakibiyle karşı karşıya gelmemek için hedefindeki zayıf ülkenin muhalif gruplarını veya silahlı milislerini kullanarak uyguladığı bir yöntem olmuştur. Yakın tarihimizde buun Soğuk Savaş dönemi ile daha çok ABD ve Sovyetler Birliği arasında sürdürülen bir savaş yöntemi olduğu ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla devreye başka aktörlerin de girmeye başladığı görülmektedir.

Vekalet savaşlarının sahnelendiği en önemli bölge Orta Doğu bölgesidir. Asya, Avrupa ve Afrika'nın arasında kalmış zengin petrol yataklarına sahip, meşhur baharat yolunun üzerinde olan ve jeopolitik olarak önemli bir noktada kalan bu bölge etnik zenginliğinin de verdiği dezavantajları ne yazık ki yıllardır yaşamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Batılı devletlerin himayesinde adı bağımsız fakat halen bu devletlerin güdümünden kurtulamamış birçok devlet kurulmuştur. ABD, İran, Rusya, İsrail başta olmak üzere Fransa ve İngiltere gibi Batılı devletler hedeflerindeki ülkeyi kolay kontrol edilebilmek ve çıkarlarına göre bölgeden pay alabilmek adına vekilleri vasıtasıyla halen iç çatışmaların çıkmasını sağlamakta ve ülkede istikrarsızlık yaratıp halkı kafasını kaldıramaz hale getirmektedir. Tüm bunlar yaşanırken de esas aktörler istediklerine kolayca sahip olmaktadır. Orta Doğu'da tüm bu oyunun sahnelendiği ve vekalet savaşlarının yıllardır devam ettiği ülkelerin başında ise Irak ve Suriye gelmektedir. Vekalet savaşı birbirine yakın olan bu iki ülkede yaşanıyor olsa da, yürütülen strateji ve kullanılan örgütlerin faaliyetleri bakımından farklılık göstermektedir. Tabii ki aktörlerin çıkarları arasında da farklılık bulunmaktadır.

Irak'ın İran, Rusya, Çin ve Basra Körfezine yakınlığı, petrol kaynaklarının yoğunluğu ABD için ulusal çıkarları ve güvenlik politikası nedeni ile burada bulunmayı zorunlu kılmaktadır. Körfez savaşlarından sonra askerlerini kademeli çekmiş olsa bile artık Irak'ı vekillerini kullanarak kontrol edebilmektedir.

ABD ve İsrail için en büyük tehdit olan İran ise Şii güdümlü bir politika izlemesi nedeni ile hem Suriye hem de Irak'ta kullandığı vekil örgütlerle ve kendine yakın zihniyetteki yönetimlerle Orta Doğu'da bir Şii Hilali oluşturma hedefindedir. Bu maksatla yıllardır bir devlet politikası olarak Şii silahlı grupları beslemekte ve bölgenin her tarafında bu örgütleri kolayca kullanabilmektedir.

Rusya için bölgenin önemi ise Akdeniz'e açılan kapısının Suriye olmasıdır. Bu gücü elinden kaybetmemek adına askeri unsurlarıyla halen bölgede varlık göstermektedir. Rusya, Suriye'deki vekalet savaşında Suriye tarafından davet edilmiş olmasıyla, kendi askerinin haricinde vekil olarak paralı askerleri, yeri geldiğinde İran'a bağlı Şii örgütleri ve ABD'nin vekili YPG'yi kullanarak burada oyun kurucu bir aktör olduğunu göstermektedir.

İsrail'in ise vekalet savaşlarında görünmediği halde gizli bir strateji uyguladığı iddia edilmektedir. Her ne kadar İsrail hakkında bu fikir yaygın olmasa da vaadedilmiş topraklar olarak kabul ettiği Irak'ın kuzeyinden Suriye'nin Akdeniz kıyısına kadar olan bölgede hakimiyet kurabileceğini düşünen bir zihniyetle yönetilmektedir. İç çatışmalara katılmıyor olsa da aslında oyunu gizliden gizliye şekillendiren ve bunun için de ABD ile iç birliği yapan bir aktördür. Bu anlamda ABD'nin bu bölgede attığı adımlar müttefiki İsrail'in de çıkarlarını koruma amacını taşımaktadır.

Irak ve Suriye'de yaşanan vekalet savaşları üzerine genel bir kıyaslama yaptığımızda aynı aktörler ve örgütler sahnede olduğu halde uygulanan strateji bakımından farklı oldukları görülmektedir. Irak'ta daha çok ABD ve İran çekişmesi yaşanırken, Suriye'de Rusya, ABD, İran, İsrail ve Körfez ülkelerinin bir çekişmesi söz konusudur. Irak halkının Şii nüfusu üzerinde önemli bir etkisi olan İran burada daha politik ve kendine bağlı bir yönetim oluşturmaya çalışmakta ve Şii örgütlerini Irak ordusunun bir parçası haline getirmeye çalışmaktadır. Bu anlamda çatışmalara gerek olmadan Irak'ı vekilleri aracılığı ile kolayca kontrol altında tutmaktadır. ABD ise Irak'ta kendisine yakın bulduğu Kürt gruplarla ve üstü örtülü olarak PKK ile bu vekalet savaşımı ve çevreleme politikasını uygulamaktadır. Burada İran'a karşı Kürt grupları kullanırken Türkiye'ye karşı PKK'yı el altında tutmaya çalıştığı tahmin edilmektedir. Suriye tarafına baktığımızda ise ABD'nin Irak'ta PKK'ya verdiği örtülü destek burada açıkça YPG vasıtasıyla gün yüzüne çıkmıştır ve bunu dile getirmekten de çekinmemektedir. ABD ve İran arasında Irak'ta yaşanan vekalet savaşları daha sessiz devam ederken, Suriye'de her iki devletin örgütleri sıcak

Çatışmalara girmekte ve Suriye rejimi yok farz edilip bölgeler paylaşıp el değiştirmektedir.

Sonuç olarak Suriye’de yaşanan vekalet savaşı, daha sert ve çatışma yoğunluğu fazla olan, toprak paylaşımı savaşının açıkça yapıldığı, yeri geldiğinde aktörlerin rakip bile olsalar çıkarları bağlamında birbirlerine alan açtıkları ve hatta birbirlerinin örgütlerini de kendi taraflarına ekebildikleri gösteren bir savaş niteğili taşımaktadır. Dolayısıyla Irak’taki i çatışmalara alenen aktörler müdahale etmezken Suriye’de başlayan bu iç savaş vekalet savaşlarının sahnelendiği ve birçok aktörün rol aldığı uluslararası bir boyuta ulaşmıştır.

Irak’taki vekalet savaşında, ABD ve müttefikleri PKK terör örgütünü dolaylı yoldan kullanılırken, bu aktörler Suriye’de onun uzantısı olan YPG terör rgt ile açık bir işbirliği içindedir. PKK ve YPG’nin Kuzey Irak’tan başlayıp Türkiye’nin Doğusu ve Suriye’nin Kuzey sınır hattını da içine alan Kürt devleti hayali ne gariptir ki İsrail’in vadedilmiş toprakları ile örtüşmektedir. Bu bir komplo teorisi olarak gündeme getiriliyor ve diplomaside dillendirilmiyor olsa bile her iki ülkedeki çıkarlarına kavuşmak için bu örgütleri piyon olarak kullanan ABD’nin dolaylı yoldan İsrail’in bu hayaline destek olduğu da tahmin edilmektedir. Aslında tüm aktörler bu planların farkında ve bölgeden bir pay almak adına burada vekalet savaşlarına devam etmektedir. Ne yazık ki olan bu bölgede yaşayan halklara olmaktadır.

Vekalet savaşlarının gerekçesini anlayan Türkiye ise oyunu bozmaya çalışmakta ve bölgedeki etkisinin yanı sıra askeri gücünün farkında olan aktörler tarafından engellenmeye çalışılmaktadır. Yıllardır Irak tarafında PKK ile uğraştırılan Türkiye, Suriye iç savaşının başlamasıyla bu sefer IşİD ve YPG ile karşı karşıya bırakılmış ve bunlardan kaynaklı yaşadığı sınır güvenliği sorunlarının engellenmesine ve ayrıca sığınmacılardan dolayı yaşadığı sorunlara yönelik özellikle Batılı ülkelerden ve ABD’den destek alamamıştır.

Vekalet savaşlarının esas aktörleri ABD, Rusya ve İran Türkiye’nin oyunu bozabilme kabiliyetini ve tarihten gelen bağları nedeni ile bölge halkı üzerindeki etkisini de bildikleri için bu terör örgütlerinin saldırıları ile hem ülke içinde hem de Irak ve Suriye’den yapılan saldırılarla Türkiye’yi meşgul etmeye çalışmaktadırlar. Hatta bölgedeki kazanımlarını kaybetmemek adına yeri geldiğinde askeri unsurlarını

TSK'nın karşısına geçirip vekillerine müdahale etmesine ve ilerlemesine engel olmaktadır.

Bölgedeki vekalet savaşlarının zararını en fazla yaşayan Türkiye, Türk halkının IŞİD ve PKK/YPG saldırılarından zarar görmesini engellemek ve sığınmacıların toplumda yarattığı rahatsızlığı azaltmak adına Türkiye-Suriye sınır hattında terörden arındırılmış bir alan oluşturup hem bu örgütlerle arasında bir mesafe oluşturmaya hem de sığınmacıların kendi ülkelerinde hayatlarına devam etmelerini sağlamaya çalışmaktadır. Güvenli bölge konusunu uluslararası alanda defalarca dile getirmiş fakat bunu bir bakıma kendisi sağlamak zorunda kalmıştır.

Türkiye'nin her iki ülkede de düzenlediği hareketler bu diplomasinin karşılığını bulamamış olmasından kaynaklanmıştır. Irak'ta yıllardır zaten PKK'ya karşı operasyon yapan Türkiye, terörün diğer ayağını kırmak yani YPG ve IŞİD'i yok etmek için Suriye tarafında aynı stratejiyi uygulamıştır.

Irak ve Suriye'de yaşanan tüm bu gelişmelerin incelenmesi neticesinde, Türkiye'nin 2014 ve sonrasında Irak ve Suriye'deki terör örgütlerinden dolayı yaşadığı güvenlik sorunlarını önlemek için düzenlediği hareketlerin meşru müdaafa amaçlı olduğu kendisini açıkça göstermiş ve tezin hipotezinin doğruluğunu kanıtlamıştır. Bunun resmi dayanağını ise özellikle uluslararası hukuk ve Türkiye'nin aktörlerle imzaladığı anlaşmalar oluşturmaktadır. Bu hareketlerin Türkiye'nin ulusal ve sınır güvenliğinin sağlanması için yapılmak zorunda olduğu ve yapılan eleştirilerin yersiz olduğu tez çalışmasındaki veriler ışında görülmektedir. Harekatların hepsi hem Türkiye'nin hem de dolaylı olarak bölge ülkelerinin güvenliğini sağlayacak sonuçlar meydana getirmiştir.

Bu bağlamda Türkiye'nin Kuzey Irak ve Kuzey Suriye sınır hattındaki terör örgütleri önemli ölçüde uzaklaştırılmış ve etkisiz hale getirilmiştir. Türkiye'nin Kuzey Suriye'de örgütlerden temizlediği bölgelere sığınmacıların bir kısmı geri dönmüştür. Irak'ta kritik noktaların örgütten temizlenmesi sonucu ileri karakollar kurularak önleyici tedbir alınmış ve terör örgütlerinin Türkiye'ye sızmalarının önüne geçilmiştir.

Türkiye ulusal ve sınır güvenliğini korumak zorundadır. Örgütlerin Türkiye içinde yaptığı eylemlere karşı sessiz kalmayacağını ve sınır hattında oluşturulmaya çalışılan bir Kürt devletine göz yummayacağını tüm aktörlere göstermiştir. Bu tehditler

ortadayken içeriden ve dışarıdan Türkiye'ye karşı yapılan eleştiriler haksızdır. Sınır ötesi operasyonlar diplomasinin sonuçsuz kaldığı noktada güvenliğin ve huzurun sağlanması için gereklidir.

Bölgede yaşanan gelişmeleri dikkatli bir şekilde izleyen Türkiye inisiyatifini kullanarak nasıl daha önce hareket düzenlediyse yeri geldiğinde kendi güvenliği için bölgeye yeniden hareket düzenleyebileceğini ve sınır hattında asla bir terör devleti kurulmasına müsaade etmeyeceğini hem küresel aktörlere hem de bölge ülkelerine açık bir şekilde göstermiştir.

Türkiye kendisine yönelik ciddi tehdit algıladığı durumlar söz konusu olduğunda bunu her zaman yüksek sesle dile getirmeli ve duruşunu sergilemelidir. Küresel aktörlerle yürüttüğü diplomaside masada her zaman askeri gücünü kullanabileceğini vurgulamalıdır. Diğer taraftan bu aktörlerle de diplomatik görüşmelerini kendi güvenlik çıkarları bağlamında sürdürmelidir. Türkiye, her ne kadar hareketleri yeri geldiğinde düzenleyebileceğini göstermiş olsa da sınır güvenliği ve ulusal güvenliğini göz önüne alarak küresel aktörlerin yanı sıra Irak hükümeti ve İKBY ile de çıkarları bağlamında diplomasi yürütmeye devam etmeli ve Suriye rejimi ile de görüşmeleri liderler seviyesinde başlatmalıdır.

Bunun yanı sıra bölgesel işbirliği de güvenlik sorunlarının çözümü ve bu bölgedeki ülkeler üzerinde Batılı aktörlerin etkisinin engellenmesi açısından önem arz etmektedir. Zira Türkiye bu ülkelerde yaşanan güvenlik sorunlarından dolayı veya doğrudan etkilenmektedir.

Bu güvenlik sorunlarının önüne geçilmesi maksadıyla Türkiye bölge ülkeleri ile de ilişkilerini sıkı tutmalı ve görüşmelerini artırmalıdır. Bölge ülkeleri arasında oluşturulacak bir işbirliği Orta Doğu'da oluşturulmaya çalışılan istikrarsız ve kargaşa ortamının son bulmasını ve küresel aktörlerin planlarının sonuçsuz kalmasını mümkün kılacaktır.

Türkiye kendi içinde istikrarlı olduğu ve ulusal güvenliğini sağlayabildiği sürece güçlü ve etkili bir aktör olabilir. Bu sebeple geçmişte uygulanan yanlış politikalarından ders çıkarılıp buna göre doğru adımlar atılmalı ve dönemin koşullarına göre stratejiler uygulanmalıdır. Bu şekilde etkisi ve gücü artacaktır. Güçlü bir Türkiye aynı zamanda bölgesel güvenliğin de teminatı demektir.

KAYNAKLAR

- Abdurrahmanlı, E.** (2019). Küreselleşme olgusuyla birlikte büyüyen terörizm. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 93-118.
- Acar, Ü.** (2019). Paylaşım savaşında terör örgütlerinin kullanılması. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:46, 117-137.
- Acer, Y.** (2022). Türkiye'nin sınır ötesi pençe-kılıç hareketi ve hukuki temeli. *SETA Perspektif*. <https://setav.org/assets/uploads/2022/11/P349.pdf> adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.03.2023.
- Acun, C. ve Köse, T.** (2016). 5 soru: Türkiye-Rusya-İran anlaşması. *SETA*. <https://www.setav.org/5-soru/5-soru-turkiye-rusya-iran-anlasmasi> adresinden alındı. Erişim tarihi: 01.07.2024.
- Acun, C.** (2024, 15 Mart). Görüş - Terör örgütü PKK'nın Kuzey Irak'ta stratejik çıkmazı. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-terror-orgutu-pkknin-kuzey-irakta-stratejik-cikmazi/3115223>.
- Açıkmeşe, S. A.** (2011). Algı mı, söylem mi? Kopenhag Okulu ve yeni klasik gerçekçilikte güvenlik tehditleri. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8 (30), 43-73.
- Ağar, A.** (2022, 1 Aralık). Türkiye'nin sınır ötesi hareketleri ve meşruiyet zemini. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-nin-sinir-otesi-harekatlari-ve-mesruiyet-zemini/2751768>
- Akalin, A. H.** (2009). *Terör ve terörizm* (Yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksan, S.** (2021, 27 Nisan). Irak'ın kuzeyindeki operasyon İran'a da mesaj. *TRT Haber*. Erişim adresi <https://www.trthaber.com/haber/gundem/irakin-kuzeyindeki-operasyon-irana-da-mesaj-576069.html>
- Alkinani, Z.** (2021). Irak'taki kontrol edilemeyen milislerin sorunlu söylemi. *İRAM*. <https://iramcenter.org/iraktaki-kontrol-edilemeyen-milislerin-sorunlu-soylemi/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 03.05.2023.
- Alptekin, H.** (2022, 14 Haziran). PKK terörüyle mücadelenin adımları ve bilançosu. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/pkk-teroruyle-mucadelenin-adimlari-ve-bilancosu/2613117>
- Altınpınar, M.** (2018). Sınırsız güvenlik. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 20 (1), 73-86.
- Anadolu Ajansı** (2019, 23 Ekim). Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında mutabakat muhtırası imzalandı. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ile-rusya-federasyonu-arasinda-mutabakat-muhtirasi-imzalandi/1622980>

- Arı, T.** (2013). *Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, hegemonya, işbirliği*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Arı, T.** (2014). *Postmodern uluslararası ilişkiler teorileri 2: Uluslararası ilişkilerde eleştirel yaklaşımlar*. Bursa: Dora Yayınları.
- Aslan, M.** (2023a). Irak'ta düşen helikopter ve Süleymaniye uçuşlarına hava sahasının kapatılması. *SETA*. <https://www.setav.org/irakta-dusen-helikopter-ve-suleymaniye-ucuslarına-hava-sahasının-kapatılması/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 12.06.2023.
- Aslan, M.** (2023b). Türkiye'nin terörle mücadelesi: Yeni stratejiler. *SETA*. <https://www.setav.org/turkiyenin-terorle-mucadelesi-yeni-stratejiler> adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.10.2023.
- Atay, H.** (2020). Irak sahasında İran-ABD Gerilimi: Bir askeri-stratejik değerlendirme. *İRAM*. <https://iramcenter.org/irak-sahasında-iran-abd-gerilimi-bir-askeri-stratejik-degerlendirme-44> adresinden alındı. Erişim tarihi: 15.04.2023.
- Avcı, S.** (2021). İran'ın stratejik kültüründe vekalet ve hibrit savaşları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 634-667.
- Avcı, S.** (2022). İran dış politikasında Şii hilali. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 8(50), 107-132.
- Ayhan, H.** (2015). Terör kavramı, güvenlik konseyi ve genel kurul özelinde Birleşmiş Milletlerin 2001 sonrası terör yaklaşımı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(21), 117-146.
- Aziz, H.** (2022). Integration of Iran-backed armed groups into the Iraqi and Syrian armed forces: implications for stability in Iraq and Syria. *Small Wars & Insurgencies*, 33(3), 499-527.
- Babacan, M.** (2020). Libya'daki vekâlet savaşlarının saha dengeleri üzerindeki etkileri ve siyasî istikrar sorunu. *Ulusa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 4 (1), 51-74.
- Bakan, S. ve Şahin, S.** (2018). Uluslararası güvenlik yaklaşımlarının tarihsel dönüşümü ve yeni tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Balcı, Ç.** (2022). ABD, Rusya ve İran arasında YPG'nin gelecek arayışı. *İRAM*. <https://www.iramcenter.org/abd-rusya-ve-iran-arasında-ypgnin-gelecek-arayisi-854> adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.09.2023.
- Balcı, Ç. ve Dingil, H.** (2023). Irak-Suriye hattında ABD-İran gerilimi ve etkileri. *İRAM*. <https://www.iramcenter.org/irak-suriye-hattında-abd-iran-gerilimi-ve-etkileri-2349> adresinden alındı. Erişim tarihi: 22.06.2023.
- Baran, M.** (2017). *Türkiye-Irak bölgesel Kürt yönetimi ilişkilerinin güvenlikleştirme süreçlerinin analizi* (Doktora tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Baran, T. ve Macar, E.** (2017). Değişen güvenlik yaklaşımları örneğinde Kopenhag Okulu'nun toplumsal güvenlik yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (54), 251-259.

- Bardakçı, S.** (2011, 4 Şubat). Bölgesel güvenlik ve bölgesel çatışma ekseninde ASEAN örneği. *TUİÇ Akademi*.
<http://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik> adresinden alındı.
Erişim tarihi: 03.03.2023.
- Baylis, J.** (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi*, 5(18), 69-85.
- Bayraktar, B.** (2019). Barış Pınarı hareketinin sonuçları. *Kriter Dergi*.
<https://kriterdergi.com/yazar/bora-bayraktar/baris-pinari-harekatinin-sonuclari> adresinden alındı. Erişim tarihi: 05.10.2023.
- Baysal, B. ve Lüleci, Ç.** (2015). Kopenhag okulu ve güvenlikleştirme teorisi. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11 (22), 61-96.
- BBC News Türkçe** (2019, 18 Ekim). Barış Pınarı Harekâtı: Türkiye ve ABD anlaştı, kim ne kazandı? *BBC News Türkçe*, Erişim adresi:
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50092778>
- BBC News Türkçe** (2020, 15 Haziran). Pençe-Kartal operasyonu: Milli Savunma Bakanlığı '81 hedef imha edildi' dedi. *BBC News Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53044428>. Erişim tarihi: 19.06.2024.
- BBC News Türkçe** (2021, 17 Şubat). Gara: 13 kişinin hayatını kaybettiği Kuzey Irak'taki operasyonla ilgili neler biliniyor? *BBC News Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-56060642>
- BBC News Türkçe.** (2022, 21 Kasım). Erdoğan: 'Esad ile görüşme olabilir, siyasette küslük, dargınlık olmaz. *BBC News Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c84p7djwk5go>
- BBC Turkish** (2006, 30 Aralık). Portre Saddam Hüseyin. *BBC Turkish*. Erişim adresi:
http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2006/12/061230_saddam_huseyin_obit.shtml
- Bilgetürk, İ.** (2018). İran'ın Suriye politikası bağlamında Şiilik ve Şii milisler. *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 398-438.
- Birdişli, F.** (2010). Eleştirel güvenlik çalışmaları kapsamında Frankfurt okulu ve soğuk savaş sonrası güvenlik sorunlarına eleştirel bir yaklaşım: Galler ekolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı: 20, 229-256.
- Birdişli, F.** (2023). Uluslararası kurumların normatif bir unsuru olarak uluslararası güvenlik. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 78(2), 381-405.
- Brauch, H. G.** (2008). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması: barış, güvenlik, kalkınma ve çevre kavramsal dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18), 1-47.
- Buluş, O.** (2019). *Irak'ta devlet inşasında dış güçlerin rolü: İngiltere ve A.B.D. işgalleri altında devlet inşası* (Yüksek lisans tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Central Intelligence Agency** (t.y). Syria details [Map]. *The World Factbook CIA* <https://www.cia.gov/the-world-factbook/static/maps/SY-map.jpg> adresinden alındı. Erişim tarihi: 08.10.2023.

- Central Intelligence Agency** (2008). Location maps [Map] *The World Factbook CIA*,
https://www.cia.gov/static/72407d7ee04a45f30eeced10fe99be9a/Iraq_Physiography.jpg adresinden alındı. Erişim tarihi: 08.10.2023.
- Choi, S. W.** (2021). Leader nationalism, ethnic identity, and terrorist violence. *British Journal of Political Science*, 1-17. doi:10.1017/S0007123421000144
- Costantini, I. & Donelli, F.** (2022). Sponsor-proxy dynamics between decentered multipolarity and non-state actors: evidence from the MENA region. *Small Wars & Insurgencies*. doi: 10.1080/09592318.2021.2025288
- Coşkun, S. S.** (2019). *Vekâlet savaşları ve uluslararası çözümü zor sorunlardaki yeri* (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Cömert, İ. Y.** (2021). ABD'nin Irak'ın kuzeyi ve Suriye'nin kuzeyi politikalarının analizi. *Rumeli-Balkan Stratejik Araştırmalar Merkezi*.
<https://www.rubasam.com/abdnin-irakin-kuzeyi-ve-suriyenin-kuzeyi-politikalarinin-analizi-e-alb-av-dr-ilhan-yilmaz-comert.html> adresinden alındı. Erişim tarihi: 14.04.2023.
- Çalışkan, S.** (2020a). ABD'nin İran'a karşı Irak'taki askeri caydırıcılığı ne kadar sürdürülebilir? *ORSAM*. <https://orsam.org.tr/tr/abdnin-irana-karsi-iraktaki-askeri-caydiriciligi-ne-kadar-surdurulebilir/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 22.04.2023.
- Çalışkan, S.** (2020b). ABD'nin PKK karşısında IKBY'ye verdiği destek ne anlama geliyor? *ORSAM*. <https://orsam.org.tr/tr/abdnin-pkk-karsisinda-ikbyye-verdigi-destek-ne-anlama-geliyor/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 15.04.2023.
- Çalışkan, S.** (2021). Irak'taki İran destekli Şii milisler neden Türkiye'yi hedef alıyor? *ORSAM*. <https://www.orsam.org.tr/tr/iraktaki-iran-destekli-sii-milisler-neden-turkiyeyi-hedef-aliyor/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.04.2023.
- Çetin, Ç.** (2021, 4 Mart). PKK ve İran safları sıkılaştırıyor ABD farkında mı? *Habertürk*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/cetiner-cetin/2993145-pkk-ve-iran-saflari-sikilastiriyor-abd-farkinda-mi>,
- Çifçi, O.** (2024). Güvenlik paradigmasının dönüşümü ve 21. yüzyılda uluslararası güvenliğin yeni gündemi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 29(113), 143-170.
- Çona, Ö.** (2018). *Suriye krizinde uluslararası güç mücadelesi: vekalet savaşları*. (Yüksek lisans tezi). Milli Savunma Üniversitesi, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Güvenlik Yönetimi, Ankara.
- Dawson, G.** (2022). "No future for Libya with Gaddafi": Classical realism, status and revenge in the UK intervention. *Cambridge Review of International Affairs*, 35(3), 357-374.
- Daşdan, D.** (2016). İran Hermenötiği: Velayet-i Fakih. *Anka Enstitüsü*.
<http://ankaenstitusu.com/iran-hermenotigi-velayet-i-fakih/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 10.05.2024.

- Dede, G. ve Kan, K.** (2022). Realist güvenlik anlayışının yol haritası: Offshore dengeleme çerçevesinde ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 88-103
- Demir, E.** (2021). Türkiye'nin Suriye politikası bağlamında TSK'nın Suriye'deki sınır ötesi hareketlerinin nedenleri ve sonuçları. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 541-588.
- Demir, G.** (2022). Türkiye'nin terörle mücadelede önleyici müdahale stratejisi (Yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Deniz, T.** (2020). Sınırsız Dünya söylemleri altında sınırlar, sınır güvenliği ve sınır insanları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı:44, 235-252. doi: <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.673156>
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu** (2017). Irak ülke bülteni Erişim adresi: <https://www.deik.org.tr/uploads/irak-ulke-bulteni-ekim-2017.pdf>
- Doğan, A.** (2019). *Terörizm faaliyetlerinin makroekonomik değişkenler üzerine etkileri* (Yüksek lisans tezi). Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Iğdır.
- Doğan, B.** (2020). *Terörizmin uluslararası hukuktaki yeri, değişen boyutları ve El-Kaide örneği* (Yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duman, B.** (2021). PKK'nın Irak'taki yeni stratejisi. *Fikir Turu*. <https://fikirturu.com/jeo-strateji/pkknin-iraktaki-yeni-stratejisi/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 15.04.2023.
- Durakçay, F. A.** (2014). Uluslararası ilişkilerde liberal yaklaşımlar ve güvenlik anlayışı. E. Çıtak ve O. Şen. (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorik Değerlendirmeler* (s.7-21) içinde. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Düzgün, D. M.** (2020), Realizm teorisinin ortaya çıkışı ve gelişme evreleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, Sayı:47, 256-276.
- Ekiz, A.** (2019, 18 Ekim). Türkiye-ABD anlaşmasının detayları. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/turkiye-abd-anlasmasinin-detaylari/1617693>
- Erdem, A. K.** (2021, 4 Mayıs). Akar'ın "dost bildiğimiz bazı ülkeler PKK'ya füzeler verdi?" sözünün arkasındaki mesaj kime? PKK'nın elinde hangi füzeler var? *Independent Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.indyturk.com/node/354476/haber/akar%C4%B1n-dost-bildi%C4%9Fimiz-baz%C4%B1-%C3%BClkeler-pkkyaf%C3%BCzeler-verdi-s%C3%B6z%C3%BCn%C3%BCn-arkas%C4%B1ndaki-mesaj>
- Erdem, A. K.** (2022, 9 Temmuz). Pençe operasyonlarının en sert neden Pençe-Kilit? *Independent Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.indyturk.com/node/530051/siyaset/pen%C3%A7e-operasyonlar%C4%B1n%C4%B1n-en-serti-neden-pen%C3%A7e-kilit>

- Ergin, S.** (2019, 23 Ekim). Sekiz maddede Soçi Mutabakatı'nın anlamı. *Hürriyet*. Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/sedat-ergin/sekiz-maddede-soci-mutabakatinin-anlami-41356521>
- Erkmen, S.** (2010). Irak'ta işgal sonrası siyasal yaşam ve 2010 parlamento seçimleri. *Orta Doğu Etütleri Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(3), 107-146.
- Erkmen, S.** (2020, 10 Kasım). ABD'nin planı: Irak'ta PKK'yı devre dışı bırakmak, Suriye'de PKK 2.0'ı yaratmak. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://fikirturu.com/jeo-strateji/abd-nin-plani-irakta-pkkyi-devre-disi-birakmak-suriyede-pkk-2-0i-yaratmak/>
- Erol, M. S. ve Çelik, K. E.** (2018). ABD'nin Suriye politikasında vekil aktör olarak terör örgütleri: YPG örneği. *ANKASAM Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 14-45.
- Ertoý, B.** (2019). Uluslararası ilişkilerde realist geleneğin dönüşümü ve neoklasik realizm. *Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.
- Gafarlı, O.** (2016, 9 Eylül). Rusya'nın PYD politikası değişiyor mu? *Aljazeera Turk*. Erişim adresi: <https://www.aljazeera.com.tr/gorus/rusyanin-pyd-politikasi-degisiyor-mu>
- Genç, M. Ü.** (2017). *Küresel terörizm bağlamında yabancı terörist savaşçılar ve Avrupa Birliği'ne etkileri*. (Yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Girişen, S.** (2021). Yenidünya düzeni bağlamında küresel terör ve vekalet savaşlarının Türkiye'ye etkileri. *Anadolu Strateji Dergisi*, 3(1), 79-87.
- Goldman, O.** (2010). The globalization of terror attacks, *Terrorism and Political Violence*, 23(1), 31-59. Doi: 10.1080/09546553.2010.514776
- Gök, A.** (2021). Suriye ve Libya'da meydana gelen çatışmaların vekalet savaşı teorisi kapsamında karşılaştırılması. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 10(1), 121-150
- Gönül, C. O.** (2021). Uluslararası ilişkilerde bir şiddet tezahürü olarak uluslararası terörizm ve IŞİD örneği (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Görücü, K.** (2022). İkinci yıl dönümünde bahar kalkanı harekâtı ve barışın tesisi. *SETA*. <https://www.setav.org/odak-ikinci-yil-donumunde-bahar-kalkani-harekati-ve-barisin-tesisi/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 15.10.2023.
- Gülşen, H.** (2017). Rusya'nın Suriye müdahalesinde özel askeri şirketlerin rolü. *ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*. https://orsam.org.tr/d_hbanaliz/64TR.pdf adresinden alındı. Erişim tarihi: 24.09.2023.
- Güner, U.** (2008). *Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen güvenlik algılamaları ve bir güvenlik sorunu olarak başarısız devletler*. (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Güngör, U. T.** (2010). *Türkiye’de gençlerin terör örgütlerine katılma nedenleri ve sonuçları* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Habertürk** (2019, 22 Ekim). Adana mutabakatı nedir? Adana mutabakatı maddeleri nelerdir? Adana mutabakatı hakkında detaylar. *Habertürk*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/adana-mutabakati-nedir-adana-mutabakati-maddeleri-nelerdir-adana-mutabakati-hakkinda-detaylar-2533462>
- Habertürk** (2023, 24 Haziran). Putin yönetimine savaş açan Wagner Grubu kimdir? *Habertürk*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/putin-yonetimine-savas-acan-wagner-grubu-kimdir-3602672/13>
- Ismayilova, S.** (2022). *Rusya ile ilişkiler bağlamında Türkiye’nin Ukrayna krizine yönelik politikaları* (Yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Işık, M.** (2020). Operasyonlar ve Irak’ta kalıcı olmak. *Stratejik Düşünce Enstitüsü*. <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/operasyonlar-ve-irakta-kalici-olmak-kose-yazisi-18206> adresinden alındı. Erişim tarihi: 22.04.2023
- İleri, K.** (2022, 5 Mayıs). ABD istihbaratı: İran destekli güçler Türkiye’ye karşı PKK’yla iş birliği yapıyor. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-istihbarati-iran-destekli-gucler-turkiyeye-karsi-pkkyla-is-birligi-yapiyor/2580332>
- İşyar, Ö. G.** (2008). Günümüzde uluslararası güvenlik stratejileri: Kavramsal çerçeve ve uygulama. *Akademik Bakış*, 2(3), 1–42.
- Joneidi, L. ve Uçar, M. N.** (2019, 14 Ekim). Adana mutabakatı uyarınca Barış Pınarı harekatı Türkiye’nin yasal hakkı. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/baris-pinari-harekati/adana-mutabakati-uyarinca-baris-pinari-harekati-turkiyenin-yasal-hakki/1613885>
- Kadioğlu, İ. A.** (2020). Zeytindalı harekâtı: Türkiye’nin Suriye’ye sınır ötesi operasyonu ve meşru müdafaa hakkı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 41, 210-227.
- Kamacı, F.** (2021). Güvenlik politikalarının geleneksel iki yüzü: Realizm ve idealizm. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 85-95.
- Karaahmet, A. ve Karacaoğlu, M. B.** (2023, 27 Haziran). Şam yönetimine desteğiyle bilinen Wagner’in Suriye’deki akıbeti merak ediliyor. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sam-yonetimine-destegiyle-bilinen-wagnerin-suriyedeki-akibeti-merak-ediliyor/2932384>
- Karagiannis, E.** (2021). Russian surrogate warfare in Ukraine and Syria: understanding the utility of militias and private military companies. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 23(4), 549-565. Doi: 10.1080/19448953.2021.1888603
- Karasoy, H. A.** (2022). Hibrit, asimetrik ve vekâlet savaşları: 2022 Rusya Ukrayna savaşını üçlü sacayağı üzerinde bir inceleme. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 44-56.

- Kaşka, M. K.** (2024, 18 Ocak). Pençe harekâtları: Türkiye'nin 'terörle mücadele' stratejisi nasıl değişti? *BBC Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/articles/c3gyd9050y9o> Erişim tarihi: 16.06.2024
- Kavalek, T. ve Mares. M.** (2018). PKK's friends and foes in the Middle East since 1999. *Central European Journal of International and Security Studies*, 12(2), 100–129.
- Kavsıracı, O.** (2020). Klasik realizm-güvenlik ilişkisi çerçevesinde Türkiye'nin iç güvenlik politikaları (1923-1960). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (Armağan Sayısı), 117-128.
- Kaya, S.** (2017). Uluslararası terörizmin gelişimi ve dini motivasyonlu terör olgusu, *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 53-79.
- Kemaloğlu, İ.** (2019, 7 Kasım). Soçi mutabakatı: Suriye krizi Türkiye olmadan çözülemez. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/soci-mutabakati-suriye-krizi-turkiye-olmadan-cozulemez/1623696>. Erişim Tarihi: 22.06.2024.
- Kerküklü, Ö.** (2022). *Orta Doğu'da terörün sosyo-psikolojik alt yapısı: Taliban, El-Kaide ve DAESH örneği* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kerman, İ. ve Efegil, E.** (2017). Terör örgütü PKK/PYD'nin Suriye'de izlediği iç savaş stratejisinin değerlendirilmesi. *ANKASAM Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 162-198.
- Kılıç, H.** (2020). ABD'nin Kuzey Suriye politikası, *Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 1-9.
- Knights, M.** (2021). Real or imagined consolidation? The case of Iraq's popular mobilization forces. *Studies in Conflict & Terrorism*. Doi:10.1080/1057610X.2021.2013759.
- Kona, G. G.** (2011). Orta Doğu merkezli radikal örgütler ve Türkiye'ye etkileri. *RTA. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*. 38. ICANAS. 2(2), 789-806.
- Koncagül, İ.** (2021). Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, Sayı: 39, 323–353. Doi: 10.17134/khosbd.913876
- Korgun, İ.** (2021). Suriye'deki PYD/YPG yapılanmasının Türkiye'nin sınır güvenliğine etkileri. *Ahi Evran Akademi*, 2(1), 1-10.
- Korkmaz, F.** (2017). *Ak Parti dış politikasında güvenlik algısı: 2002-2015 dönemi* (Yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kökçü, A. A.** (2020). Rus özel askeri şirketi Wagner'in varlığına ve faaliyet bölgelerine dair inceleme. *Defence Turk*. <https://www.defenceturk.net/rus-ozel-askeri-sirketi-wagnerin-varligina-ve-faaliyet-bolgelerine-dair-inceleme>) adresinden alındı. Erişim tarihi: 11.09.2023.
- Kuloğlu, A.** (2009). Türkiye-Suriye-Irak-İran dörtgeninde gelişmeler. *Orta Doğu Analiz*, 1(12), 87-92.

- Kurubaş, E.** (2017, 30 Mart). Amerika'nın Kürt politikası: bir varmış bir yokmuş. *Al Jazeera Turk*. Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/amerikanin-kurt-politikasi-bir-varmis-bir-yokmus>
- Kussainova, M. ve Yılmaz, M. Ş.** (2023, 21 Haziran). Astana garantörleri Suriye-Türkiye ilişkilerinin normalleştirilmesine yönelik sürecin sürdürülmesinin önemini vurguladı. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/astana-garantorleri-suriye-turkiye-iliskilerinin-normallestirilmesine-yonelik-surecin-surdurulmesinin-onemini-vurguladi/2927721>
- Maraş, A.** (2022, 27 Nisan). Batı'dan PKK'ya silah desteği: Zırhlı araçlar verdiler. *TRT Haber*. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/batidan-pkkya-silah-destegi-zirhli-araclar-verdiler-676192.html>
- Martin, G.** (2017). *Terörizm kavramlar ve kuramlar*. Ankara: Adres Yayınları.
- Meier, D.** (2021). Border security management in the MENA region: models of nascent and ascendant coordination and cooperation. *Commonwealth & Comparative Politics*, 59(4), 469-496.
- Mengüç, D.** (2019). Soçi mutabakatında Türkiye ne elde etti, "kritik" görüşmeden ne çıktı? *Independent Türkçe*. Erişim adresi: <https://www.indyturk.com/node/84201/haber/so%C3%A7i-mutabakat%C4%B1nda-t%C3%BCrkiye-ne-elde-etti-kritik-g%C3%B6r%C3%BC%C5%9Fmeden-ne-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1>
- Mercan, A.** (2023). Süleymaniye'de yaşananlar ve Türkiye-KYB ilişkileri. *ORSAM*. <https://orsam.org.tr/tr/suleymaniyede-yasananlar-ve-turkiye-kyb-iliskileri/> adresinden alındı. Erişim tarihi:10.06.2023.
- Milliyet** (2019, 24 Ağustos). Son dakika... TSK düğmeye bastı! Pençe-3 harekati başladı. *Milliyet*, Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/son-dakika-bakanlik-duyurdu-pence-3-harekati-basladi-6021567>.
- Milliyet** (2022, 16 Aralık). Dünyaya duyuruldu! Rusya Türkiye sınırına ek asker gönderdi. *Milliyet*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/dunya/son-dakika-rusya-turkiye-sinirina-ek-asker-gonderdi-6865686>
- Miron, M. & Thornton, R.** (2021). Emerging as the 'victor'(?): Syria and Russia's grand and military strategies. *The Journal of Slavic Military Studies*, 34(1), 1-23. Doi:10.1080/13518046.2021.1923991
- Musa, E. ve Koparan, Ö.** (2023, 24 Ağustos). Fırat kalkanı harekati'nin 7'nci yıl dönümü. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/firat-kalkani-harekatinin-7nci-yil-donumu/2975059> adresinden alındı. Erişim tarihi: 17.06.2024.
- Muslu, F.** (2019). Türkiye'nin askeri üs stratejisi ve Irak. *SETA Analiz*, Sayı: 276, 7-16.

- Narin, S.** (2022). *Realizm perspektifinden küresel bir güvenlik aktörü olarak Avrupa Birliği: Kapasite, kabiliyet ve işbirliğinin sınırları*. (Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Neciyev, E.** (2021). Rusya-Türkiye işbirliği bağlamında “Astana görüşmeleri”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(31), 988-1001.
- NTV.** (2023, 21 Haziran). Astana'da Suriye toplantısı. Ortak bildiride bölgedeki terör örgütlerinin saldırıları kınandı. *NTV*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/astanada-suriye-toplantisi-ortak-bildiride-bolgedeki-teror-orgutlerinin-saldirilari-kinandi,QH-ApVuUW0G9Txiq2pSqQQ>
- NTV.** (2023, 2 Ekim). Son dakika haberi: Ankara Kızılay'da bombalı saldırı girişimi: Teröristlerden biri PKK üyesi. *NTV*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-haberi-ankara-kizilayda-bombali-saldiri-girisimi-teroristlerden-biri-pkk-uyesi,0ueJ2HQfyUmctMLnhKQMpw>
- Nuriyev, E.** (2012). Suriye siyasi tarihi. *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*. <https://www.21yyte.org/tr/suriye/suriye-siyasi-tarihi> adresinden alındı. Erişim tarihi: 03.10.2023.
- Okuduci, İ.** (2020, 4 Ocak). Irak toprakları üzerinde ABD ve İran'ın son bir yıldır artan çekişmesi. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/irak-topraklari-uzerinde-abd-ve-iranin-son-bir-yildir-artan-cekismesi-/1692095>
- Ostovar, A.** (2019). The grand strategy of militant clients: Iran's way of war. *Security Studies*, 28(1), 159-188. Doi: 10.1080/09636412.2018.1508862
- O'dowd, L.** (2002). The changing significance of European borders. *Regional & Federal Studies*, 12(4), 13-36, Doi: 10.1080/714004774
- Owen, J. M.** (2017). Liberalism and security. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies* <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.33> adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.11.2023
- Ozan, E.** (2017). Suriye iç savaşı ve Türkiye'nin değişen güvenlik gündemi (Yayın No:4, Rapor No.2). Ankara: Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Özcan, E. E.** (2022, 15 Haziran). Astana süreci Türkiye ve Rusya'nın garantörlüğünde devam ediyor. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/astana-sureci-turkiye-ve-rusya-nin-garantorlugunde-devam-ediyor/2614403>. Erişim tarihi: 22.06.2024.
- Özçelik, N.** (2019, 25 Kasım). PKK/PYD ile mücadele bağlamında Türkiye'nin Rusya ve ABD ilişkileri. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/pkk-pyd-ile-mucadele-baglaminda-turkiyenin-rusya-ve-abd-iliskileri/1654730>

- Özdemir, D. M.** (2022). Türkiye'nin terörle mücadelesinin Kuzey Irak'taki PKK yapılanmasına etkisi. *Kriter Dergi*. <https://kriterdergi.com/dis-politika/turkiyenin-terorle-mucadelesinin-kuzey-iraktaki-pkk-yapilanmasına-etkisi> adresinden alındı. Erişim tarihi: 03.06.2023.
- Özdoğan, M.** (2019). Realizm ve neorealizm bağlamında Soğuk Savaş sonrası güvenlik anlayışının değerlendirilmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 01-24.
- Özer, S.** (2021, 15 Şubat). TSK'nın 4 günlük zorlu Pençe Kartal-2 harekâtı'nın ayrıntıları netleşti. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/tsknin-4-gunluk-zorlu-pence-kartal-2-harekatinin-ayrintilari-netlesti/2145577>. Erişim Tarihi: 19.06.2024.
- Özşimşir, Ş.** (2011). 2003 ABD-Irak savaşı ve nedenleri. *TUIÇ Akademi*. <https://www.tuicakademi.org/2003-abd-irak-savasi-ve-nedenleri/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 03.06.2023.
- Öztürk, H. B.** (2022). Devlet sponsorluğunda terörizm: vekalet savaşlarında terör örgütleri (PKK/PYD örneği). *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi-TRAD*, 1(2), 310-347.
- Pirinççi, F.** (2019, 7 Kasım). Sahanın masaya yansması: ABD ile mutabakat ve Güvenli Bölge. *Anadolu Ajansı*, Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/sahanin-masaya-yansimasi-abd-ile-mutabakat-ve-guvenli-bolge/1618230>
- Polat, D. Ş.** (2020). Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki askerî harekâtının amaçları ve sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 16(33), 53-96.
- Pollock, D.** (2020). Eight reasons why the United States and Iraq still need each other Jan 9, 2020, *The Washington Institute For Near east Policy*. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/eight-reasons-why-united-states-and-iraq-still-need-each-other> adresinde alındı. Erişim tarihi: 04.12.2023.
- Rauta, V.** (2020). Towards a typology of non-state actors in 'hybrid warfare': Proxy, auxiliary, surrogate and affiliated forces. *Cambridge Review of International Affairs*, 33(6), 868-887. doi: <https://doi.org/10.1080/09557571.2019.1656600>
- Rousseau, D. L & Walker, T. C.** (2016). Liberalism: a theoretical and empirical assessment. *Routledge Handbook of Security Studies*. <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781315753393.ch2> adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.11.2023.
- Sancak, K. ve Savacı, Ö.** (2021). *Küresel terörler mücadelede güç kullanımı*. 20. Uluslararası Kamu Forumu, İnönü Üniversitesi, Malatya. 47–56. https://acikerisim.nevsehir.edu.tr/bitstream/handle/20.500.11787/6036/Terorizmle_Mucadele_Bir_Ic_Guvenlik_Meselesi_Olarak_Kurumsal_lasirsa_Yeni_Terorizmin_Sosyal_Maliyeti.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.03.2023.
- Saraçlı, M.** (2007). Uluslararası hukukta terörizm. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1049-1078.

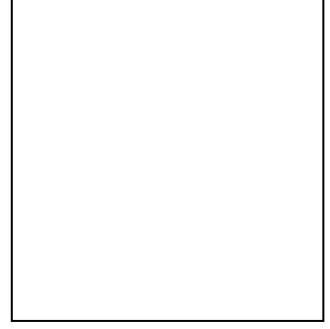
- Semin, A.** (2011). Türkiye'nin Irak politikası ışığında Kuzey Irak açılımı. *Bilge Strateji*, 3(5), 179-205.
- Semin, A.** (2021). Irak'ta "devlet içinde devlet" olarak Haşdi El Şabi ve El-Nuceba hareketi. *Kriter Dergi*. <https://kriterdergi.com/dis-politika/irakta-devlet-icinde-devlet-olarak-hasdi-el-sabi-ve-el-nuceba-hareketi> adresinden alındı. Erişim tarihi: 10.06.2023.
- Sevilla, I. S.** (2023). Supranational security states for national security problems: governing by rules & capacities in tech-driven security spaces. *Journal of European Public Policy*, 30(7), 1353-1378, Doi: 10.1080/13501763.2023.2172063
- Sevinç, İ. ve Babahanoğlu, V.** (2019). Küresel güvenliğin değişen yapısı ve terör örgütleri üzerine etkisi: DEAŞ terör örgütü örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(4), 969-987.
- Sluglett, M. F. & Sluglett, P.** (1999). Orta Doğu'da bir İslâm ülkesi. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Cilt: 19, 95-99. İstanbul.
- Sousa, G.** (2018). Largest ethnic groups in Syria. *World Atlas*. <https://www.worldatlas.com/articles/largest-ethnic-groups-in-syria.html> adresinden alındı. Erişim tarihi 28.08.2023.
- Sputnik Türkiye** (2023, 1 Eylül). Lavrov'dan Türkiye-Suriye açıklaması: 'Adana Mutabakatı'na dönüş önerdik'. *Sputnik Türkiye*. Erişim adresi: <https://anlatilaninotesi.com.tr/20230901/lavrov-rusyanin-dolari-tabuta-koyma-istegi-yok-1075103139.html>
- Sterman, D. & Rodeaux, C.** (2019). Twenty-first century proxy warfare: confronting strategic innovation in a multipolar world since the 2011 NATO intervention. *New America*. https://d1y8sb8igg2f8e.cloudfront.net/documents/Twenty-First_Century_Proxy_Warfare_Final.pdf adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.11.2023.
- Şahin, İ.** (2022). *Avrupa Birliği güvenlik politikalarının oluşturulmasında göç-güvenlik ilişkisi*. (Doktora tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İstanbul.
- Şahin, Y.** (2015). Terörizm: Tanım(Lanamamas)ı, tarihsel dönüşümü, uluslararası hukuktaki yeri ve mücadele yöntemleri. *Polis Bilimleri Dergisi*, 17(3), 145-176.
- Şen, Ş.** (2023, 25 Nisan). İran'dan PKK'ya İHA eğitimi. *Yeni Şafak Gazetesi*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/irandan-pkkya-ih-egitimi-4525717>
- Şimşek, U.** (2024, 16 Mayıs). MSB: Pençe-Kilit harekati'nda bugüne kadar 931 terörist etkisiz hale getirildi. *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/msb-pence-kilit-harekatinda-bugune-kadar-931-terorist-etkisiz-hale-getirildi/3221209> Erişim tarihi: 19.06.2024.
- Şöhret, M.** (2021). Siyasal terörizm ve dinin araçsallaştırılması. *Karadeniz Araştırmaları*, 18(71), 515-534.

- T.C. Dışışleri Bakanlığı** (t.y.a). Suriye'nin siyasi görünümü.
<https://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> adresinden alındı. Erişim tarihi: 28.08.2023.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı** (t.y.b). Türkiye-Suriye Siyasi İlişkileri.
<https://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> adresinden alındı. Erişim tarihi: 22.09.2023.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı** (2016). Rusya Federasyonu, Türkiye Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlarının Suriye İhtilafının Sonlandırılmasına Matuf Siyasi Süreci Yeniden Canlandırmak İçin Mutabık Kaldıkları Adımlara İlişkin Ortak Açıklama, 20 Aralık 2016, Moskova.
https://www.mfa.gov.tr/rusya-federasyonu_-turkiye-cumhuriyeti-ve-iran-islam-cumhuriyeti-disisleri-bakanlarinin-suriye-ihtilafinin-sonlendirilmesine-mat.tr.mfa adresinden alındı. Erişim tarihi: 01.07.2024.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı** (2023). Irak ve Suriye’de PKK/YPG terör hedeflerine yönelik operasyonlarımız Hk. No: 246. https://www.mfa.gov.tr/no_-246_-irak-ve-suriye-de-pkk-ypg-teror-hedeflerine-yonelik-operasyonlarimiz-hk.tr.mfa adresinden alındı. Erişim tarihi: 22.09.2023.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı** (t.y.). Pençe serisi operasyonlar.
<https://www.msb.gov.tr/PenceSerisiOperasyonu#:~:text=Pen%C3%A7e%201%20ve%20%20operasyonlar%C4%B1,308.072%20adet%20m%C3%BChimmat%20ele%20ge%C3%A7irilm%C5%9Ftir.> adresinden alındı. Erişim tarihi: 19.06.2024.
- T.C. Milli Savunma Bakanlığı** (2020, 17 Haziran). Bakan Akar Pençe-Kaplan operasyonundaki komandolarımıza seslendi.
<https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/1762020-24408> adresinden alındı. Erişim tarihi: 19.06.2024.
- T.C. Ticaret Bakanlığı** (2020). *Irak ülke profili*. Erişim adresi: https://www.sto.org.tr/Portals/15/dis%20ticaret/ulke/Irak_Ulke_Profil.pdf
- TDK.** (2022, Haziran 26). Türk Dil Kurumu Sözlükleri.
Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- TERAM - Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi** (2020). Etnik Terörizm Nedir? <https://www.teram.org/Icerik/etnik-terorizm-nedir-98> adresinden alındı. Erişim tarihi: 20.03.2023.
- Tokatlı, S. G.** (2022). Klasik Realizm ve Neorealizm kuramının incelenmesi: Devlet kavramına yönelik analiz. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(21), 122-141.
- Tomar, C.** (2019, 1 Ekim). Görüş-Suriye’de asıl nüfus mühendisliğini kim yaptı? *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-suriye-de-asil-nufus-muhendisligini-kim-yapti-/1598741>.

- Tosun, M.** (2020, 15 Haziran). Milli Savunma Bakanlığı: Pençe-Kartal operasyonu başladı *Anadolu Ajansı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/milli-savunma-bakanligi-pence-kartal-operasyonu-basladi/1876979>. Erişim tarihi: 19.06.2024
- TRT Haber.** (2019). Pençe Harekatı'nda 9 terörist etkisiz hale getirildi [Harita]. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/pence-harekatinda-9-terorist-etkisiz-hale-getirildi-417246.html>
- Uçar, S.** (2021). *Neo-Realist yaklaşımlar çerçevesinde Türk dış politikasının dönüşümü: TSK operasyonları üzerine bir inceleme*. (Yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Uçar, Y.** (2020). *Yeni Dünya düzeni bağlamında Suriye'de vekalet savaşları ve Türkiye'ye etkileri*. (Yüksek lisans tezi). Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Uğuz, A.** (2016). Liberalizmde Güvenlik Kavramı ve Uluslararası Güvenliğe Getirilen Çözümler, V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi, (s. 85-99). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Mayıs 12-15.
- Uludağ İhracatçılar Birliği** (2019). Suriye Ülke Raporu. Bursa: *Uludağ İhracatçılar Birlikleri Genel Sekreterliği Ar-ge Şubesi*. <https://uib.org.tr/tr/kbfile/suriye-ulke-raporu-msm-sektoru-acsnan> adresinden alındı. Erişim tarihi: 05.10.2023.
- Ummahan, M. S.** (2021). Güvenlikleştirme perspektifinden bir inceleme: Irak'ta Haşdi Şabi yapılanması (Yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Ankara.
- Ünüvar, A.** (2022). 20.Yüzyılda sınır olgusu ve sınır anlaşmazlıkları. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 4(1), 54-67.
- Ütenler, Ö. M.** (2016). *Küreselleşen Dünyada değişen güvenlik algısı: Çevre güvenliği örneği* (Yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Walt, S. M.** (2017). Realism and security. *International Studies Association and Oxford University Press* <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190846626.013.286> adresinden alındı. Erişim tarihi: 12.11.2023.
- Weaver, O.** (2008). Toplumsal güvenliğin değişen gündemi. *Uluslararası İlişkiler*, 5(18), 151-178.
- Wei, M.** (2019). Turkish foreign policy towards the Syrian crisis:dynamics of transformation. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 13(3), 462–477. <https://doi.org/10.1080/25765949.2019.1630573>
- Wolf, S. O.** (2017) Pakistan and state-sponsored terrorism in South Asia. *Terrorism Revisited: Islamism, Political Violence and State-Sponsorship*, 109-155. Doi:10.1007/978-3-319-55690-1_5
- Yalçın, H. B.** (2017). Ulusal güvenlik stratejisi: ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin. *SETA*. https://setav.org/assets/uploads/2017/04/UGS_pdf.pdf adresinden alındı. Erişim tarihi: 03.03.2023.

- Yeni Şafak** (2016, 14 Aralık). Batıdan PKK'ya silah desteği. *Yeni Şafak*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/batidan-pkky-silah-destegi-2579598>
- Yeni Şafak** (2022, 21 Kasım). İlk hedef artık Suriye: Pençe Kılıç harekatiyle 89 terör yuvası imha edildi. *Yeni Şafak*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/dunya/ilk-hedef-artik-suriye-pence-kilic-harekatiyla-89-teror-yuvasi-imha-edildi-3891099>
- Yeşiltaş, M. ve Duran, B.** (2018). Orta Doğu'da DDSA'ların yükselişi. M. A. Memmi (Ed.), *Orta Doğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler: Terör örgütleri, Milisler, Vekil güçler* (s.9-31) içinde. İstanbul: Turkuaz Yayıncılık.
- Yılmaz, M. L. ve Tetik, Ü.** (2020). Orta Doğu'yu terörizeeden PYD/PKK'nın seçilmiş AB ülkelerindeki finansman kaynakları. *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 25, Sayı: 97, 109-130.
- Yiğit, H.** (2017). *Orta Doğu'daki güvenlik sorunlarının bölgesel güvenlik yapılanmasına etkisinin analizi*. (Yüksek lisans tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa
- Yüksel, M. A.** (2021). Bölgesel güvenlik kompleksi çerçevesinde ulusların yükseliş ve çöküşlerinin etkileri: Somali incelemesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 28(2), 265–285..
- Zora, K.** (2015). Güvenlikleştirme: hukuksal meşruiyetten siyasal meşruiyete evrilme ve Kopenhag okulu. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(2), 112-126.

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Yeliz ÖZDEMİR

Doğum Tarihi ve Yeri :

E-posta :

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2014, Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
- **Yüksek Lisans** : 2019, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler (Tezsiz Yüksek Lisans).

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2000 – 2002 Milli Eğitim Bakanlığı – Şakir Lakşe İlköğretim Okulu, İngilizce ve Ticaret Öğretmenliği
- 2003 – 2004 Özdilek İnegöl Alışveriş Merkezi, Müşteri Temsilcisi
- 2004 – 2014 SANKO Holding – İSKO A.Ş., Yurt Dışı Satış Uzmanı
- 2015 – 2023 Küçükçalık Tekstil San. A.Ş., Yurt Dışı Bölge Müşteri Temsilcisi
- 2024 – Halen Aktül Tekstil San. ve Tic. A.Ş., Yurt Dışı Satış Yönetmeni